MÜÜRILEHT

TARTU JA MAAILMA KULTUURILEHT

ÜHEKSATEISTKÜMNES NUMBER : TALV 2012

VÄLJAANDJA: MTÜ TARTU KULTUURITEHAS · TOETAJAD: TARTU LINN, TARTU KULTUURKAPITAL, EESTI KULTUURKAPITAL · TRÜKK: PRINTALL · TIRAAŽ: 4000 · TASUTA!

19 : TALV

KAASAUTORID

Birgit Pauklin tegutseb päevasel ajal *copywriter*'ist sõnatreialina reklaamiagentuuris Der Tank. Vahel tuleb ette, et on vaja olla ka stilist, fotograaf, muusikakriitik või käemodell. Veidi vabamal ajal tegutseb tema alter ego vonBi DJ, miksteibigeneraatori, blogimootori (vonbi.cmyk.ee) ja infoõgard-prohvetina disaini-, moe- ja reklaamialal. Birgitile meeldivad jubedalt ilusad ja head asjad.
Birgit vestles Argo Valsi ja Magnus Moreliga ning uuris nende tegemiste ja mõjutuste kohta bändis Talamak. Intervjuu lk 14–15.

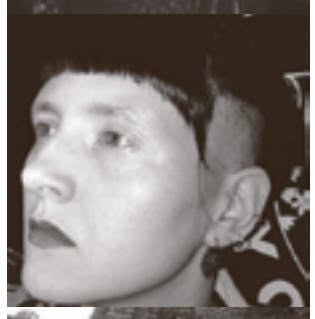

Dagmar Kase on kunstnik, feministlik aktivist ja külalisõppejõud Eesti Kunstiakadeemias. Ta on mediteerinud mitmetel konverentsidel, festivalidel ja mitmetes publikatsioonides nii Eestis kui välismaal ühiskonna ja meedia olemuse üle. Dagmar ühendab teooria ja praktika ning viimastel aastatel on ta uurinud muuhulgas naiste ja rahvuste identiteedi, õnne/õnnetuse objektide konstrueerimist ja deformatsiooni. Dagmar on ka üritustesarja „Feministid tulevad kell kolm" (feministid.blogspot.com) ja LadyFest Tallinn (ladyfesttallinn.blogspot.com) kaasasutaja ja -organiseerija.
Dagmar vaatleb oma artiklis „Isiklik on poliitiline ja poliitiline on isiklik", kuidas avalduvad erinevates filosoofilistes ja feministlikes teooriates meeste ja naiste soorollid (lk 18–19).

Evelin Arust õpib ülikoolis ja ei ole kirjanduslikult kallutatud. Loeb kõike.
Evelin analüüsib noort poeeti Kaur Riismaad ja tema äsjailmunud debüütluulekogu „Me hommikud, me päevad, õhtud, ööd" (lk 33).

Jevgeni Krassi on pärit Kohtla-Järvelt, kust ta on ammutanud oma sõnul palju positiivset inspiratsiooni. Hetkel õpib EKA-s graafikat — alles kolmandal kursusel olles, tekkis tal suurem himu teadmiste järele ja ühe olulise osana ideede genereerimisel näeb ta lünki, mida proovib iseseisvalt täita, kui mingi osa informatsioonist arusaamatuks jääb. Jevgeni töötab *freelance* illustraatorina ning tegeleb hobi korras fotograafiaga.
Avaldasime käesolevas Müürilehes Jevgeni graafikat leheküljel 36.

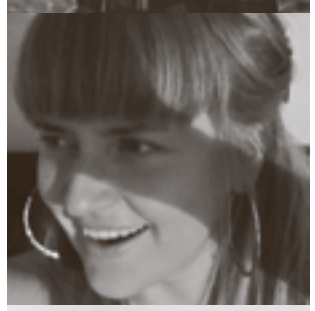

kadrinoormets on vabakutseline tantsija ja koreograaf, Notafe ideekirjutaja ja –arendaja, tegevuskunsti magistritudeng EKA-s, kirjutab esseid ja teatritekste, tegeleb kehamiimi ja *action*-teatriga, alustab päeva füüsiliste praktikatega, väärtustab elusat dialoogi, otsib kirjastajat, usaldab spontaanseid kehaimpulsse, tervitab EKA graafilise disaini II kursust.
Käesolevas lehenumbris saate lugeda kadrinoormetsa lühinäidendit „Done not Gone" (lk 38–39).

Liina Raus on kunstisõltlasest keemiamagister, kes nõuab argiellu rohkem kunsti ja teeb pingutusi selleks, et see nõudmine täidetud saaks. Töötab keemikuna väikeses ettevõttes Tartu Teaduspargis. Tartu Loomemajanduskeskuses juhib ta kunstilaenutusettevõtet Kaleidoskoop. Olemata ise küll Tokyos või Jaapanis käinud, imetleb eemalt sealset kirevat popkultuuri ja jaapanlaste pühendumist erinevatele veidratele harrastustele.
Liina tutvustab kunstirubriigis lähemalt kunstilaenutuse olemust ja oma selleteemalist väikeettevõtet Kaleidoskoop (lk 16).

Maija Kurševa resideerub Riias ja on laia ampluaaga noor kunstnik, kes kasutab oma loomingus kõikvõimalikke erinevaid meediume. Muuhulgas on ta olnud liige ka *electro*-punkbändis.
Käesoleva Müürilehe värvilisel siseküljel avaldame Maija koomiksi „Bad trip" (lk 19–20).

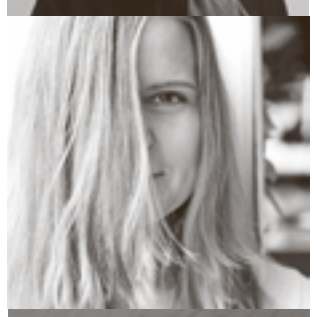

Miina Leesment õpib ja liugleb vete peal. Hetkel küsib, kuidas olla enese ja kõigi jaoks piisav. Pusib, kuidas luua lokaalselt rõivakangast, nii et selle terve olelusring (kanga materiaalne elu) oleks looduskeskkonnale ja inimesele väärtust loov.
Miina vestles Reet Ausiga moest ja filosoofiast, mida Reet oma loomingus järgib. Intervjuud lugege lk 8–9.

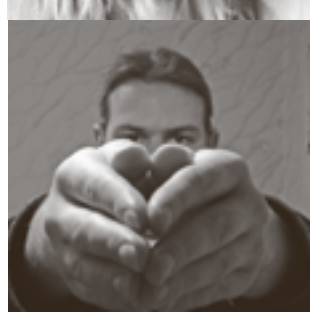

Riho Kall kirjeldab end hinnatundlikuma parasiidi sotsiaalsete hetkede kirjeldajana. „Metoodiline" nagu Rain Tolk näitlejana filmis „Tühirand" (2006). On Puhkuse ja võib olla ka teiste bändide värsisepp ja viisimeister (www.myspace.com/soovitused). Näite Riho loomingust võib leida kogumikult „Toatuur 2".
Avaldame kõrvallehel mõned Riho sulest ellu ärganud värsid.

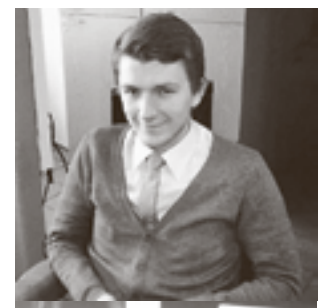

Priit Tohver on eeskätt melomaan, aga armastab süüvida aeg-ajalt kinomaailma väärikamatesse ja vääritumatesse teostesse. Lemmikžanriks on kujunenud 70ndate alguse *blaxploitation*-kino, millest sai omal ajal väikestviisi isegi uurimistöö kirjutatud. Vabal ajal peab Priit oma muusikablogi www.auranautika.com (disaini autor: Jaan Sarapuu).
Priit kirjutas Müürilehele 1.–7. märtsil asetleidva Ameerika kultusfilmide festivali „Freedom Fries" kontekstis camp-*kinost ja festivali programmis leiduvatest filmidest (lk 28).*

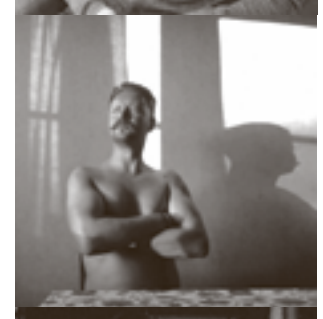

Robert Kõrvits on ametilt reklaamiinimene, elustiililt muusikahuviline. Eriline armastus on hevimuusika. Kuulata meeldib rohkem, kui sellest kirjutada, sest arvustused on seotud hinnangutega, hinnangud on aga isiklikud, ja kuna Roberti seinal ei ripu diplomit maailma parima muusikamaitse eest, siis palub ta ette vabandust, kui tema arvustatud Shelton Sani plaat „Well-Behaved" on hoopis teistsugune, kui talle tundub.
Roberti arvamust Shelton Sani uue albumi kohta saate lugeda plaadiarvustuste rubriigist lk 12–13.

Siim Angerpikk — see saaks ka teisiti olla, aga ei ole. Muusika. Teater. Kino. Lapsed. Koer. Sõbrad. Sport. Jõud. Ilu. Maailmafilmi korraldajate edurivis alates 2007. aastast.
Siim tutvustab lähemalt käesoleva aasta Maailmafilmi festivali ja programmis olevaid linateoseid (lk 29).

Sirla Joalale meeldivad jaburad pildid. Muuhulgas on ta ka fototudeng Tartu Kõrgemas Kunstikoolis, aga kõige rohkem pildistab ta telefoniga (moblapildiblog.blogspot.com). Nii kolme aasta jagu, iga päev üks pilt.
Sirla kureerib Nooruse galeriis 6.–19. veebruaril lomofotograafia näitust „OMG! See teeb pilti, kui ma siia vajutan" ja kirjutab Müürilehele lomograafia uutest vanadest trikkidest (lk 23).

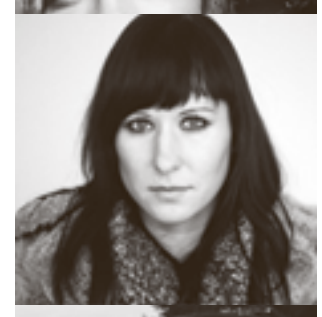

Taje Tross on *performance*- , installatsiooni- ja videokunstnik, kunstirühmituse Non Grata aktiivliige. Kunstialase hariduse omandanud Academia Non Gratas, Helsingi Kunstiakadeemias, EKA-s ja Berliini kunstiülikoolis UdK.
Taje vestles Tartu III graafikafestivali korraldanud Al Paldroki ja Peeter Allikuga graafika positsioonist kaasaegsel kunstimaastikul (lk 22–23).

Taavi Laanpere tegeleb juba mõnda aega Tartu Ülikoolis filosoofiaga, vabal ajal tüütab inimesi, vahutades neile hullunud pilgul oma viimase aja lemmikplaatidest.
Taavi kirjutas käesoleva lehenumbri plaadiarvustuste rubriiki möödunud aasta sügisel ilmunud Dimlite'i albumist „Grimm Reality" (lk 12–13).

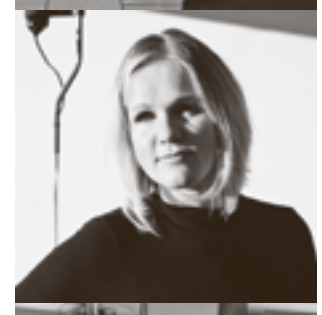

Triin Ojari on lõpetanud kunstiakadeemia kunstiteadlasena ning tegelenud sellest ajast saati moodsa arhitektuuri ja linnaehituse käsitlemisega. Alates 2000. aastast hetkel eesti ainsa professionaalse arhitektuuriajakirja MAJA peatoimetaja, lisaks avaldanud arvukalt artikleid nii erialameedias kui päevalehtedes, pidanud loenguid ja üritanud levitada muul viisil kriitilist sõna tänapäevase elukeskkonna arengute suhtes.
Müürilehe linnaruumirubriigis lahkab Triin Tammsaare pargi iseärasusi, mida võiks pargile välja kuulutatud ideekonkursi raames arvesse võtta (lk 35).

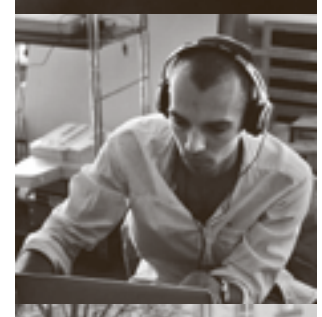

Tõnis Arjus on põlistallinlasest arhitekt, kes eksis lõppenud aastal Tartusse. Nüüd jälgib tähelepanelikult Tartu linnaga seonduvaid protsesse ja püüab panustada ka kohalikku uusarhitektuuri. Treeningvajadusi rahuldab ta enda puutöökojas.
Tõnis käsitleb oma artiklis Emajõe kallaste elavdamiseks välja kuulutatud ideekonkurssi ja vaatleb probleeme, mis Tartut läbiva jõe kallastel silma hakkavad (lk 34).

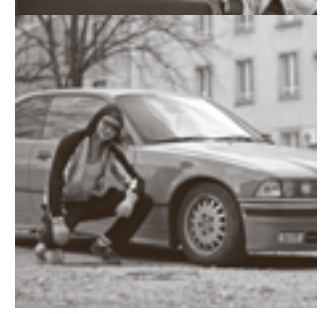

Urmas Lüüs oskab anda enda kohta vaid märksõnu. Õpib EKA-s magistrantuuri I kursusel metallikunsti, seob rauda erinevate meediumitega, nagu ehted, heli, installatsioonid ja etenduskunst. Loominguline põhirõhk on hetkel postinstrumentaalsel eksperimentaalmuusikal. Kuulda saab seda kollektiivilt nimega Postinstrumentum. Viimastel aastatel on tegutsenud põhiliselt rühmituses Urmas-Ott.
Avaldame Urmase noorte kriitikute konkursile „Luubi All" laekunud mõtteavalduse Kristina Normani kunstiprojektis „After-War" koha leidnud kuldsõduri kohta (lk 37).

Esikaanel: Joel Tammik, foto: Renee Altrov

Foto: Triin Ruumet

Veel möödunud aasta viimases lehenumbris võtsin sõna autorikaitse iganenud seaduse teemal ja kritiseerisin süsteemi kohatust kaasaegses maailmas. Tänaseks on kogu see nimetatud problemaatika saanud üleilmsete protsesside taustal märksa laiema konteksti kui paari alternatiivmuusika klubi maailmavaatelised konfliktid Eesti Autorite Ühinguga. Ma ei pea paljuks väita, et me oleme murdepunktis, kus ühiskond on valmis tunnistama, et me oleme lõpuks peaaegu kogu seltskonnaga astunud üle uue ajastu ukseläve. Naljakas on ainult asjaolu, et mõned külalised on hakanud jonnima ja keelduvad sellest lävest üle astumast, kuna nende pidu on vanas maailmas alles tuure kogumas, kuid mõistes, et ka nende lust saab otsa, kui kõik teised ära lähevad, püüavad nad iga hinna eest aftekat pikemaks venitada kui see tervele mõistusele tegelikult kasulik on. Ma pean siin nende jonnijate all silmas meelelahutustööstust, mis püüab poliitikute äraostmise teel säilitada endale kasulikku turusituatsiooni, selle asemel, et uute digitaalajastu vooludega kohaneda ja oma ärimudelitele kerge värskenduskuur teha. Tegelikult võib ka olla, et nad aimavad oma hävingut, sest siin ei piisa enam kergetest muudatustest, vaid küsimus on põhimõtteliste väärtushinnangute ümber orienteerimises.

Ma olen rahul, et näen enda ümber piisavalt inimesi, kes ei ole esmajärjekorras huvitatud rahast, kellel on põhimõtted ja keda pole võimalik ära osta, sest nende tõekspidamised on neile kallimad kui mugavused. Miina Leesment vestleb käesolevas Müürilehes keskkonnasõbraliku moelooja Reet Ausiga, kelle intervjuust (lk 8-9) noppisin välja ühe väga mõnusa mõtte: Reet väidab, et tema on jagamise meelt; et sellist asja nagu konkurents tegelikult ei ole. Piisavalt loov inimene on pidevalt muutumises ja loob pidevalt uut juurde. Jagamine ei tohiks olla takistatud hirmust, et keegi varastab sinu idee. Sama mentaliteet võiks kehtida ka laiemalt — mina usun, et sotsiaalne kapital on olulisem kui materiaalne. Tugevad inimsuhted on turvalisem tagala kui kopsakas pangaarve — eriti meie tänases maailmas. Samuti peegeldub selline suhtumine Jürgen Tamme intervjuust Joel Tammikuga (lk 10-11), kelle puhul on samuti tunda pikaajalist pühendumist ja kelle loomingul on tugev protsessi maik küljes — ilmselt sellest ka tema viimase albumi pealkiri "Rajaleidja". Mu tädipoeg ütles mulle kunagi, et teekond on alati olulisem kui kohale jõudmine. Ma seletaksin seda mõtet nii, et ideede tekkeprotsessid ja nende süntees on alati olulisemad kui nendest vormitud valmisprodukt. Ma ei tea, kas see on ainult minu kiiks, aga kui ma näiteks teen kasvõi suppi, siis kogu tegevuskäik — maitsemine, lisamine, segamine, teiste arvamuse küsimine — on alati palju põnevam kui lõpuks supi söömine. Samuti on ehk kultuuriga — kui sa haritud inimesena korra kuus "tarbid" näiteks kontserti külastades mõnd kultuuri valmisprodukti, siis ei pruugigi see olla üleloomulikult elamusterikas kogemus. Selleks, et oleks maitset, peab olema ise loomeprotsessis sees — siit-sealt maitsema, lisama, segama ja kuulama arvamusi, nendega nõustuma või neile vastanduma. Selleks peavad ideed olema ringluses.

Helen Tammemäe
peatoimetaja

Riho Kall

LUULE

VANUS

Tihtipeale me ei arvesta,
et inimesed meie ümber
kogu aeg arenevad.
Ma pole nagu see, kes on 40-ne.

Ma pole pidanud üle elama
kapitalismi tulekut sotsialismist.
Olen endale saanud kõige kenama
tüdruku, pole võtnud pistist.

Võib-olla peaks tundma ehk
kaasa nendele, kes kannatavad
selle all, et nad on mehed,
kes saatustele annavad taha?

(2009)

KÕIK LIHTSALT ON

On köök. On kook.
On tuba. On söök.
On keha. On ekraan.
On tõik. On kõik. :-D

Need teed. Need esemed
me ümber. Siinsed istmed,
siinne ajanäitaja ehk kell.

Olen siin.
Järgmine stseen.

See pind. Need asjad.
Liiguvad. See heaolu
on pöörduv. Ümber.

(2009)

OMAD

Mu territoorium on seal, kus on minu rahvast.
Isegi kui kõik neist elavad paneelelamus.
Seal, kus tüütut kohalolu ei teki ruumist ahtast,
üksteisele võõrad ei taha olla enamus.

Seal isesugusel romantikal on kohta.
Samu asju me näeme pimeduses.
Selles ringis ignorantsust ei kohta.
Kõik on omad joped, kuhu pugeda sisse.

Mul lastakse olla, ma tean, kuidas toimida.
See on koht, kus kõik läheb plaanipäraselt.
Lööke üllatavaid minemistesse ei põimita.
Ükskõik, mis tuleb, jagu saan ma sellest.

(2011)

KAABERDIS

Tahan siseneda sinu trepikotta,
tahan jõlkuda teenindusmajades,
sealt just mõne mugavuse võtta,
kus on kergem enda asju ajades.

Korralikud riided tunduvad kallid.
Hea, kui mu üürikas mingeid esemeidki on.
Enda panuste üle pole mul kontrolli
siis, kui ühiskonnale endast parima annan.

Kuulen sinu erutavat hingamist, tüdruk,
kui mulle vaikset pesa näitad
maaklerina, kel põues kaasa võetud viiruk
ja vunki õigel hetkel iha läita.

Võin kütta sinu ruume teises linna otsas,
tahan transporti sinu vanale mööblile.
Sinu kodulinna urkaisse lõpuks potsan
pidutsedes, leevenduseks õitsvale pööblile.

Tahan, et võtaksite mind kaasa,
kui mind leiate, kus käia ei tohi.
Olen pidevalt valmis, et ei pruugi naasta.
Kui pääsen hoovi, viin välja teie prahi.

(2011)

HEAOLU

Blondid juuksed annavad palju,
kuid pole veel kõik.
Plussiks on ka avar maja,
puudu ent on terve lõik.

See, et sinuga praegu seksime
on hea, aga tahaks veel.
Isegi kui lõbusat sõitu me teeksime,
poleks sellest kunagi küll.

Ma elan ajastute ahervaremetes,
lõpetamata koolilinnakutes.
Elan õiest allpool varre sees,
avastamata väikelinnakeses.

Töö juures läheb mul kergesti,
ime, et raske raha sisse tuleb.
Palju ei nõuta pereski.
Kõik toimib, *it's a miracle*!

Tahaks kuhugi küünitada,
enda päralt rannas peesitada.
Ma ei ole küll eriline küünik, aga
keegi pühib mu peelt sita ära.

(2008)

Väljapääsmatus mures
ei pea me muud tegemagi,
kui armatsema ja seksima.
Sina ei pea karjuma minu peale,
mina ei pea põruma nurgas.
Kirjutuslaualambi hämaras
õhtuvalguses võtan ette
taas sinu rinnad.
Äng. Kodused tööd
on tegemata, homne
on üks suur kadalipp, aga
pärast seda oled sa järgmises linnas.

(2009)

Helen Tammemäe	peatoimetaja	helen@muurileht.ee	Madis Katz	kujundaja/fototoimetaja
Keiu Virro	teatritoimetaja	keiu@muurileht.ee	Kaija M Kalvet, Pille Sepp	keeletoimetaja
Joonas Sildre	koomiksitoimetaja	joonas@muurileht.ee	Renee Altrov, Alver Linnamägi	fotograaf
Anna-Liisa Unt	linnaruumitoimetaja	annaliisa@muurileht.ee	Epp Salulaid, Mihkel Salk	levi
Maarja Pärtna	kirjandustoimetaja	maarja@muurileht.ee		
Triin Tulgiste	kunstitoimetaja	triin@muurileht.ee		

KOLLEEGIUM: KAISA EICHE, INDREK GRIGOR, MARGUS KIIS, MARTIN OJA, JOONAS SILDRE, KRISTINA PAJU, HELEN TAMMEMÄE, ANNA-LIISA UNT, SVEN VABAR, BERK VAHER, KEIU VIRRO

Reklaam — reklaam@muurileht.ee
Jälgi Müürilehe tegemisi ka twitteris ja facebookis!

KÕRGHARIDUSRE

HARIDUSE NIMEL(,) HARITUSE VASTU

Henri Kõiv

Lingvistiliselt on haridus ja haritus lähedased mõisted, kuid semantiliselt mõistetakse esimese all üha rohkem diplomit või klassifikatsiooni, millega ideaalis võiks paketina kaasa tulla ka haritus, aga ei pruugi tulla. Kuna ülikooli minnakse, et tööturul paremini hakkama saada, siis abstraktsete väärtuste rõhutamine on paratamatult jäänud tagaplaanile. Vähemalt osaliselt saab siin süüdistada riigi hariduspoliitikat, kus retoorikas on juba ammu teine välde esimesega asendunud.

Eesti ühiskond väärtustab haridust, kuid harituse väärtustamiseks pole kriteeriume välja töötatud. Haritus väldib normatiive: see ei avaldu eraldi numbrina statistikareal, selle omandamist ei garanteeri ühegi mooduli läbimine. Haritus on arveametniku õudusunenägu, kuid ministeeriumist väljudes võib selle siiski ära tunda kohvikus, raamatukogus (Cartlandi riiulist veidi eemal); see eelistab jalgratast, on julge ning mõtleb kaasa. Tartus on palju haritust, kuid on järjest rohkem ka seda teist, mis kaitsmistelgi piinlikkust on tekitanud.

Riigikogus hetkel teist lugemist ootav kõrgharidusreform tekitab tudengile samasugust piinlikkust. Kuigi kultuurikomisjoni liikmed on reformi kaitsnud väidetega, nagu oleks selle koostamisel arvestatud kõikide huvigruppide seisukohtadega, jääb paratamatult mulje, et reformikava on sündinud paarsada meetrit *alma mater*'ist eemal, ministeeriumist väljumata. Uus kava kehtestab täiskoormusega õppe ning kaotab võimaluse akadeemilise puhkuse ajal ainepunkte sooritada. Loogika ütleb, et eelkõige on ametnike jaoks tähtis diplomeeritud üliõpilase võimalikult kiire tööturule paiskamine, muutes viivituse tasuliseks. Haridusministeerium säästab eelnõu abil küll raha, kuid kas hariduse tase sellest paraneb? Aga harituse? Esimesele küsimusele võib statistika põhjal tulevikus vastata, teise puhul julgen ennustada juba praegu, et ei parane.

Senine 75% reegel tagas üliõpilastele paindlikkuse, kuigi nii mõneski teaduskonnas (arstiteaduskond, juura) nõutakse ainekava täitmist plokkide kaupa. Plokkides on midagi konkreetset ning jäika, neid on raske liigutada. Üliõpilase liikumisvabadust piirab ka kavandatav reform, kuigi liikuvus on tänapäeva teaduses märksõna number üks. Mitte üksnes tudengite liikumine ühest ülikoolist teise, mida erinevad programmid ka Eestis veel hiljuti turgutada püüdsid, kuigi uue seaduse valguses muutub selline initsiatiiv küsitavaks, vaid teadusaladevaheline liikumine, suundumine tööpostilt ülikooli ning vastupidi. Kultuurikomisjoni liikmetele meeldib vaadelda üliõpilasi staatilise ning homogeense massina, mis ühe kuluartiklina riigieelarvet koormab, kuid nad peaksid vaatlema tudengeid potentsiaalse tuluna Eesti riigile. Seega, lähtudes majandusest — ja paraku sellest viimastel aastatel Eesti seadusloomes lähtutakse —, ei tohiks me küsida, kuidas kulusid kokku hoida, vaid mil viisil tulusid maksimeerida? Ma usun, et lahendus pole täielikus pühendumises õppimisele ega ka loengute arvelt töötamises. Pigem asetseb see kuskil vahepeal — programmides, nagu „Noored kooli" Eestis ja „Federal Work-Study" Ameerikas, mis üritavad tööd õpingutega siduda. Kui 60% tudengitest käib tööl, siis on üllatav, et endiselt vaieldakse, kas nad peaksid käima või mitte, selle asemel et küsida, kuidas tudengite potentsiaali tööjõuturul võimalikult valutult ära kasutada.

Uus seadus hakkaks niisiis piirama üliõpilaste akadeemilist vabadust, mis peaks olema kõrgharidusreformi nurgakivi. Akadeemiline puhkus kuulub nende vabaduste hulka, sest erinevalt levinud arusaamast, nagu kasutaksid õppurid akadeemilist puhkust üksnes puudujääkide likvideerimiseks, leidub suur hulk üliõpilasi, kes kasutavad seda enese hariniseks, sooritades aineid ainekavadest, mis kardinaalselt nende peaerialast erinevad. Bioloog, kes huvitub semiootikast; infotehnoloogiatudeng geograafialoengus; tulevased füüsikud kuulamas loengut Dantest (tunnistan, et viimane oli seotud füüsikute sooviga testida vastassugupooltevahelise keemia olemasolu, eksperiment, mida nende enda teaduskonna sooline jaotus ei soosinud) — selliseid näiteid võib leida Tartu Ülikoolist praegu, kuid tulevikus võiks neid olla rohkem. Humanitaar- ja reaalteadused olid kuni Esimese maailmasõjani tihedalt seotud, põhjustades näiteks arst-filosoofide laialdase leviku, rääkimata sellest, et meie rahvuseepose koostamine oli ühe saksa soost arsti „õhtune ajaviide". Kreutzwaldi ja Petersoni ajal oli vabadus osa ülikooli identiteedist, püsides mööndustega nii ka nõukogude ajal. Tol ajal tootis ülikool haritlasi, nüüd aga spetsialiste.

Mis eristab haritlast spetsialistist? Siin tuleb pöörduda Bologna süsteemi terava kriitiku Slavoj Žižeki juurde. Žižek leiab nimelt, et konveieril diplomeeritud spetsialiste tootva kõrgkooli lõpetanu ainsaks oskuseks on leida vastuseid küsimustele, mille keegi teine — enamasti riik — on esitanud. Tõeline innovatsioon ei peitu mitte vastuste leidmises juba varasemalt sõnastatud küsimustele, vaid oskuses iseseisvalt probleeme püstitada. See on see miski, mida ülikoolis õpitakse ning mis eristab neid kutsekoolidest. Oma uurimisteema leidmine, mis poleks lihtsalt osakonna juhtiva doktorandi tea-

HEGEMOONIA SURVE

Kaisa Eiche,
29-aastane täiskohaga üliõpilane ja tööline

Hiljuti (25.01.2012) oli Riigikogus teisel lugemisel haridusreform ja tudengid pidasid õuel miitingut (nii Tallinnas, Tartus, Pärnus, Võrus kui Kuressaares).

Käesolev haridusreformi retoorika on kõrgete ametnike poolt kahtlaselt „*bad cop*"-stiilis õel. Käib pidev jutt vanemateleibkonnas-elavatest-laiskadest-pidutsevatest-rebas-tudengitest, kes ei näi piisavalt motiveeritud kõrgkooli nominaalajaga lõpetama. Tunnen üliõpilasena end isiklikult väga puudutatuna, sest sellist retoorikat ei saa üldistades reformi läbisurumiseks ometi aluseks võtta. Tõestuseks olevat kõrgkoolide nominaalajaga lõpetajate vähene arv (väidetavalt 25%).

See pani mind huvi tundma, et millest need karmistatud nõuded tingitud võiksid olla. Uurisin pisut teadustööde raames tehtud intervjuusid õpilaste ja õppejõududega pärast 3+2 süsteemile üleminekut 2002. aastal ning Teadus- ja Haridusministeeriumi tellitud uuringut rahvusvaheliste ekspertidelt (DECO — Organisation for Economic Co-Operation and Development) kolmanda taseme hariduse temaatiliseks ülevaateks Eestis[1] (2007). Lisaks selgus ministeeriumi kodulehelt, et enamus haridusvaldkonna arengukavasid lõppevad aastal 2013 ja eks ametkonnad püstitavad uusi tegevusplaane.

3+2 reformi kriitika Eestis oli peamiselt see, et õppekava eesmärgiks on valmistada üliõpilane ette magistriõppesse astumiseks ehk iseseisvalt pole bakalaureuse õppekavaga midagi peale hakata.

Võrreldes vana õppekavaga on 3+2 kokku surutud, pealiskaudne ning liiga tempokas. Õppejõud väljendavad selgelt umbusku bakalaureusetaseme lõpetaja sisenemisest tööturule — erialase töö tegemiseks on sellest kindlasti vähe! Samas kõik bakalaureused magistrantuuri ei mahugi. Erialast tööd leida on raske, kui kogemusi pole. Paljud käivad juba õpingute ajal (erialaselt lähedasel) tööl, valmistades pinda ning omandades kogemusi. Pealegi teenitakse nii endale elamiseks raha.

Omaette küsimuseks on, millal minna vahetusüliõpilasena välismaale õppima, sest õppeaeg on lühike ning bakalaureuseastmes ehk peale 1. õppeaastat oleks välismaal õppimise periood mõeldav. Kuid nominaalajaga õppekava läbimine ning lõpetamine siis kindlasti võimalik ei ole.

Ajapuudus iseloomustab kogu õppekava läbimist, otsekui õppekava eesmärk oleks kiiresti läbi võtta võimalikult palju aineid nii, et süvenemisest ei saaks mingil juhul rääkida. Kõrgkoolide konveiersüsteemil põhinev õppekorraldus ning tööturu kraadinõue konkurentsieelisena ka lihtsamatel palgatöödel on bakalaureuseastmest teinud massitööstusharu kõrgharidusmaastikul. 3+2 süsteemi tulemus on ajapuudus ja suurenenud mitte-nominaalajaga lõpetajate arv. Tundub, et uus reform (2013) püüab kiirustades seda lahendada 30 EAP kohustusega, hoolimata laialdasest ja argumenteeritud vastuseisust, millest olulisim on ehk see, et tudengite finantstoetuste süsteem on loogiliselt kaasneva tugisüsteemina alles läbi töötamata.

Seega pean ikka tõdema, et alati on probleem pigem rahas ja selle jaotamise põhimõtetes, mitte sisulistes küsimustes. Seda tunnistavad poliitikud ka otseselt oma intervjuudes, et huvitatud osapooli on mitmeid: ülikoolid, „maksumaksjad"... ka üliõpilased (tõepoolest).

Mina vaatan oma mätta otsast. Keskkool sai lõpetatud kümmekond aastat tagasi, üks rakenduslikku kõrgharidust tõendav diplom juba taskus, astusin 2011. uuesti ülikooli päevasesse õppesse. Käin tööl. Elukestev õpe kui täiend- ja ümberõpe võiks saada nüüdisajal normaalseks praktiseeritavaks paradigmaks.

Näiteks ühe positiivse arenguna toob DECO grupp välja, et küpsemas eas üliõpilaste osakaalu kasv näitab selle grupi üliõpilaste võimaluste paranemist. „26-aastaste ja vanemate üliõpilaste osakaal kasvas 1995. aasta 15,3%-lt 2005. aastaks 34,1%-ni. Peapõhjuseks tundub olevat see, et paljud inimesed lükkasid oma õpinguid raskemate olude ning tekkivate ärivõimaluste tõttu vahetult iseseisvuse taastamise järgsel perioodil edasi. Vaatamata sedavõrd kõrgele osalusele on elukestva õppe edendamise strateegiad alles algusjärgus."

Kas jätkuva tööpuuduse või näiteks tuleviku-ametite või traditsioonilise töö kontseptsiooni teisenemises ei peaks selle

FORM

dustöö alapeatüki kirjutamine, peab olema kõrghariduse ülimaks eesmärgiks. Küsimuste esitamise kunsti ei omandata aga rangelt ainekava täites, tihti peab abi otsima ainekavast väljastpoolt. Seepärast on akadeemilisel puhkusel ainepunktide tegemine vajalik. Muide, eelnev näide noorfüüsikutest, kes tulid kirjandusloengusse meestekeskse teadusmaailma feminiinset poolt otsima, peaks tõestama, kuidas akadeemiline keskkond loob n-ö horisontaalseid kihistusi. Infoühiskonnale omase risoomivormi pärast peab akadeemiline vabadus mitte ainult säilima, vaid seda tuleks rahaliste vahenditega igati soodustada, toetades näiteks kahte eriala omandavaid tudengeid või ainekavasid, mis sarnanevad ajakirjanduse ja kommunikatsiooni värskele ristmeedia õppekavale, kus on kaasatud mitu teadusasutust koostöös Eesti suurimate kommunikatsioonifirmadega.

Innovatsioon on mänguline nähtus, see sünnib seal, kus leidub piisavalt vabadust. Näitena võib tuua ühe maailma tippettevõtte: Google'i „Time Off" programm annab firma töötajatele, sõltumata nende ametikohast, vabaduse tegeleda 20% oma tööajast enese arendamisega selles valdkonnas, mis neile isiklikult huvi pakub. Tänu „Time Off" programmile on jõudnud kasutajateni sellised rakendused nagu Gmail, Orkut ja Google News, mida ka eestlased aktiivselt kasutavad. Võimalus ülikoolis aeg maha võtta ja tegeleda sellega, mis üliõpilast tõepoolest huvitab, saab olla üksnes Eesti Nokia leidmise huvides. Minu sõnum on lihtne: Eesti kõrgharidus vajab reformimist, mis lähtuks tudengist, mitte riiklikust tellimusest või struktuursetest muutustest tööjõuturul. Mida avarama maailmavaatega on inimene, seda kiiremini suudab ta muutustele reageerida, parimal juhul ise muutust ellu kutsudes (jah, Steve Jobs). Uus seadus kasvatab silmaklappidega tudengite hulka, kes oma kitsale valdkonnale spetsialiseerununa reageerivad üksnes juhul, kui struktuursed muutused on juba toimunud.

tõenäoliselt suureneva täiskasvanud üliõpilaste grupiga haridusmaastikul juba reaalselt arvestama hakkama? Kas selle info taustal ei tundu 30 EAP nõue juba õiguspärasemalt piirav?

Huvipakkuvaim oligi DECO grupi analüüs võrdsetest tingimustest Eesti haridusmaastikul. Nimelt „näib, et Eesti kõrghariduses puudub üleüldiselt tahe võrdsusküsimustega tegeleda. Võrdsus ei ole kõrghariduspoliitika prioriteetide seas, võrdsuse parandamisele on suunatud vähe algatusi, probleemi ulatuse hindamiseks kogutakse vähe infot ning eelarvevahenditest on vajadusel põhinevatele finantstoetustele suunatud vaid tühine osa. Üliõpilaste finantstoetuse süsteem on alaarenenud ning ei toetata piisavalt finantsraskustes üliõpilasi. Pakutavad toetused ei ole piisavad tegelike elamiskulude katmiseks ning laenu antakse piiratud määral. Samas tõdetakse, et on tõenäoline õpingutega samaagselt töötamise negatiivne mõju Eesti üliõpilastele."

Haridusministeeriumilt küsiksin, et kuidas selles valguses senisele uuringust lähtuvale kriitikale ja ettepanekutele reageeritud on ning ootaksin uut värsket infot (*a la* DECO uuring 2012), mis põhjustel neid konkreetseid reforme tegelikult läbi üritatakse suruda. Kas kõigi osapoolte huvisid on kuulda võetud, nendega arvestatud ja mil määral? Miks tudengkondade esindajad kaebavad arutelulaua tagant kõrvale jätmist ministeeriumi ja ülikoolide poolt?

Milline siis ikkagi on tudengi profiil tuleviku perspektiivis, kellele reformi puudutava eelnõu loosung „luua võrdväärsed võimalused õppimiseks kõigile võimekatele ja motiveeritud üliõpilastele" suunatud on?

* *Trükis on allalaetav veebist: www.hm.ee/index.php?popup=download&id=6292*

KLOON EHK LILLED DOLLYLE

Sven Vabar

Väärtuslik, hästivalmistatud ese, näiteks täispuidust söögilaud vananeb aeglaselt ja väärikalt. Ta võib olla kohutavalt vana ja kulunud, aga tema kulumises on originaalsust, stiili ja iseloomu. Isegi võib öelda, et sellise laua tõeline iseloom tulebki välja alles vananedes. Muidugi teatava piirini; miski pole igavene. Seevastu odav saepuruplaadist vuhvel näeb varem või hiljem välja nagu vastik asotsiaalne nott. Vana saepuruplaadist mööbliesemega pole mitte kui midagi peale hakata. Seda ei taha isegi mingitele heategevusorganisatsioonidele annetada, isegi kui need võibolla soovima peaksid. Tahaks selle noti lihtsalt minema visata.

Taolistest vuhvlitest koosneb suur osa meid (vähemalt mind) tänapäeval ümbritsevatest asjadest. Tihti olen pidanud tõdema: mu ketsid, püksid, jope või arvuti vananevad kiiresti nagu kloonid. Nagu lammas Dolly, esimene kloonitud imetaja. Ja mitte ainult tema. Kõik kloonid kipuvad kiiresti vananema. Selle põhjused on keerulised, ka bioloogid on ses küsimuses eriarvamusel; ma ei tunne kloonimise bioloogilisi mehhanisme kuigivõrd ega hakka sel teemal pikemalt peatuma. Ma lihtsalt olen harjunud niimoodi võrdlema — see särk või too raamat demoraliseeruvad füüsiliselt kiiresti nagu kloonid.

Küllap on selle võrdluse põhjuseks ohter Philip K. Dicki romaanide lugemine noorespõlves. Dicki mu jaoks võimsaim romaan, eesti keeleski ilmunud „Ubik" osutas, nagu Dickil tavaks, meie maailmale, mis, nagu välja tuleb, ei olegi tegelik, „päris". Kuid ta ei ole ka virtuaalne, illusoorne. Ta on täiesti objektiivselt, materiaalselt olemas. Kuid selles maailmas vananevad asjad kohutava kiirusega. Korterivõtmed muutuvad mõne minutiga roostepuruks. Veelgi enam — Fordi uusimast mudelist saab mõne hetkega aastakümnetetagune ront. Mündid rahakotis muutuvad äkki juba käibelt kõrvaldatud eelmise režiimi käibevahenditeks. Ja mis veel võiks juhtuda tundide, päevadega... Entroopia on hüperboolselt kiirendunud; asjad kihutavad oma algoleku musta augu suunas.

Mõnikord vananevad meie „pärismaailmas" kiiresti ja haletsusväärselt ka kohvikud, klubid või kauplused. Majad, terved kvartalid (Ülenurme põllupealsed). Linnad, näiteks mingid USA uuslinnad. Eks Dick saigi oma romaanidele inspiratsiooni oma kodusest Los Angelesest, kus Jumalal polnud enese ilmutamiseks paremat valikut kui rentslis vedelev, mõlkiastutud Coca Cola purk. Miks siis ei võikski ebaloomulikult kiiresti vananeda ka terve maailm, või vähemalt kaasaegne tsivilisatsioon.

Vilets vuhvel, mis kiiresti vananeb, näeb alguses hirmus kena, värviline ja läikiv välja. Jah, pakend, bränd on tähtis. Aga vuhvel ei ole lihtsalt „täiuslik simulaakrum". Simulaakrum küll, aga mitte täiuslik. Asi on lisaks kõigele siiski ka asi, kuigi vilets vuhvel. Asi, mis teenib lihtsalt asjana, ühesõnaga ei millegi muuna kui nimetu iseendana. Kuigi mitte eriti kaua. Ta on kloon. Mingi abstraktse etaloni, teatava märgijärjestuse (vrld DNAga) kloon.

Täna tabasin end mõttelt: *mina* olen väsinud nagu kloon. Ma ei olnud eriti palju tööd teinud. Ei olnud teinud seda kuigi entusiastlikult. Pigem ennast sundides. Miski oli mind sundinud, aga ma väga ei viitsinud. Natuke tegin ja kohevarsti olingi väsinud. Nii on see elus tihti.

Kloon ei ole robot. Selle võib kuitahes võimsa ehitada, enda vajadusi mööda programmeerida ja siis robot murrab sinu heaks tööd teha nagu tuhat meest. Kloon ei ole ka golem. Tollele sa lükkad paberirulli suhu ja see tormab võika innuga paberirullile kirjutatud salakäsku täitma. Täidab käsu ära ja viskab siis kuskile sirakile. Kui sa oma golemit korralikult paberirullide abil ei karjata, siis ta, tõsi küll, võib peast segi minna. Aga tal ei ole endal mitte mingisugust identiteeti. On põhimõtteliselt välistatud, et golem kisendaks: „Ma ei taha olla golem!"

Kloon ei ole ka ori. Aare Pilv kommenteeris Facebookis targasti praegu töös olevat kõrgharidusreformi: „Ikka enam pean ma õnne tänama, et käisin ülikoolis üheksakümnendail, mil seal polnud enam nõukogudeaegseid totrusi ega olnud veel kapitalistlikku rentaabluse-diktaati. Elias Canetti kirjutab teoses „Massid ja võim": „niipea kui inimene määratakse üheleainsale tööle ja nõutakse lisaks võimalikult palju tulemusi võimalikult lühikese ajaga, niisiis produktiivsust, saab ta selleks, keda tuleb defineerida orjana.""

Jah, aga ori on olend, kellele öeldakse täie täitevvõimu toega: tee minu heaks tööd või sa sured. Kaldun pigem arvama, et need olendid, kes sünnivad kõnealuse kõrgharidusreformi või laiemalt üleüldse globaalse kapitalistliku rentaablusaparaadi töö tulemusena on nimelt kloonid. Kloon on ambivalentse, vastuolulise identiteediga. Kloon tunneb, et ta on küll justkui „tema ise", aga samas ju ei ole ka, sest fundamentaalsed jupid, millest ta koosneb, on pärit kuskilt mujalt. Kelleltki teiselt; mingist abstraktsest etalonist (vrld meetri etalon, kilo etalon), lühidalt öeldes teatavast välisest märgijärjestusest. Ta justkui arvab asjade kohta midagi ise, aga samas mõtleb (või siis ei mõtle): kas see on ikka tema ise, kes nii arvab? Ta ei ole simulaakrum; ta on „päriselt olemas" nimetu iseendana, ta tunneb ise ka, et ei viitsi nagu...; et ta kulub kiiresti, väsib kiiresti. „Põleb läbi". Aga kloonina ei oska ta teisiti kui püüab oma probleemi lahendada sellesama eelprodutseeritud etaloni põhjal, millest ta koosneb. Ja nii ta ei jõuagi palju. Aga töölt ära ka ei lähe, kuigi — erinevalt orjast — saaks. Või õpib edasi drakoonilise õppekava järgi juurat ja töötab samal ajal öö-siti baaris ettekandjana, aegajalt üksikutel „puhkehetkedel" tuimas, tumedas, üksildases ahastuses peast kinni hoides. Aegajalt „maandatakse pingeid", „lastakse auru välja", ühesõnaga tarvitatakse mõnuaineid või meelelahutust, räusatakse, loomastutakse.

Valdur Mikita kirjutab oma „Metsikus lingvistikas", peatükis „Maagiline sõna", et tänapäeva inimesel „puudub keel, milles iseendaga rääkida. (...) Me kõik suudame tõenäoliselt meenutada elu jooksul juhtunud seiku, kus inimeses avaldub ühtäkki erakordne psüühiline jõud. Enamasti on selleks vaja ekstreemset situatsiooni, et jõud, millest meil polnud varem aimugi, muutuks korraga reaalsuseks. Tekib lihtne küsimus, miks see nii on. Miks inimese nõrkus ei ole absoluutne? Miks üks, olles enesele öelnud: *Tänasest pööran elus uue lehekülje!*, teebki seda, teine aga vajutab veel ühe inetu ja rasvase näpujälje juba loetud poognasse. Miks mõnes olukorras enesele öeldud sõna jõuab palju sügavamale? Miks on ühe inimese autokommunikatsioon teise omast efektiivsem? Vastused neile küsimustele ei pruugi asuda mitte psühholoogias, vaid kultuuris.

Muistsel inimesel oli vaja teistsugust, sõna maagilisest jõust läbiimbunud enesesuhtlust. Ellu jäid need, kelle sõna maagiline jõud toimis, see hoidis inimest elus piirsituatsioonides. Iseenesele öeldud sõna oli sageli ainus, mille peale oli muiste mõtet loota. Tänapäeval aitab inimest rohkem töökoht, haigekassa, sotsiaalamet, kindlustusselts ja pangalaen. Probleemid võivad küll pärineda inimesest, kuid nende lahendused asuvad tavaliselt kusagil kollektiivi anonüümses halastuspraktikas. Selline maailm ei nõua erilist iseendaga suhtlemise osavust. Tänapäeva ühiskond õpetab inimest maailmaga kohanema, kuid jääb hätta õpetussõnade jagamisel, kuidas kohaneda iseendaga. (...) Kui maagiline sõna kadus, hakkas maakera täituma kurbade, elujärje paranedes aga kurbade ja tüsedate inimestega (*kloonid! — S.V.*). Tänapäeva inimese võrdkuju on nukker paksuvõitu ateist, kes on alatasa segaduses ja vihkab seetõttu oma liigikaaslasi. Hämmastav on see, et *maagilisele sõnale ei ole inimene leidnud asendajat*. Selle üle tasub järele mõelda." (lk 41–42)

Jah, maagilise sõna valdajat ei saa kontrollida. Originaal on määramatu, ennustamatu. Tema omaga identset DNA-järjestust ei ole ealeski varem maailmas olnud ja keegi kurat ei tea, mis sealt tulla võib. Ainult originaal ise teab, mida ta teeb ja miks. Aga ta teeb seda kloonidega võrreldes määratu jõuga. Ainult originaal suudab öelda endale maagilise sõna, kloon eikunagi. Tuimalt etteantud õppekavasid või töögraafikuid täitvad kloonid võivad tubliduse nimel naba paigast punnitada, kuid ikkagi ei oma ega omanda nad veeranditki sellest energiast, mida valdab originaal.

Tänavuse ArtPrinti noore Fotokunstniku Stipendiumi sai Müürilehe fotograaf Renee Altrov

ArtPrint kuulutas välja tänavuse noore fotokunstniku stipendiumi, mille sai meie suureks rõõmuks meie fotograaf Renee Altrov. Koostöös HP-ga, on konkursi võitjale välja pandud stipendiumi suure-formaadiliste kunstitrükiste valmistamiseks. Stipendiumi rahaline väärtus on 4000€, mis võimaldab teostada näiteks kümme Proofsec (alumiiniumakrüül) lahendust mõõdus 120x80cm. Stipendiumi sisse kuulub kvaliteetne näituse vormistus, koos professionaalse trükiettevalmistusega. Et noore kunstniku töid võimalikult paljudele inimestele näidata, reisib näitus vähemalt kolme Eesti linna vahel. Nendeks linnadeks on Tallinn, Haapsalu ning Pärnu (Tallinna Linnagalerii: 3.05-13.05.2012, Evald Okase Muuseum Haapsalus: Juuli 2012 ja Kunstnike Maja galerii Pärnus: 05.09-22.09.2012).

Renee on portreteerinud Müürilehe jaoks üles inimesi, kellest intervjuudes juttu on olnud ning olnud kolme viimase lehenumbri kaanepildi autor — kaasaarvatud käesoleva. Õnnitleme stipendaati ja soovime talle näituseprojekti teostamisel jaksu!

Slothrops – ingliskeelne raamatupood Tallinnas

2011. aasta viimastel päevadel avati Müürivahe 19 ingliskeelne raamatupood Slothrops. Poe algatajateks on Toompeal pesitseva projektiruumi Ptarmigani eestvedajad, üks inglise ja teine ameerika kutt. Noormehed tegutsesid eelnevalt Helsingis, kuid tundes, et sealne loominguline õhkkond on jäik ja turvaline, kolisid nad eelmisel aastal ümber Tallinnasse. Siin kedagi õieti tundmata uurisid nad linnavalitsusest soodsate üüripindade kohta ning leidsidki endale käepärase keldri Toompeal. Samasuguse vankumatu tegutsemistahtega võeti ette ka raamatupoe mõte, kui ookeani tagant saadi alustuseks riiulitäite jagu raamatuid ja vanalinnast leiti teinegi sobiv üüripind. Juba sellest terasest loost tulenevalt on Slothrops parim asi, mis minu jaoks seoses Tallinnaga viimaste aastate jooksul juhtunud on.

Mida Slothropsis müüakse? Eelkõige *fiction*'it, raamatuid ja autoreid, kellest meil aimugi pole. Need on raamatud, mida me eales Amazonist või suurtest raamatupoodidest üles ei leiaks, need on ootamatud raamatud ootamatut ootavale lugejale. Jah, lugejale, see on võtmesõna. Hull lugu, aga eestlased kirjutavad liiga palju. Kirjutavad palju halba ja palju head, nii et keegi ei jõua seda enam üle lugeda. Nii löövad viimasedki lugejad käega ja hakkavad ka ise kirjutama. Loodetavasti mõjub Slothrops raputava stoppmärgina kõigile kirjutajatele. Väike raamatupood on suur pingutus raamatu ja lugeja tagasi kokkuviimisel.

Miks lugejaid vähemaks jääb? Aega ei ole. Täpsemalt — aega on, aga see vahetatakse millegi tasuvama, näituseks töö või tööst puhkamise, vastu. Gabriel Zaid kommenteerib tekkinud olukorda raamatus „Liiga palju raamatuid" järgmiselt: „Lugemine on vaeste, haigete, vangide, pensionäride ja üliõpilaste luksus. Kui üliõpilastest saavad noored tiheda päevaplaaniga juhid ja nende palgad hakkavad tõusma, muutub lugemine (kui seda just töö pärast tarvis pole) ka nende jaoks luksuseks."

Huvitav, kas Slothropsi poisid teavad seda, et nad on avanud luksuskaupade poe? Arvan, et teavad küll, muidu nad poleks oma poodi möödaminnes nii lustakalt avanud. Slothrops mitte ainult ei taastutvusta siinsetele inimestele lugemise ja raamatupoodide kunsti, vaid ennekõike (väikeettevõtlikku) elamise kunsti: üürid soodsa pinna, tellid raamatud, maksad oma maksud, ostad vajalikus koguses süüa ning oled õnnelik.

www.slothrops.ee
www.facebook.com/slothrops
PS! Slothrops ootab teie ingliskeelseid raamatuid!

Red Rack'em 17. veebruaril Tallinnas Mutant Discol ja 18. veebruaril Tartus Horisondil

DJ-na on briti päritolu Red Rack'em tuntud oma žanriüleste settide poolest, millest kõlavad ennekõike läbi tantsulisem *deep house* ja disko, kuid ruumi on ka üllatusteks. Nii nagu heade puhul tavaks, on ka Red Rack'emil mitu nime — Hot Coinsina on ta eelkõige tuntud oma *edit*'ite poolest ja nime Marlinspike all viljeleb ta *Detroit 2-step*'i. Red Rack'emile, kodanikunimega Danny Berman, kuuluvad ka plaadifirmad Bergerac ja ainult netireliisidele pühendunud Nettles.

Red Rack'em väisas Eestit ka umbes täpselt aasta tagasi ja paistab, et naaseb siia ka tänavu soojade tunnetega.

Mutante tantsutavad Tallinnas lisaks Raul Saaremets, Rhythm Doctor, Siim Nestor ja palavalt armastatud Haigla kutid.

Päev hiljem tulistab Tartus Horisondil pudrukuule ja muud laskemoona Raul Saaremetsa sooloprojekt Ajukaja ja puldi tagant ei puudu ka Horisondi statsionaarsed ehk Renca, klmn ja Nebukat.

Mutant Disco toimub 17. veebruaril Tallinnas klubis Studio ja Horisont 18. veebruaril Tartus — kus mujal kui klubis Kink Konk.

Kaante vahel ilmunud

Ott Kilusk. *Veidrikud ja võpatused*. Lõuna-Eesti *bildungsroman;* Mikita *meets* García Márquez *meets* Dalí. Kiluski lühiromaan kujutab elu laguneva Nõukogude Liidu perifeerses keskuskülas, väikeses pähklikoorde suletud ruumis, milles iga tegelane on ikkagi omal kombel ka mõõtmatu ruumi kuningaks. Lobedalt edasi antud võpatused ja värvikad veidrikud kipuvad vägisi raamatu kaante vahelt välja, siirdeühiskonnas kasvanud lugejate kollektiivse mälu hämarusest NL'i viimaste aastakümnete kadunud maailma taas mäletamise laineharjale tooma. 159 lk, MENU, 2012.

Siim Kera. *Las ma istun siin kuni orkester mängib.* Siim Kera teise kogumiku luuletused on jätkuvalt jõulised ja ekspressiivsed ning väljendavad kammitsemata poeetilisel viisil kaasaegset elutunnet. Kera teises luulekogus põimuvad omavahel sundimatult ja humoorikalt kohalik linnakontekst ja avaram maailm; sotsiaalsus ja erootika, helivõnked ja sõnademüra. Tegemist on juba päris uue aastatuhande luulega; luulega, mis haarab mürinal kaasa ja kehtestab end julgelt. Märksõnadeks „kuulatav luule" ja „popluule". 68 lk, Varrak, 2011.

Kirev Karlova III

Karlova linnaosa ajakiri saab veebruaris numbri võrra vanemaks. Kohe ilmuvast almanahhi erist saab lugeda Karlovaga seotud autorite Lauri Pilteri, Sven Vabari ja Ott Kiluski loomingut, Karlova mõisniku Faddei Bulgarini 1830. aastal Karlovast Moskvasse läkitatud kirja (tlk Mart Velsker) ning Helen Tammemäe lugu sellest, milline oli elu Eha tänaval aastal 2007. Tekste illustreerivad fotod Tartu tänavakunstist, põnev üllatus on varuks duol Krossmann ja Grigor. Esitlus toimub kohvikus Anna Edasi. Täpsem info veebruari lõpus.

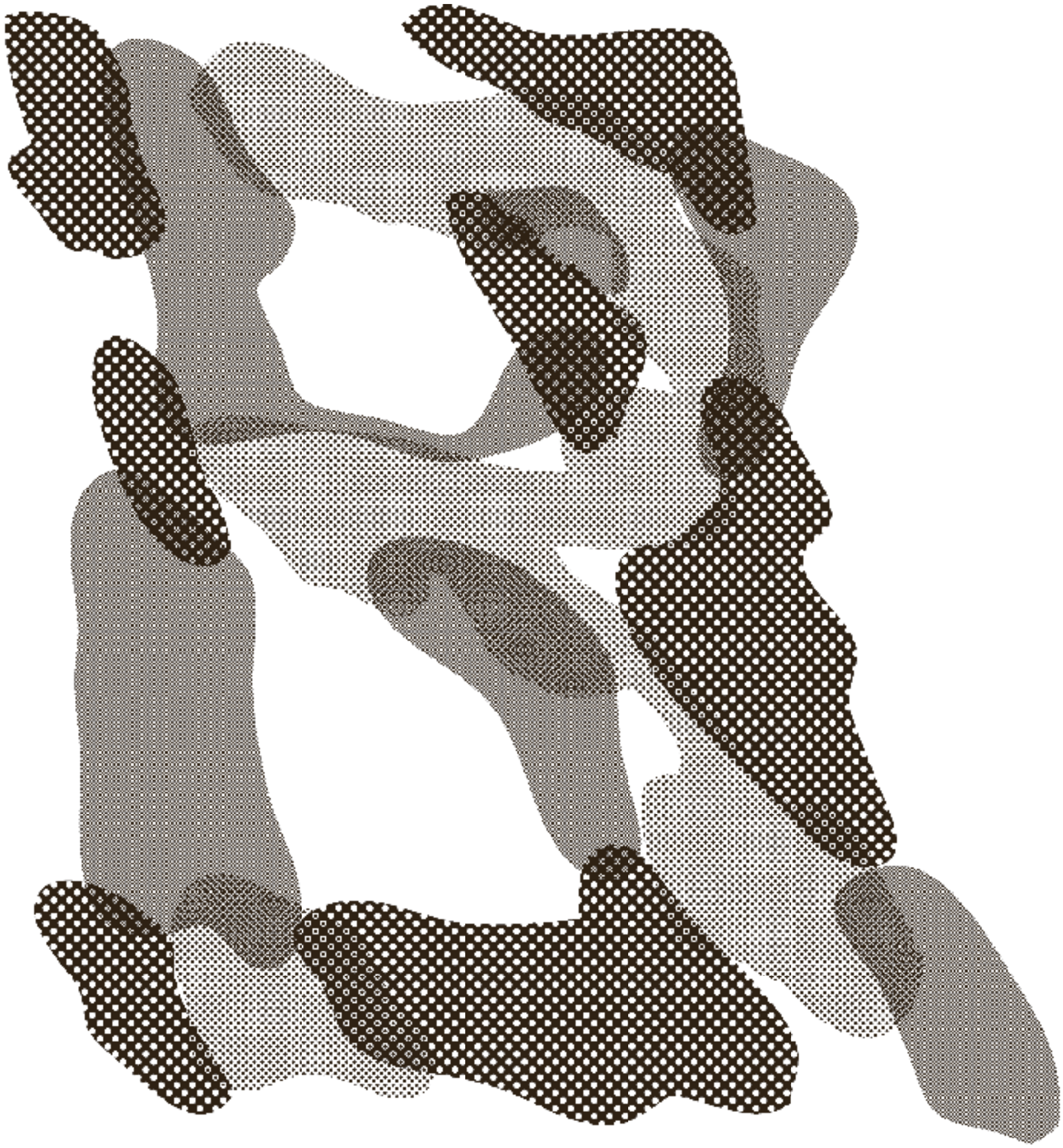

Reede™

www.reede.ee

NÄHTAVAST JA NÄHTAMATUST MOEMAAILMAST

Küsis Miina Leesment

Loominguline moedoktor ja -praktik Reet Aus arutleb teadlikest ja ebateadlikest valikutest, võimalustest ja lahendustest terviklikuma ja tervislikuma elu suunas.

Mis on mood?

Mood on selles mõttes kummaline, et kuvand moest on väga ühekülgne — sisuliselt on see aga hoopis rikkalikum. Kuidagi on meie ühiskonnas sattunud nii, et moest on saanud selline glamuurihõnguline ja kerglane nähtus. Tegelikult on tegemist väga mõtestatud disaini- või loomeprotsessiga. Moe loomine hõlmab protsesse alates toormaterjalist, milleks võib olla taim või mingisugune laboratooriumist tulev ühend kuni jäätmekäitluseni välja. See on tegelikult väga suur protsesside hulk, mis disainiprotsessi alla mahub.

Aga nähtaval on ainult üks moetööstuse aspekt?

Nähtaval on lihtsalt see, mida meie praegune ühiskond tahab näha. Tegelikult, kui vaadata erinevaid moetoote eluahela etappe, mida on laias laastus seitse, on fakt, et meie meedia ja ühiskond on keskendunud ainult ühele väikesele osale sellest ehk ost-müük etapile. Teadlikkust tuleks laiendada mõlemas suunas — nii ettepoole kui tahapoole. Ja laiendada selliselt, et sellest saaks ring, et otsad läheksid kokku ja inimesed hakkaksid nägema, mida üks disainiprotsess tähendab. Mida tähendab disaineri vastutus, mida tarbija vastutus, rääkimata loomulikult ettevõtja vastutusest. Kaks otsa seal ongi.

Oled läbinud päris pika teekonna. Kes või mis on olnud sel teekonnal sinu õpetajad?

Loomulikult kõige rohkem õpid iseenda kogemusest. Kui ma vaatan enda arengut disainerina, siis ma olen õppinud ainult tegutsedes, analüüsides ja järeldusi tehes, teadvustades probleeme ja neid ümber hinnates. See on loominguline arenguprotsess. Ja ma arvan, et kui me saame rääkida mingisugusest väärtusest, siis see väärtus tulenebki läbi praktilise kogemuse. Teooria on ka huvitav, aga ilma kogemuseta ei ole sel minu jaoks mitte mingisugust väärtust.

Kui palju on maailm muutunud teadlikumaks võrreldes selle ajaga, kui sa oma teekonda moemaailmas alustasid?

Loomulikult on ühiskond muutunud väga palju keskkonnateadlikumaks. Märgatav muutus on toimunud viimase nelja aastaga. Kui ma alustasin oma katsetusi siin 7-8 aastat tagasi, ega ma siis väga palju mõistmist ei kohanud küll või pigem oli üllatavaid pilke ja arusaamatust. Praegu see enam nii ei ole. Minu jaoks on praegu kõige suurem küsimus see, et kuidas tööstus selle muutusega kaasa tuleb. Ma olen vaikselt hakanud aru saama — see on ka põhjus, miks ma viimasel ajal olen ka vähem kollektsioone teinud — et üksikdisainerina ma suuri protsesse ei muuda. Ma võin pakkuda alternatiivi, mis on väga tore ja õiglane, aga muutuma peab ennekõike tarbija ja suurettevõtete suhtumine. Kui tarbijate poolt oleks surve, siis muudaksid ka ettevõtted oma tootmisstrateegiaid ja muutuksid eetilisemaks. On näha, et tarbija teadlikkus kasvab kuid selleks, et mingi suurem muutus tuleks, on vaja ikkagi suuremat teadlikkuse kasvu, suuremal hulgal tarbijaskonnas. Siin ei aitagi muu kui informatsiooni lõputu jagamine.

Mis oleks need asjad, mida tähele panna, et teha teadlikum ja parem valik olemasoleva moe seast tavakontekstis? Kui inimene, kel ei ole kokkupuutepunkti moe ega tekstiilmaterjalidega, kuid kes soovib õiglast ja head toodet?

Kõige lihtsam on vaadata brändide kaupa.

Kes juba siis pakuvad seda usalduspagasit?

Põhiline on aru saada kui läbipaistev on mõne brändi tootmisahel: milliseid materjale nad kasutavad, kus nad toodavad, milline on nende kvaliteet, mis on nende enda tõekspidamised, kui palju nad panustavad sotsiaalsetesse küsimustesse, kui palju nad hoolivad keskkonnast. Kui sa lähed näiteks Inditexi koduleheküljele, mis on siis praegusel hetkel kõige suurem kiirmoe kontsern, kellele kuuluvad teiste hulgas Zara ja Bershka, siis oma koduleheküljel väidavad nad loomulikult, et *sustainability* on nende suur suund. Tegelikkuses, alles mõni kuu tagasi, oli skandaal, et nende allhanke tehases põles sisse hulk inimesi. Tegemist on n-ö *greenwash*`iga, mis on eriti alatu. Need on teemad, millest tuleb rääkida järjest rohkem, et inimene hakkaks mõistma, mis on nende pükste hind, mida ta sealt kiirmoe poest ostab.

Ja kelle arvelt see tuleb.

Just nimelt**!** Ja teine väga suur osa, millest täna väga vähe räägitakse, kuid mis on järgmine väga võimas teema, on kogu tekstiilitööstuse mürgisus. Tegin just kuu aega tagasi intervjuu Kuopio ülikooli professori Kaisa Klemolaga, kes on oma doktoritöö teinud rõiva toksilisuse teemal. Teaduslikult on tõestatud fakt, et ühendid, mis näiteks paaris teksapükstes on, ja millega meie keha igapäevaselt kokku puutub kui me neid kanname, põhjustavad vähki ja Alzheimeri tõbe, allergiaid jne. Hetkel ei ole olemas süsteemi ega sertifikaati, mis testiks ja hindaks kogu keemiliste ühendite paketti tekstiilitootes. Need mürkained on puuvillas alates selle kasvatusest kuni lõpuni välja: rõivad pannakse transpordiks konteineritesse ja pritsitakse üle keemiaga, mis ei lase neil konteineris hallitama minna ega kortsuda. Esimene samm, mida teha, kui endale uue asja ostad, on see läbi pesta. Enamus aineid ei tule siiski ka pesus välja. Erinevad prindid, näiteks kummiprint, mis sisaldab plastikut vedelamaks tegevat ühendit, põhjustab väga konkreetselt vähki. Kõik need seosed on tegelikult teaduslikult tõestatud, aga nendest ei räägita. Miks me sellest nii vähe räägime, ja miks tootjad, kelleni see info jõuab seda ignoreerivad? Sest, et see on lihtsalt nii kohutavalt ebameeldiv. Nahk aga hingab ning meie organism võtab endasse seeläbi kõiki neid aineid, mis on nendes rõivastes, millega me end ümbritseme. Minu arust on see tõsine mõtlemiskoht, et kuidas me oma elu tahame elada. Ja kui meie organism ühel hetkel küllastub — milline on siis meie tulevik? Millised haigused meid ootavad? Kui terved on lapsed ja nende emad? Ei ole ju normaalne, et meil on niipalju vähki, kui meil praegu on. Või teisi haigusi, mis väga selgelt tulenevad sellistest protsessidest, mida me ise läbi viime. Mina tahan tervelt elada — ma vähemalt proovin. Ja ma tahan, et mu lastel oleks ka see võimalus, rääkimata sellest, mis keskkonnaga toimub.

Ehk nimetaks kõik need tootmisetapid, mis ühe rõivaeseme tootmisel läbi tehakse?

Kõigepealt on toormaterjal — kui me räägime näiteks puuvillast, on esimene etapp toormaterjali kasvatus, siis on lõnga ja kanga tootmine, toote valmistamine, seejärel ost-müük — kõikide nende etappide vahel on transport. Nt teksapaari näitel: puuvill võib olla kasvatatud Lõuna-Ameerikas, sealt transporditakse see nt Indiasse, kus kootakse kangas ja transporditakse edasi — oletame Bangladeshi, kust sellest tehakse püksid ja saadetakse kogu kaup Euroopasse näiteks Rotterdami sadamasse, kust need lendavad üle Euroopa laiali poodidesse müüki. Seejärel kasutatakse natukene, millele järgneb jäätmekäitluse protsess, mille käigus jõuab toode lõpuks prügilasse. Kui hakata analüüsima kõiki neid etappe, siis leiab igas etapis hulgaliselt keskkonna- ja sotsiaalseid mõjusid, mis teevad tegelikult toodetud eseme hinna väga kõrgeks. Minu jaoks ongi põhiküsimus, kuidas saavad püksid poes maksta 25 eurot?! See ei ole lihtsalt võimalik.

Tarbija on selle kuidagi väga kergesti vastu võtnud, et kui ta ostab näiteks kiirmoe poest jalanõud, siis ta juba arvestabki sellega, et see toode on nii odav – järelikult kestabki ainult ühe suve, ühe hooaja.

Absoluutselt jah. See ongi masendav, et selline praktika on läbi läinud, ja see on elujõuline. Täitsa hämmastav.

Teatavasti näitavad uuringud, et see etapp toote olelusringis, kui toode on kandmises ja kasutamises, on selle eest hoolt kandmine üks energiakulukamaid etappe ja väga suure keskkonnamõjuga kogu olelusringis. Kuidas oleks võimalik disaini kaudu olukorda paremaks muuta?

See on minu arvates üks keerulisemaid küsimusi. Eks natuke ikka saab — sa saad teha tooted, mis on masinpestavad ja mis ei vaja triikimist. Seal oleneb ikkagi väga palju tarbijapoolsetest valikutest.

Et tuleks aidata pigem tarbija teadlikkust tõsta?

Jah! Et pesed 30 kraadiga, selmet pesta oma pesu 60 või 90 kraadiga, mis kulutavad väga palju energiat — Eesti kontekstis põlevkivi energiat. Eesti kõige suurem ökoloogiline jalajälg tulebki põlevkivi energia kasutamisest. Alati peab vaatama regiooniti, kus on millised kriitilised kohad. Kui me räägime Eestist, siis meil sellist vee probleemi, nagu näiteks Hispaanias, pole. Rõivaste pesemiseks võib ka vabalt vihmavett koguda. Lisaks temperatuurile võiks jälgida, mis ainega sa oma tooteid pesed, sest et kodukeemia on samuti hoop meie tervisele. Nende seos erinevate haigustega on teaduslikult tõestatud. Ja kui me räägime keemilisest puhastusest, siis me räägime tohutust hulgast mürkainetest, mis jäävad nendesse rõivastesse, mõjutades meie tervist ja organismi tervikuna.

Need jääkained, mis sealt välja pestakse imbuvad ka meie terviksüsteemi sisse, milles elame.

Absoluutselt. See on järgmine probleem: kas me oleme võimelised kogu selle heitvee ära puhastama selliselt, et sinna ei jääks sisse erinevaid toksilisi ühendeid? See on see, mis meie ringi hakkab otseselt mõjutama. See läheb maailmamerre, kus on kalad, mida me sööme. Kõik on omavahel ringluses — kõik on üks süsteem ja midagi olematuks teha on väga keeruline. See, mis on tekitatud, siin on ja siia jääb, ja tuleb mingil teisel kujul tagasi. Ma arvan, et terviksüsteemi nägemine sellisena ongi äärmiselt oluline, et hakata mõistma, kuidas minu valikud mõjutavad tegelikult meie kõikide elu ja täpselt samamoodi ka minu enda elu. Mingi aeg tagasi vestlesin ma New Yorgis ühe kohalikuga. Kui ma tema käest küsisin, et kuhu New Yorgi prügi läheb, siis ta ütles et ta ei tea — rongiga linnast välja. Minu arvates on see geniaalselt hea vastus. Selles mõttes, et näitab nii täpselt seda, et sellest hetkest, kui ma panen selle asja prügikasti, siis mind enam üldse ei huvita, mis sellest asjast saab — kui palju energiat kulutatakse, selleks et see prügi olematuks teha ja kui palju keskkonna mõju sellel on, palju probleeme sellest tekib. See justkui lihtsalt näitabki suuremas plaanis meie totaalset ignorantsust — muud mitte midagi.

Millist väravat kehastab vastvalminud doktoritöö (*Trash to Trend – Using upcycling in fashion design*), mis rakendused sellel on?

Doktoritööl on hästi mitmeid praktilisi väljundeid. Üks suur osa, mis selle töö tegemise käigus alguse sai, on jäätmete kaardistamine. Kui ma hakkasin oma praktiliste tööde jaoks materjali otsima, siis ma sain aru, et seda informatsiooni ei olegi kuskil. See on samm selles suunas, et jääkmaterjale hakataks väärtustama kui toormaterjale. See on ka vaieldamatult lähitulevik, sest et materjalide ja jäätmekäitluse hinnad kasvavad. Üks rakendus ongi see sama reuse.ee ja *waste mapping*. See on kasutamiseks nii neile, kes tahavad oma jääkidest vabaneda kui ka neile, kes tahavad leida

Foto: Renee Altrov

toormaterjale, nii disaineritele kui ettevõtetele, miks mitte, ka koolidele ja tudengitele, kes soovivad lihtsalt katsetada. Suuremas ja kaugemas perspektiivis on see ikkagi mõeldud laienema Eesti piiridest välja, sinna, kus on tootmist ja mitte ainult tootmisjäägid, vaid ka tarbimiseelse ja tarbimisjärgse jäägi kaardistamine. Praegu läheb Eestis kogu tekstiilijääde prügimäele, mis on äärmiselt suur ressursi raiskamine. Oleks vaja käivitada mõned tootearendusprojektid, et näha, kuhu seda oleks võimalik suunata ja mida oleks võimalik sellest teha. Selleks, et aru saada, kuidas *upcyclingut* tootmises kasutada, olen aastate jooksul väärtustavat taaskasutust katsetanud. On selged mudelid, et millistes disainipraktikates oleks võimalik *upcycling* meetodit kasutada ja kuidas üldse peaks ümber mõtestama tootmise ja disainiprotsessi, selleks, et vähendada jäätmeid. Ja kui nad tekivad, siis kuidas need ettevõtte siseselt ära realiseerida või kuidas tavakodanik saaks oma tekstiilijäätmetega käituda. Lühidalt öeldes — erinevatel tasanditel tekstiilijäätmete tagasi toomine eluahelasse läbi disaini. Hästi praktilise suunaga doktoritöö.

Kuidas tootmisettevõtted sellega kaasa on tulnud?

Kenasti, see kaardistamine on väga jõudsalt läinud. Ann Rosenthal, kellega koos me seda projekti teeme, on läbi viinud intervjuud ettevõtetega — nad on äärmiselt koostöövalmid.

Mida kujutab endast *TrashtoTrend* platvorm?

TrashtoTrend on loodud selle eesmärgiga, et disainerid, kes tegelevad väärtustava taaskasutusega, kes kasutavad *upcycling* meetodit, saaksid selle platvormiga ühineda. Üks eesmärk on teha tarbijale kättesaadavaks keskkonnasäästlik disain, et oleks alternatiiv sellele, mida kaubanduskeskusest osta. Teine oluline osa on see, et kuna selle *TrashtoTrend*'i platvormi alla kuulub ka see sama *waste mapping* siis oleks disaineritel võimalik oma disaini jagada globaalselt. Kui klient elab näiteks mingis teises regioonis, et siis oleks konkreetne kohalik disainer või platvormiga ühinenud stuudio võimeline lokaalsest jäätmest valmis õmblema teise disaineri toote. See omakorda tähendab loomulikult lõigete jagamist, mida üldjuhul disainerid ei taha väga teha, aga ma arvan, et on äärmiselt oluline, et kogu tootmis- ja disainimisprotsess oleks avalik — et me saaksime aru, et tarbija saaks aru, mis see on, mille eest ta maksab ja kellele maksab ja millised on võimalikud alternatiivid. See on väga konkreetne platvorm, mis pakub inimesele, kelle teadlikkus olukorrast on kõrgem, lahendust ja alternatiivi. Kuna selles platvormis tekib peatselt võimalus laadida alla ja osta disainerite rõivaste lõikeid, siis on see tegelikult mõeldud ka *do-it-yourself* aktivistidele või inimestele, kes tahavad iseenda vanu riideid ümber teha, taaskasutada — eesmärk on anda võimalus ja liikuda rohkem disaini tasandile.

See aitab ilmselt muuta ka üleüldist suhtumist asjadesse ning see platvorm oleks nende jaoks, kes on valmis ja suudavad kõike jagada.

Ma arvan, et see võiks nii olla**.** Ma olen jagamise meelt ja olen enda arengu ja töö käigus jõudnud sinnamaale, et ma saan väga selgelt aru, et sellist asja nagu konkurents justkui ei ole. Kui sa oled piisavalt loov inimene, siis ei ole mingi probleem olla pidevalt muutumises ja luua pidevalt uut juurde. Samuti oma mingisugustesse asjadesse kinni jäämine ei ole väga edasiviiv — tuleb ikkagi jagada.

Sinu viimane kollektsioon on väga tugev ka visuaalselt terviklikus mõttes. Kas on veel lähtepunkte, millest kollektsioon alguse saab, kui välja arvata lähtumine jääkmaterjalide omadustest, võimalustest ning keskkonnasäästlikest aspektidest, mis sellega alati kaasas käivad?

Eks ma ikka lähtun esteetikast ka. Viimased poolteist aastat on nii, et ma otsustasin ühel hetkel, et ma astun välja sellisest klassikalisest moetööstuse tsüklist. Ma ei tee enam kaks korda aastas täismahus kollektsiooni. Töötan teatud hulga toodetega — iga paari kuu tagant lisan mõne toote ja täiustan neid, mis on olemas. Ma tegelen rohkem ühtse tooteseeriaga, kui et teen uut kollektsiooni. Tootedisainis on selline lähenemine rohkem tuntud — moes on ära unustatud lähenemine. Mul oli kolmeaastane periood, kus ma tegin iga aasta kaks korda aastas uue kollektsiooni ja käisin mööda moenädalaid. Ühel hetkel sain aru kui mõttetu see on. Kellelegi pole neid asju niipalju vaja ja sa ise disainerina lihtsalt jääd pealiskaudseks. Alati on hulk näidiseid, mis jäävad rippuma ja millel ei ole mingit praktilist väljundit ning taustaks on see hullumeelne tempo, mis selle kõigega kaasneb. Sain ühel hetkel aru, et see on süsteem, mille vastu ma justkui kunagi protesteerima hakkasin ja seetõttu täiesti teadlikult selle seest ühel hetkel välja astusin. See on ka põhjus, miks *TrashtoTrend* on loodud — platvorm, mis oleks väljaspool sellist klassikalist moemaailma sesoonset süsteemi. Olulised on ikkagi hea kvaliteet, disain, eetilisus ja läbipaistvus.

Töö teatris tähendab tööd erinevate inimeste, rollide ja etendustega. Mida see kogemus on andnud?

Teater on vast õpetanud kõige rohkem koostööd. Kuna muidu disainerina ja oma uurimust tehes teen väga palju üksi, siis teatris naudin ma tohutult seda protsessi — seda sünergiat, mis tekib kui hulk inimesi tulevad kokku ja hakkavad ühise eesmärgi nimel tegutsema. Ma ei ole väga seda kuskilt mujalt leidnud. See on jube võimas.

Aga kas sa ei võiks seda sama asja – koos tegemist – üle kanda disainiprotsessi?

Kindlasti. Ma ehk ei ole leidnud õigeid inimesi või pole ise olnud valmis, aga ma tahaksin neid leida. Ma tahaksin leida inimesi ja meeskonda, kellega koos edasi areneda ja kellega viia uuele tasandile see, mida mina olen praktiseerinud ja õppinud, ja mida need teised inimesed on kogenud — panna see kokku. Üksi tegutsemise aeg on läbi.

See viimane seeriakollektsioon on disainitud nõnda, et seda oleks võimalik uuesti kangatükkideks lahti võtta. Kas oled seda juba ise praktiseerinud või selle peale mõelnud, et inimene, kes omale rõivatoote ostab, toob selle hiljem tagasi sinna, kust ta selle sai.

Jah, teine muutus, mis võiks toimuda tekstiili- ja moetööstuses on see, et tootjad või siis kaubamärgid võtaksid vastutuse oma jäätmete eest ehk kasutatud rõivaid oleks võimalik sinna tagasi tuua, kust need on ostetud.

Disainis (tootedisainis) on see praktika juba vähesel määral teostunud.

Jah, vaikselt. Ma arvan, et see on äärmiselt oluline muutus ja mina olen disaininud oma tooted seda silmas pidades, et need oleksid uuesti ümber disainitavad. Ma arvan, et nt H&M vaataks oma tootmis- ja disainistrateegiad hoopis uue pilguga üle, kui Euroopa Liidu poolt tuleks direktiiv, et nad peavad oma katki läinud või kantud esemed tagasi võtma.

Nad ei ole selleks veel valmis?

Nad pole absoluutselt valmis. Mõtle, mida nad teeksid kogu selle jamaga, mis neile tagasi toodaks — nad peaksid jäätmekäitlejaks hakkama.

Lisaks on veel kallid brändid, kes toodavad väiksema mahuga kollektsioone kvaliteetsetest materjalidest ning see osa, mis läbi ei müü läheb põletamisele, sest nende jaoks ei ole mõeldav, et see, mis alles jääb läheks taasringlusesse – ükskõik mil moel või tasandil ja kõik toimub nii sellepärast, et see on "selle brändi, selline asi".

Täpselt nii see ongi ja see on minu arust kõige iroonilisem, et on olemas suur hulk tooteid, millel ei olegi eluiga. Kõigepealt kulutatakse meeletutes kogustes ressursse, et neid tooteid valmis teha ja siis kulutatakse meeletult ressursse, et neid olematuks teha. See on moetööstuse varjatud ja irooniline pool, millest räägitakse väga vähe, aga olemasolev praktika.

Kas erineva kvaliteediga materjale on piisavalt saada või on saadaval oleva materjali kvaliteet pigem madal?

See ongi probleem, mille kiirmood on sisse toonud. Kuna materjalid on läinud nii odavaks ja nii ebakvaliteetseks, siis enamust nendest toodetest ei olegi võimalik väärtustavalt taaskasutada.

Siis on ikkagi ju ainult kvaliteetsemaid jääke võimalik väärtustavalt taaskasutada?

Jah. Või tuleb lahendus leida mõnest teisest valdkonnast — selleks on vaja lihtsalt tegeleda tootearendusega.

Kuidas sünnib hea disaintoode?

Hea disainer peab mõtlema toote peale, mis lahkub temast. Ta ei tee seda ju iseendale.

Ta peab alati siis loobuma?

Jah, absoluutselt. Tegema valikuid, loobuma ja teadvustama endale väga paljusid protsesse. Minu jaoks on disainimise juures kõige huvitavam olnud on see, millised erinevad väikesed protsessid tervikus kokku saavad. Kuidas üldse tekib hea disaintoode? Kui vaadata asju, mis ajas vastu peavad — kvaliteetdisaini tooteid, siis seal taga on alati väga pikk tootearendus. Seal on väga palju katsetamist, ka ebaõnnestumist, uuesti katsetamist. Praktilises vallas või disainis jõuabki mingi hea tulemuseni ainult läbi testimise, mille läbi disainer areneb ja on läbi selle võimeline paremat tulemust saavutama.

Väga lihtsustatult: kuidas sa tahaksid, et asjad oleksid?

Asjad on, nagu nad on. Lihtsalt kui ma ise midagi teen, siis ma teen absoluutselt parimal moel, mis ma olen võimeline tegema. Pigem on see niipidi, et ma tean kuidas ma ei saa asju teha ja selles osas on mul väga keeruline minna kompromissidele. Mul on iseendale väga keeruline allahindlust teha. Selles mõttes ma olen kohati tõesti väga karm ja järeleandmatu, aga seda kõike tõukab tagant austus elu vastu. Ma arvan et jah, austus kõige elava vastu on see, mis on hea alguspunkt, kust minema hakata.

JOEL TAMMIKU RAJALEIDJA

Küsis Jürgen Tamme

Muusikat on mitmesugust. On sellist, mis tahab parimaks pihtasaamiseks ikka omaette vaikuses kuulamist. Aasta alguses ilmunud Rajaleidja samanimeline album oma sissepoole pööratud ja salapärase sisemaailmaga on üks selliseid. Kuigi Rajaleidja taga peituva Joel Tammiku muusikat võiks etableerunud enesestmõistetavusega nimetada *dub techno*'ks ja *ambient*'iks, mille ühisnimetajaks on mõistatuslik meeleolu ning tumedavõitu koloriit, kaldub see ülearu ette ütlema, kuidas midagi tuleks kuulata. Olgem eelarvamustevabad ja laseme Joelil endal selgitada. Kohtume Joeliga tema Pelgulinna kodustuudios, kus ta oma erinevaist allikaist nõrutatud ja piiskhaaval kokku korjatud pisikesi detaile ning helipudemeid suurele elule äratab.

Kui ma suutsin õigesti kokku lugeda, siis „Rajaleidja“ on su seitsmes sooloalbum viimase kuue aasta jooksul, lisaks posu minialbumeid ja üht koma teist veel erinevate artistinimede alt. Kas sa ei aitaks lugejatele juhatamiseks lahti seletada, mis asi on Rajaleidja ja see plaat konkreetselt?

Rajaleidja oli tegelikult minu esimene sooloprojekt. Kui ma sellega alustasin, kuskil aastal 2000, tegime Indrekuga *(Indrek Tamm — J.T.)* veel Myrakaru. Umbes samal ajal hakkasin ise ka nokitsema. 2001 ilmus esimene lugu „Jää minule“, mis oli siiani ainuke Rajaleidja avaldatud lugu. Kui me Myrakaruga ära lõpetetasime, siis otsustasin, et avaldan oma sooloasju enda nime all ega hakka mingite võõraste nimede taha peituma.

(Joeli abikaasa Karita hiilib vaikselt stuudiotuppa, et teed tuua.) Aeg-ajalt ma tegin sahtlisse sellist neli neljandiku rütmiga asja, et loomingulist vaheldust oleks. Aga ma olin rohkem keskendunud oma abstraktsemale elektroonikale. Nii nad vaikselt kogunesid, mul polnud otseselt plaanis neid välja anda.

Rajaleidja on pigem *ambient techno* — konkreetsed rütmid, aga see, mis seda võib-olla eristab tavalisest *techno*st on see, et rütmistruktuurid on natuke peidetud, need pole nii esile kerkivad. Heliline taust on ka hästi voolav. See on tantsumuusika kõrvadele, mitte otseselt klubimuusika.

Mis puudutab üldiselt *dub techno* žanri elu, siis mulle meeldis see stiil, kui see oli värske — 1990ndate keskpaigast kuni 2000ndate alguseni. Praegu on see läinud hästi kalgiks, külmaks, maskuliinseks ja elutuks. See mind väga ei inspireeri.

Miks see nii on läinud?

Ma ei oska öelda. See on kogu aeg arenenud ja edasi liikunud nagu kõik stiilid. Samamoodi võime mõelda, miks *drum'n'bass* on läinud selliseks, nagu ta on läinud.

Tegelikult on tänapäeval üldse väga kurb lugu sügavamat sorti elektroonilise muusikaga. See ei ole väga moes *(ohatab)*. Sellele on väga raske vastata, miks see nii on. Võib-olla on see osaliselt seotud sellega, et kõike on nii palju, ja uus, noorem generatsioon inimesi on enamjaolt muusika suhtes hästi pealiskaudsed. Varem käisid inimesed elektroonilise muusika üritustel muusikat kuulamas, nüüd pidutsemas ja suhtlemas.

Mõned päevad tagasi kirjutasin Sasuga (Vladislav Delay — J.T.). Kuna me ei kohtunud temaga, kui ta viimati Tallinnas käis, siis tahtsin küsida, kuidas talle siin meeldis. Ta ütles, et ta poleks iialgi uskunud, kuidas üks linn võib kümne aastaga nii palju muutuda — keegi ei kuulanud muusikat, purjus inimesed tatsasid edasi-tagasi. Kurb. *(Ohkab pettunult.)*

Ma olen ka mõelnud, et kui aastaid tagasi oli Eesti elektrooniline muusika väga novaatorlik – mäletan veel selgelt Aivar Tõnso väljasõiduüritusi Müsteerium, mis toimusid enamasti väikestes veidrates kohtades ja mille kohta liikus info üksnes teadlikumates ringkondades –, siis praegu justkui midagi ei toimukski. Kuidas sulle paistab praeguse aja Eesti elektroonilise muusika maastik linnulennult?

Osaliselt on see tore, aga igasugu muusikastiilid on nagu üheks pudruks keeratud. Võib-olla on küll toitvam, kui sa need kokku segad, aga parema elamuse annab see, kui sa sööd pasteeti eraldi selle asemel, et see kalasupi sisse panna ja läbi segada. Toiteväärtus supil küll tõuseb, aga maitse on jama.

Mis oli viimane Eesti elektroonilise muusika plaat, mis sulle meeldis?

(Põristab huultega.) Ei tule meelde. *(Mõtleb.)* Kurat tõesti ei tule ette. Ma arvan, et Galaktlani „Constance“.

Kas sa tahad oma muusikaga inimestele meeldida ka?

Ikka tahan, kuigi see pole primaarne. Ma teen sellist muusikat, nagu ma tahan ja nagu mu seest tuleb. Aga väga palju loeb, kui keegi ütleb, et talle läheb korda, mida ma teen. Õnneks ma pole paljunõudev inimene. Piisab sellest, kui keegi mulle kirjutab ning soovib jõudu ja edu. Sellest saan nii palju energiat, et pool aastat kütta.

Areenil sibamine mind väga ei huvita. Ma ei oska sõnastada, miks ma tahan kogu aeg oma saundide sees istuda. Ma saan varsti 37, puberteedi või ahvihuvi aeg on ammu mööda, aga ma arvan, et need helid käivad kuni kirstukaane sulgumiseni. See on sõltuvus.

Kuna mulle meeldib töötada hästi mitmekihiliste helistruktuuridega, siis see on omamoodi mediteeriv tegevus. Kuna ma olen aastatega arendanud oma kuulmist ja muusika mõistmist nii kaugele, et ma suudan jälgida kõiki neid elemente ja seda kõike hoomata, siis see on hästi rahustav tegevus.

Kui palju sa üldse muusikaga tegeled?

Viimased neli kuud umbes kümme tundi päevas. Palju projekte on olnud — filmimuusika, mitmed remiksid Eestist väljapoole...

Kas see on seotud ka sellega, et sa jäid mõni aeg tagasi töötuks?

See on selle tõttu ka. Mul on nüüd hästi palju aega olnud oma loominguga tegeleda. Ma suudan praegu hallata kõike, mis varem venis.

Kuidas töö kaotamine sind inimese ja muusikuna on mõjutanud?

Positiivselt, kui üürid saab makstud *(naerab)*. See annab uued sihid ja pildid, mida võiks hakata tegema. Kui ma nüüd tagasi vaatan, siis tegelesin asjadega, mis otseselt endale huvi ei pakkunud. Loomingulisele inimesele on see pigem frustreeriv — see köidab sind kinni.

Praegu sean sihte, et oma tööalaseid rännakuid rohkem hingelähedaste asjadega siduda, olgu selleks siis visuaal — filmindus — või heliga seonduv valdkond laiemalt.

Kui „Rajaleidja“ juurde tagasi tulla, kas see üldse avab sind kuidagi?

Hea küsimus. *(Jääb mõttesse.)* Ikka avab. Loomulikult.

Palju?

Protsentides või grammides (naerab)?

Kasvõi grammides...

Ma arvan, et ta avab mind umbes 60 protsenti.

Kui ma vaatan „Rajaleidja“ lugude pealkirju, siis sa oled jäänud truuks peamiselt ühesõnalistele nimedele. „Rajaleidjal“ on näiteks lood „Vine“, „Ootama“, „Salus“ jne.

See on jäänud kuidagi nii. Kuna eesti keel on väga ilusa kõla- ja kirjapildiga, siis olen alati vaadanud, et loo nimed oleksid ka välismaalastele huvitavad. Kui tekib mõte või intuitiivne idee seoses mingi loo nimega, siis ma lihtsalt otsin erinevaid variatsioone sarnase mõttega, et leida sõna, mis oleks huvitav.

Mida sa konkreetselt silmas pidasid, kui sa andsid „Rajaleidja“ viiendale loole nimeks „Öös“?

Ma ei mäleta enam. Tõesti. Ma arvan, et see oli seotud sellega, et ma tegin selle loo öösel. Ju siis need meeleolud inspireerisid tol hetkel. Enamik minu loomingust on öösel tehtud. Öösiti tekib kuidagi intiimsem õhkkond — kõik su ümber puhkab ja sina oled üleval helide keskel. Kuna mulle heliliselt meeldivad looduslähedased ja kosmilised struktuurid, siis on tunne, et öösel olen neile ja ka oma inspiratsiooniallikatele lähemal. Pole autode müra, inimesi kõndimas tänavatel, tähed siravad taevas ja kuu paistab aknast sisse. Kõik on kuidagi laiahaardelisem.

Aga vahel on päeval ka lahe. Kui on huvitavad värvid, vihm, tuul... See kõik inspireerib.

„Rajaleidja“ koondab su muusikat aastatest 2001–2011. Ideeliselt võiks mõnigi neist lugudest tunduda juba aegunud, sulle endale kasvõi? Mõni neist on ikkagi juba 11 aastat vana...

(Blaseerunult) Mkm. Loodan, et need kõlavad palju huvitavamalt kui väga paljud sarnase žanri asjad tänapäeval. Ma ei tee muusikat absoluutselt selleks, et mingites kindlates raamides kõndida.

Mis asi üldse on aegumine? Ma arvan, et enamik tänapäeva muusikast on halvas mõttes aegunud juba sel hetkel, kui see tehakse, sest sinna pannakse nii vähe energiat ja iseennast. Nende jaoks on kõige tähtsam, et see rohkem müüks, oleks kõigile kättesaadavam ja säravam. Minu arvates kõlavad paljud vanemad asjad praegu palju vähem aegununa kui uuemad.

Sinu albumid pole lihtsalt üksikpalade jadad vaid terviklikud teosed, mis ei tähenda, et mitmeid neis leiduvaid lugusid ei võiks kuulata ka eraldi või muudes seostes. Kirjelda seda loogikat, kuidas sa oma plaadid kokku paned, et nad nii kompaktselt mõjuvad.

(Keerutab tooliga.) Tegelikult on nii, et kui ma lugu tegema hakkan, siis mul ei ole ideed, vähemalt ma üritan mitte omada mingit ideed. Ma pole see tüüp, kellel trollis sõites tuleks mingi mõte ja kes läheks kohe koju ja hakkaks lugu tegema. Mul hakkavad kõik lood sündima improvisatsiooni käigus, täiesti suvaliselt.

Ma olen heliliselt üpris pedant ja tahan, et lood oleks minu enda jaoks veatud. Nad käivad kümneid kordi läbi ajumasina, siis seisavad mõnda aega ja seejärel panen nad uuesti käima, analüüsin, panen asju kirja... Siis hakkan kontseptsiooni järgi valima, mis võiks omavahel sobida. Tekib mingi järjestus, siis läheb ajumasin uuesti täiega tööle, enne kui hakkan looma ühist kõlapilti, et nad sobiksid omavahel kõlaliselt kokku — osades võtan elemente vähemaks, teistes panen juurde.

Kuna ma enamasti masterdan ka ise, siis nii ta lähebki lõpuni välja. Kui mul on mingi materjal, mille olen avaldanud, siis üldjoontes on nii, et minu enda poolt ei jää sinna sisse vigu, mille ma võib-olla pool aastat hiljem avastan. See on põhimõtteliselt välistatud. Ma suudan kuulata ja hõlmata neid nii kiht-kihilt läbi, et sellist asja ei teki.

Kõlab nagu tehniku töö...

Ongi! Lõpus hakkabki tehniku töö. Ma tahan, et muusika lõpuks hästi kõlaks.

Samas sa oled ikkagi nii produktiivne. Seitse sooloalbumit kuue aasta jooksul...

Alguses ma olin päris produktiivne. Aga kolm aastat tagasi oli tõsine mõõnaperiood, puudus inspiratsioon edasi teha. Ma ei osanud endale selgitada, mis *(takerdub)*... Ma ei olnud jõudnud oma heli mõistmise arengus veel sinna faasi, et osata seletada kõiki asju, mida ma tunnen. Tagantjärele on mul seda hea öelda, aga ma kasvasin arvutiga tegemisest lihtsalt välja. Ma ei saanud sellest aru — muudkui üritasin edasi, aga midagi ei tulnud välja. Siis hakkasin programme vahetama, mis tegi asja veel hullemaks. Nüüd olen kolm aastat

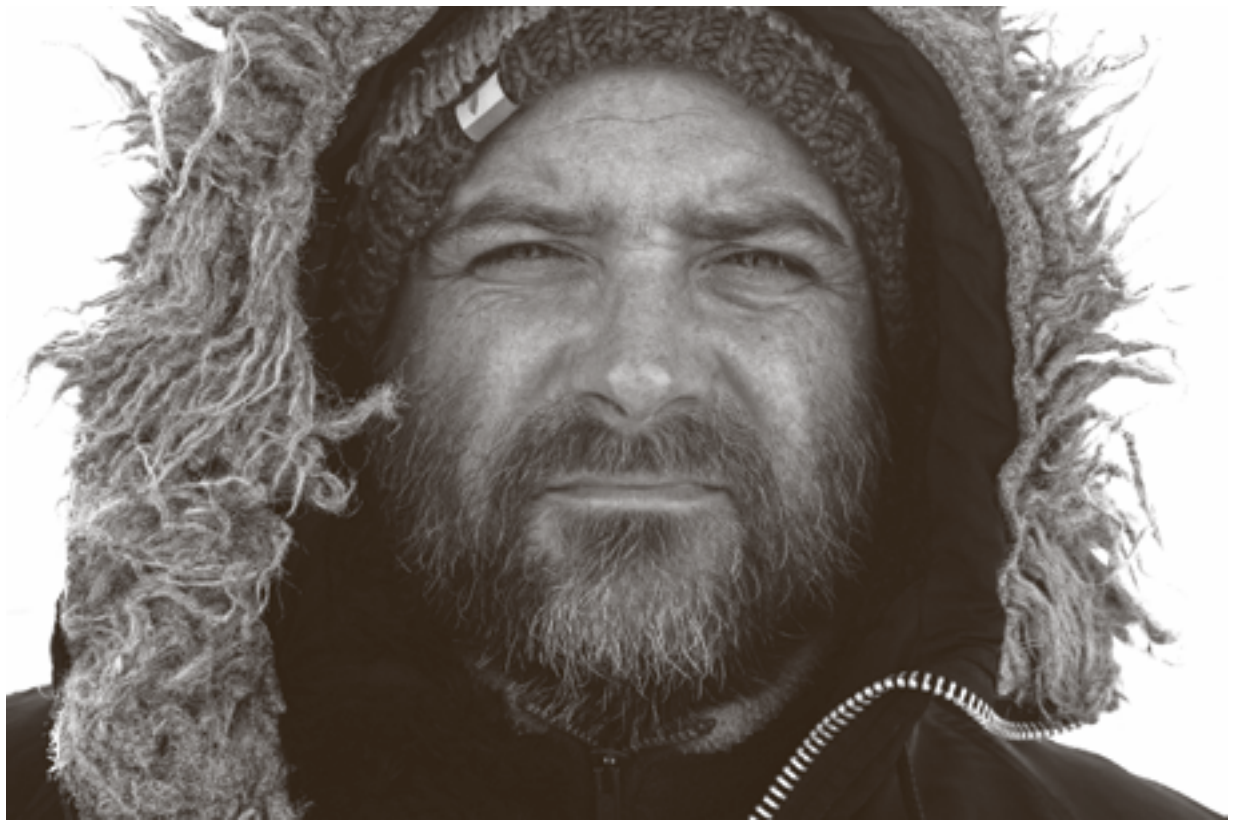

Foto: Renee Altrov

loonud muusikat süntesaatoritega. See on minu jaoks kõige mõnusam.

Kas sa annad oma materjali kellelegi kuulata ka?

Ikka. Mul on mõned sõbrad — Nemose Ülari *(Ülari Niinemägi, pool atmosfäärilise d'n'b duost Nemos — J.T)* ja meie ühine sõber Kalmer *(Kalmer Koppel — J.T.)* —, kes on suured minu muusika fännid olnud kogu aeg. Ülari mõistab minu muusikat põhimõtteliselt sama palju kui ma ise, aga kõrvaltvaatajana oskab ta seda ka seletada. Ja mu abikaasa. Kui mingid lood on liiga pealetükkivad või pole minulikud, siis ta ütleb seda mulle. Ta näeb seda teise nurga alt.

Mõned kriitikud on leidnud, et sinu muusika on ehk liigagi selge ja täpne, kõlades algoritmina, mis teeb täpselt seda, mida see on programmeeritud tegema. Mis sa sellest arvad?

Mõningate kriitikute puhul mind vahest häirib see, et kui inimesed ei saa millestki aru, siis nad muutuvad hästi keeruliseks. See on nagu kaitserefleks. Minul ei ole häbi öelda, et ma ei mõista kogu maailmas leiduvat muusikat.

„Horisont" *(Joel Tammiku 2011. aastal ilmunud stuudioalbum — J.T.)* on tõesti väga lihvitud album. Samas lihvitus on konksuga värk. Tegelikult loo idud ja kõik rütmikombinatsioonid sünnivad igasugustest erroritest ja ebakõladest, mida ma töötlen nii kaua, kuni tekib ebakõlaline kooslus, mis koos toimib. Kuigi lõppvariant jätab jah sellise mulje, et see on väga paika aetud. Aga tegelikult on seal hästi palju juhuslikkuse ja errori teemat igal pool sees. Ma jätan need meelega sisse.

Kui sa ise pole seda teinud, siis sa ei saa sellest aru — sa mõtled, et kõik need asjad on sinna pandud, aga tegelikult on hästi palju juhuslikkust. Ma ei salli matemaatilist arvutimuusikat, mulle meeldib, kui igasugu asju juhtub.

Kas sa otsid neid erroreid?

Ei otsi. Need tekivad. Kui see sobib minu kontseptsiooniga, siis ma jätan sisse. Nii ma neid lugusid teengi — ma panen omavahel mitte sobivaid asju kokku ja proovin neid kokku sulandada. Igasugust juhuslikku staffi, mis suurte kihtidena hakkab koos toimima.

Räägitakse, et „Horisondi" puhul sa koksisid mikrofoniga vastu männipuud rütme, mida oma lugudes hiljem kasutasid.

Makro-mikrofoniga toksimine vastu puud, kruusal kõndimine, kivikeste veeremine — see kõik on rütmide alus. Need ongi saadud looduses salvestatud erinevate helide kokkusulatamisel, heas mõttes errorite kokkupanekul. „Rajaleidja" puhul on rütmid arvuti või süntesaatoriga tehtud, aga linnulaul taustal on ikka loodusest.

Kas sul on mõni soovitus ka, kus sinu muusikat kõige parem on kuulata ja kuidas sinna talletatud meeleolud kõige paremini esile tulevad?

Kindlasti mitte segava müraga. Kas rahulikult toas olles või pleieriga kuskil looduses kõndida, mida ma sageli isegi teen. Siis tekib hästi lahe topelteksistents — visuaalselt oled sa looduse keskel, aga heliliselt tuleb poolsüntees ja hüperloodus kaasa ning tekib huvitav kooslus.

Sind ei häiri see, et sinu muusikat kuulatakse Ipodi ja klappidega, mis tavaliselt ei kannata kriitikat?

Ma ise kuulan ka Ipodiga, kuigi klapid on korralikud. Ei ole hullu midagi. Tegelikult on nii, et kui muusika on hästi tehtud, siis ta peab kõlama normaalselt igal pool. Ma ise kuulan ja teen muusikat läbi lampvõimu — see muusikaline elamus on loomulikult hoopis teine.

Sinu muusikas – vähemalt minu jaoks – on palju unistavaid meeleolusid. Millest sa ise unistad?

(Jääb mõttesse.) Millest ma unistan? *(Lonksab esimest korda teed.)* Ma unistan sellest, et inimesed ei oleks nii ükskõiksed looduse ega ka üksteise vastu. Loodus on väga inspireeriv ja mulle meeldib suvel oma väikses metsaonnis istuda. Ma meeletult hindan seda! Looduses on väga palju erinevaid märke, mis ei ürita sulle midagi näidata, aga mis lihtsalt aegajalt tekivad. Neid on huvitav jälgida. Looduses on hästi palju kargust, tugevust, mõnusat tiksumist, aga puudub pahatahtlikkus, mis inimestes vahel on. See mind kütkestabki.

Võib-olla need unistavad meeleolud, mis minu seest välja tulevad, ongi inspireeritud sellest tagasihoidlikust kaugusest, mis vaikselt kulgeb kedagi häirimata.

Sa ei kasuta enam otseselt arvutit muusika tegemisel. Miks sa sellest loobusid? Kas selleks, et näidata, et sa inimesena oled masinatest üle ja võid nad tahtmise korral lihtsalt välja lülitada?

See ei ole absoluutselt seotud mingi *attitude*'i välja näitamisega. Pigem sellega, mis saundi miski asi teeb. Arvutil on oma saund, mis on hõredam. Raual *(raudvara instrumentidel, näiteks süntesaatoril ja trummimasinal — J.T.)* on täidlasem, füüsilisem jõud. Enamik inimesi ei tee sellel vahet, aga ma saan kohe aru, kas album on masterdatud rauaga või arvutiga. Mulle enamjaolt ei istu arvutiga tehtud saund — see on hästi hõre.

Eks süntesaatorid on sellised omaette hinged, igaühel on oma eripära. Teine asi on see, et kui sa teed arvutiga, siis softsüntidel jääb puudu oma isikupära. Kui kahel vennal on sama programm ja süntesaator, siis ta võib kruttida igat pidi, aga nad ikka kõlavad täpselt samamoodi. Aga süntidel, kas-või samasugustel, on OMA eripära. Ma olen neid tundma õppinud, neil on nii tugevad karakterid.

Mis selle konkreetse süntesaatori karakter ja lugu on? *(Osutan laual lesivale klahvidega masinale, mis vastab tavaarusaamale süntesaatorist.)*

See on midi-klaviatuur. Mu põhiline sõber on 1986. aastal tehtud Oberheim. *(Teeb tooliga 90-kraadise pöörde ja osutab masinale, millel klahvide asemel on posu nuppe.)* Ta on hästi rasvase saundiga sünt. 1986. aastal, kui ta tehti, tuli uus innovaatiline trend, et nuppe pole vaja ja nupud on aut. Siis võeti kõik nupud ära. *(Itsitab.)* Programmeerimine käib läbi väikese displei, mis on väga aeganõudev. Põhimõtteliselt on sellel piiramatud võimalused heli tegemiseks. Aga see kõik võtab aega. Mulle meeldib süvitsi minna ja nendega sõbraks saada.

Sa oled audiofiil ning muusika saund on sinu jaoks üks selle põhiväärtusi. Kuidas sa seletad neile, kes ei suuda muusikat helitehnilise nurga alt vaadelda, miks analoogsüntesaatori heli on parem kui digitaalheli?

Minu jaoks puudub selline asi nagu hea või halb. Nad on lihtsalt erinevate karakteritega, neil on omad erinevused. Näiteks analoogi saund on hästi täidlane. Nagu mul üks sõber hästi ütleb: „See on kodus küpsetatud mõnus ja paks saaremaa leibz *(naerab)*. Analoog on paks, rasvane, aga hästi pehme. Mulle meeldib hästi pehme saund, pehmed helid ja pehme kõlapilt.

Digitaal oma sisemiselt olemuselt on külm ja terav, kuigi digitaaltehnoloogiaga saab põhimõtteliselt luua ka sooje saunde, n-ö digitaalselt sooje saunde. Aga külmus on ikkagi sees.

Kõige tähtsam on muidugi muusika. Mulle meeldivad väga paljud asjad, mis on arvutiga tehtud. Ma pole mingi erak.

Sa pole arvutit siis oma elust välja tõrjunud?

Vahepeal olin, aga nüüd ma ikka natuke kasutan. Ma salvestan ju arvutisse kogu aeg. Kuigi ma ostsin suure lintmaki, mida tahaks tulevikus kasutada. Mingi hetk ma mõtlesin, et võiks proovida luua absoluutselt ilma arvutita. Proovida veel kiviaegsemaid lindistusmeetodeid, näiteks salvestada mitme lindika peale. Arvutite puhul on veel jama see, et arvutid kuumenevad pidevalt üle ja jooksevad kokku...

Oled sa millestki ilma ka jäänud, kuna näiteks arvuti jooksis kokku?

Ikka olen. Enne oli see suur probleem. Umbes aasta tagasi tegin 12 tundi ühte lugu ja vahepeal ei seivinud. Ja kui ma olin päeva ja pool ööd teinud, siis ühel hetkel kuumenes midagi üle. Kuna see oli nii hea asi, mida ma tuhinaga tegin, siis mul ei tulnud meelde seda seivida. Siis käis plõks *(teeb kätega plaksu)* ja kõik kadus eest ära! Mäletan, kuidas ma istusin ja otsaesine muutus higiseks *(teeb hirmunud näo ja tõmbab käega üle lauba)*.

Sellised asjad õpetavad seda, et tuleb kogu aeg seivida. See hetkeks võtab tuju ära, aga minu moto on, et pole mõtet juurelda asjade üle, mida muuta ei saa. Vähemalt üritada nende üle mitte juurelda.

Sa oled üks neist vähestest Eesti muusikutest, kes saab uhkustada oma vinüüliga. Lisaks OTKI *(Joeli alter ego, mida ta kasutab eksperimentaalse trummi ja bassi tegemiseks – J.T.)* minialbumile on vinüülis ilmunud ka Myrakaru LP ja „ilus kollane 7". Kas sa oled üks neist inimestest, kellel on tarvidus muusikat mitte lihtsalt kuulata, vaid ka puudutada ja tunda selle lõhna, et seda tajuda?

Jah, üldiselt küll. See tekitab suurema läheduse selle teosega. Kui kuulad mp3-e arvutist, siis see on rohkem pinnapealne. See on nii! Samas, mida rohkem sul seda kraami on, seda vähem sa süvened.

Ütle lõpetuseks, kas sul vahel pole tunne, et muusikat on niigi jube palju, et miks veel midagi juurde produtseerida, kui inimesed sellest järjest vähem hoolivad?

Novat, selles ongi asi, et mina teen muusikat sellepärast, et ma PEAN tegema. Inimesed peaksid ühel hetkel hakkama mõistma ja hindama, et kui keegi on mingisuguse teose teinud ja müüb seda, kui palju vaeva ja aega ta sinna taha on pannud, igasugustele instrumentidele raha kulutanud ja pühendunud... Kui sa ostad plaadi, siis see on tänusõna inimese loomingule. Minu jaoks on see niivõrd elementaarne.

Kuskilt jookseb piir ka muidugi — kui kontseptsioonist ja teosest väljendub, et see on liiga raha peal väljas, siis ei teki sellist tahtmist.

Mulle meeldib ise teha. Ma olen kõik need plaadid ise kokku pannud — liiminud ühekaupa, kasutanud siiditrükki. See templivärk „Rajaleidja" plaadil oli väga aeganõudev — kleebid, painutad, tembeldad, lisad tähti ükshaaval, värv läheb laiali, paar tähte pole loetavad jne. Suur ja aeganõudev töö! Aga kui saad valmis, siis on hea meel, et oled oma kätega miskit teinud.

DJ-ANKEET

Foto: Paul Kuimet

Kristopher Luigend

DJ-debüüt: Aastaarvu ei mäleta, aga mäletan, et käisin siis keskkooli viimases klassis. Kui ma ei eksi, siis see oli Sauna tänaval ühes hubases klubis nimega Võitlev Sõna. Olin äsja sinna tänavale kolinud ja esimese külmaperioodi kommunaalide arve kätte saanud. Sellest johtuvalt otsustasime teha Atsiga neljapäeva öösel ühe tantsuõhtu, mis läks üpris lõbusalt. Kahju, et see koht enam ei tegutse. Väga meeldisid seal kolmapäevased viinakabe turniirid ja huvitavate piltidega toalettruumid.
Muusikas oluline: Mulle vist on muusikas olulised emotsioonid. Muusika peaks panema unustama ja suuri tundeid tundma.
Muusikas ebaoluline: Mõnikord on vokaalid ebaolulised, jutustamine justkui segaks biidi nautimist. Teinekord on jällegi vastupidi...
Mida mängin: Mängin räppi, *indie*'t, tantsumuusikat — seda, mis endale ikka väga meeldib.
Mida ei mängi: Seda uuekooli tärinat pole veel jõudnud mängida, mida tänapäeval mõned *dubstep*'iks kutsuvad. Kui keegi palub kiiremat lasta, lasen aeglasemat ja kiiremat ei mängi.
Eredamad mängumälestused: See juhtus kaks suve tagasi, kui paadisõit Naissaarele jäi tormise ilma tõttu ära ning saarele minemise asemel tegime lahel väikse tiiru ja vaatasime Noblessneri sadamas kinoprogrammi. Peale kino pidi olema Rulapark Haiglas järelpidu, mis pidi algama kell kolm öösel. Leppisime kokku, et Chris Rhythmdoctor alustab mängimist ja mina mängin siis sealt edasi, kuni uksed kinni pannakse. Chris lõpetas ja lahkus kodu poole. Kui end aga mängijate taga sisse seadsin, leidsin end üsna murelikust olukorrast. Külalised lõid tantsu ja mu suure ähmiga kaasa pakitud plaadid olid kodus. Tähendab plaadikaaned olid kaasas, aga sisu ehk plaadid jäid koju... Õnneks leidsin kogu hunnikust siiski kokku 3-4 plaati ja nendega lasin päikesetõusuni. Oli meeleolukas.
Tehnilist: Ostke vinüüle. Kõlab maru hästi!
Nõuanne: Muusikat mängides peaks olema enda vastu aus. Kui ise ei usu, mida mängid, ega usu teisedki.
Viis klassikut: Gang Starr, Nirvana, Notorious B.I.G., Brian Jonestown Massacre, Erkki-Sven Tüür.
Viis hetkekummitajat: Kodumaine Espirit kummitab, Madlibi „Shades of Blue" hakkas ühel ööl taas und segama, Motor City Drum Ensemble'i kõik asjad kummitavad jätkuvalt, Ajukaja „Benga Bengad" kummitavad ja Juhan Vihterpali „Edbdae" kogumikult „Toatuur" ei lase endiselt lahti.
Lõppsõna: soundcloud.com/vibu3000

Porter Ricks - Biokinetics
(Chain Reaction, 1996; Type, 2012)

Kuulas: Sven Vabar

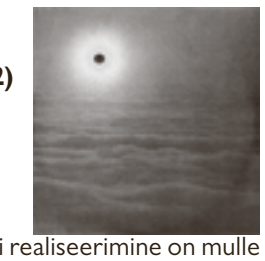

Mulle meeldib tekno, aga selle huvi realiseerimine on mulle pikki aastaid üksjagu vaeva valmistanud. See on nagu rosinate otsimine saia seest, mille valmistaja on olnud äärmiselt kitsi inimene. Rosinaid on väga vähe, kuid see pole veel kõige hullem, sest tõelisi rosinaid on alati vähe. Aga kui paljudes muudes žanrides on vähemalt saiatainas korralik, siis tekno tainas on maitsetu ja osalt saepuruga segatud, nii et sai maitseb umbes nagu kartong.

Kallid teknosõbrad, palun ärge minuga pahandage. Mu maitse-eelistus on küllap veidi spetsiifiline. Ega ma muud rütmimuusikat peale tekno kuigivõrd ei kuula, mu eelistusteks on pigem eksperimentaalambient, drone, field recording jms. Mulle meeldib muusika, mis mõjub umbes nagu film, st loob omaette sünesteetilise, multimediaalse maailma. Tekno ei peagi vist idee järgi seda tegema, ta on tantsumuusika, tema monotoonne, sugestiivne biit peab peol lihtsalt kaasa haarama. Paljudel juhtudel haarabki, ka mind, aga enamasti ma eelistan muusikat, kaasaarvatud teknot kuulata kodus, kus peol vägagi kütkestanud lood aga mõjuvad ühemõõtmelisena; nad ei loo uut maailma. Nii et mu probleem on võrdlemisi spetsiifiline. Võibolla ma pole lihtsalt seda õiget voolu teknost veel üles leidnud. Tuleb rosinaotsimisega jätkata.

Nõnda on mul väga väike hulk teknoplaate, mis on aga asendamatud ning mida ma aina uuesti kuulan. Näiteks Plastikmani „Closer" või Biosphere`i „Microgravity". Samuti Porter Ricksi „Biokinetics", mille klassikalisust tõestabki asjaolu, et Type selle nüüd uuesti välja andis. Vanasti nimetati seda muusikat vist deep technoks, tänapäevaks on tekkinud nimetus dub techno. Aga päris harilik tekno ei ole „Biokinetics" juba sellepärast, et Andy Mellwigi kõrval oli teiseks Porter Ricksi liikmeks Thomas Köner, kes teeb sooloartistina väga minimaalset ja tumedat dark ambientit. Küllap Köner põhiliselt andiski „Biokineticsile" tugevalt atmosfäärilise kvaliteedi.

„Biokineticsi" rütmid on tumedad, kohati väga summutatud, kostuksid justkui kuskilt kaugelt. Erkki Luuk on seda plaati kirjeldades öelnud, et kui tekno on rong, siis Porter Ricks on rong, mis sõidab läbi paksu udu (TeaterMuusikaKino, 2/2005). Aga seal udus toimub veel igasuguseid asju. Jah, see muusika on väga masinlik, aga samas ometi kuidagi bioloogiline; „Biokineticsi" peal toimetavad masinad on justkui ellu ärganud, aga nad mitte ei taha inimkonda hävitada vms, vaid tunda end — nagu inimesedki seda soovivad — hästi ja lõbusalt. „Biokineticsi" masinad — vedurid, paljundusmasinad, paberihundid, kraanad, rekkad jne — püherdavad mõnusasti aasal, müravad ja maadlevad omavahel naljaviluks, kihutavad võidu, mängivad metsa vahel uka-uka-peitust, rüüpavad ehk tiba kanget õli. Juhtub pikantsematki. Nad pulbitsevad elujõust nagu noored jumalad. Muidugi tekitavad nii suured ja ohjeldamatud elukad ümbritsevale maastikule üksjagu kahju, aga ega nad paha pärast.

Kuid masinad ei taha „Biokineticsil" vaid lõbutseda, neile pole võõrad ka suuremad ja sügavamad tunded, nimetu spliin ja subliimne igatsus kauguste järele, mida kuuleme nt neljandas loos „Biokinetics 2" ning viimases, nimega „Nautical Zone".

Various Artists – Illlab X
(Illlab, 2012)

Kuulas: Helen Tammemäe

Jaanuari keskel ilmus Illlabil üleliigse kärata digikogumik „Illlab X", mis on saanud digitaalväljalasetele omaselt häbiväärselt tagasihoidliku tähelepanu osaliseks. Kogumikul on esindatud eeskujulik ülevaade eesti kõige kaasaegsematest elektroonika produtsentidest, sealhulgas kohalikul põrandaalusel muusikaskeenel juba võrdlemisi tihti kõrvupüüdvad 1212, lu_nar, Quarah, ALLONE, RVRS, Gnahwal, Intermetric ja c.o.u.g.h., vanematest tegijatest kienra. Ei jää tähele panemata, et enamik esindatud produtsentidest on arenenud ilmselgelt külg külje kõrval ja üksteisest tugevalt mõjutatuna — kõik astuvad üsna ühtlaselt rahulikus rütmis ja lood on kõlaliselt sarnastele võtetele üles ehitatud. Ilmselt just seetõttu saab, olenemata autorite paljususest, kuulata kogumikku sidusa tervikuna, kus on tuntavalt tajutav n-ö nähtamatu „kuraatori käsi". Kohati võib märgata küll produtsentide ebavõrdset kogemustepagasit, aga siin tundub mulle, et tugevamad pigem toetavad nõrgemaid, kui et tooremad kuidagi latti alla tõmbaksid.

„Illlab X" on üksiolemise muusika või täpsemini öeldult „omaette olemise muusika". Eriti peegeldub see tunne Gnahwali loos „Aurelia" aga ka artisti c.o.u.g.h. „Clairaudience'is", kuid selles „omaette olemises" ei peegeldu mitte niivõrd melanhoolsus, vaid pigemini rahu, mida muidu ümbritsevas maailmas on võrdlemisi raske kogeda. Seega on kogumikul leiduvate palade puhul tegu kergelt meditatiivse kõlaga, mille saatel on aeg-ajalt hea ajal tuure maha keerata. Ütlen aeg-ajalt, sest „Illlab X-i" puhul on tegemist kogumikuga, millel on piisavalt nüansse, et see ei tüüta korduval kuulamisel ära. See ei ole järjekordne unemuusika, mille kuulamisel kipub meel laiali hajuma ja heli muu taustaga ühte sulanduma — pigemini sulatavad lood maailma hoopis mõnusalt endasse.

Paistab, et on viimane aeg üle saada alaväärsuskompleksist, nagu oleks Eesti oma muusikaproduktsioonilt muust maailmast endiselt kümnendi jagu maas. Meil on tekkimas muljetavaldav seltskond uusi tegijaid, kellel tasub kahtlemata edaspidigi kõrva peal hoida.

Tahtes kogumikku kui eesti elektroonilise muusika käesolevat hetkeseisu jäädvustada, jääme ootama vinüülpressi.

Shelton San – Well-Behaved
(Shelton San, 2011)

Kuulas: Robert Kõrvits

„See on tip-top plaat." Sellise lausega alustas Karavani kitarrist Agu Tammeorg oma Margus Vaheri plaadiarvustust (EPL, 13.01.2012).

Meil on aga vaja ette võtta ansambel Shelton Sani uus kaheksa palaga album „Well-Behaved".

Eeldades, et sa ei tea sellest bändist midagi: Shelton San teeb sugestiivset kärerokki, kus laulja hõikab vähest teksti ja tihtipeale võib üks kidrakäik kesta mitu minutit.

Eeldades, et sa tead Shelton Sani: võrreldes eelmise plaadiga on müraheebel leebem ja saundid on loo sees eristatavamad. Metsasarve pole, see-eest on tšello, Piret Järvis(!) ja Valter laulab ka meloodiaid.

Ja nüüd natukene tunnetest: „Well-Behavedi" seest õhkub SSi meeste armastust. Armastus muusika, pillide, inimese, elava, surnu ja oma ideaalide vastu. Kuulates seda plaati mingi teise meeldiva tegevuse taustaks või lastes kuulates mõtted vabalt lendu, seob see plaat ennast konkreetsete objektidega. Kui sa esmakuulamise ajal keetsid suppi, siis iga järgmine kord, kui asud sama suppi keetma, meenub, et peaks „Well-Behaved'i" kõrvale kuulama. Nende muusika vägisi kohe kleebib ennast mingisse konteksti, nõudes endale kohta sinu maailmas. Ja kuna me kõik oleme tunnetega inimesed, siis see juhtub paratamatult. Selle eeldus muidugi on, et lased sel muusikal endale meeldida.

„Well-Behaved'i" võib tinglikult nimetada isegi kontseptalbumiks, sest ta mõjub tervikuna. Läbiv teema väljaöeldud sõnumis küll puudub, kuid on kohal muusikas, teemaks armastus.

Tip-top tähendab sõna-sõnalt parimat. Kui uskuda Tammeorgu, siis parima plaadi tegi Margus Vaher. Kuna korüfee on rääkinud, siis Shelton Sani album „Well Behaved" peab jagama kohti 2 – … .

Fennesz – On Invisible Pause (Touch Radio nr 73, 2012)

Kuulas: Sven Vabar

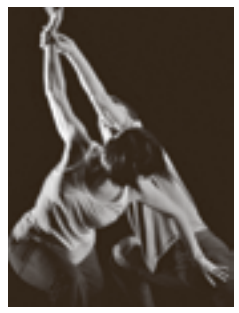

See siin ei ole nüüd õige plaadiarvustus, sest tegu ei ole mitte plaadiga, vaid inglise labeli Touch podcastiga, mida nad ise nimetavad Touch Radioks ja mida seega võib jumala tasuta alla laadida — sellelt aadressilt: http://www.touchradio.org.uk/touch_radio_73_fennesz.html.

Ja miks õieti peakski alati *plaate* või *albumeid* arvustama. Christian Fennesz on ise kurtnud, kuidas teda ahistab see albumitekultus. Kogu aeg nõutakse talt albumit, ja album peab olema teadupärast mastaapne ja soovitavalt uudne ning teedrajav. Sellise ootuse raskus surub vahel loova inimese maatasa. Fennesz ütles, et ta võiks vabalt aastas neli EP-d teha, aga ei, albumit tahetakse. Sama asi valitseb muide ka filminduses — lühifilmid ei huvita eriti kedagi; film peab ikka vähemalt poolteist-kaks tundi pikk olema. Ja ka kirjanduses. Prantsusmaal väidetavalt ei viitsita enam novelle lugeda ega seega ka kirjastada. Ikka ainult romaane. Luuletustest rääkimata; luuletajaid kummardatakse romantiliste meistritena, aga luuletusi lugeda ei viitsita.

Heake küll. Ligi 50-minutiline „On Invisible Pause“ on õieti soundtrack ühele tantsuetendusele, aga kuna meil siin pole seda etendust näha võimalik, siis pole see antud juhul tähtis. Ja see heli eraldivõetuna on üks mu viimaste kuude suurimaid muusikaelamusi. Ma olen Fenneszi fänn, aga mulle isegi tundub juba pikemat aega, et „On Invisible Pause“ on vähemalt sama hea või veelgi parem kui Fenneszi tippalbumid „Endless Summer“ (2002) ja „Venice“ (2004).

„On Invisible Pause“ jätkab meeleolult sama stiili kui Fenneszi viimane album „Black Sea“ (2008), mis tähendab, et vanameister pole enam nii lõbus ja avangardistlik müramürgeldaja, vaid vaiksem, ambientlikum. „On Invisible Pause`i“ peal see kvaliteet võimendub veelgi, sest tegu on üheainsa, orgaaniliselt sidusa träkiga, mitte erinevate lugudega. Fennesz on olnud peaaegu alati selline igatepidi soe ja igatsev, aga selle teose kõrgustes hõljuv hingenukrus ületab juba igasugused piirid; see on lihtsalt nii pagana ilus muusika. Seejuures on Fennesz ometi nagu ikka väga eksperimentaalne ning aina jändab oma kitarri ja mürablokkidega. Fennesz on kõige kõvem helirusikas nende lollide postmodernistide (vms) näkku, kes ütlevad, et ilu, igatsus, armastus jne on surnud. Kirjutasin kunagi Müürilehte artikli „Visandusi postromantismist“; Fennesz on kindlasti parimat sorti postromantistlik muusik.

Mu vaimustusele selle teose suhtes aitab tublisti kaasa kuskil keskel, kulminatsiooni-kohas taustaks kõlav justkui kuskilt kaugustest kaikuv koorilaulu-sämpel. Koorilaul on üldse tore asi, aga eriline nõrkus on mul just sedasorti fragmentaarsete, müraseguste, elektroonilise tuule käes siia-sinna elektron-metsa vahele ära kaduvate koorilaulu-katkete vastu. Nende kasutamine on päris levinud nipp — nimetagem nt Rapooni, Steve Rodenit, The Caretakerit — ja vähemalt mulle teadaolevatel juhtudel töötab vastupandamatult. Miks pikkade koorilaulu traditsioonidega Eesti eksperimentaalmuusikas seda võtet kasutatud pole, jääb mõistatuseks. Võibolla lätlastel on midagi sellist, nemad ju ka laulurahvas, ning vähemasti nende eksperimentaalelektroonika on Eesti omast tubli pika sammu võrra ees.

Dimlite – Grimm Reality (Now-Again, 2011)

Kuulas: Taavi Laanpere

„Grimm Reality” puhul lummab ennekõike selle asumine ühel üpriski skisofreenilisel muusikalisel ristteel, kus polegi varem kedagi teist veel kondamas kohanud. Nüüdseks on täiesti selge — kuigi šveitsi juurtega maailmakodanik Dimlite *alias* Dimitri Grimm võib ühelt poolt ehk tõesti olla magamistoa-/*laptopi*-muusikute pigem küllastunud stseeni kasvandik, on ta meelelaadilt iga kell ühes paadis hoopis Zappa, Tony Williamsi, *krautrock*'i ja tegelikult ükskõik millise varastest 70ndatest pärineva elust pakatava, lopsaka ja vaba muusikavormiga. Tõepoolest, see on pigem 21. sajandi *fusion* kui mingi glitš või tekno. „Grimm Reality” on 2010. aasta fantastilisest „Prismic Topsist” mitmegi kraadi võrra nurgelisem ja närvilisem, kuid seda ütlen muidugi just takka kiitvalt. Ka kõige konservatiivsematesse träkkidesse siin (näiteks mingis perversses mõttes ballaadilikud „Healing A Random Tyrant” ja „XY”) on oma tagasihoidlikul kombel pakitud selline laadung nüansse ja ootamatust, et kuulamine on ikka elamus. Muu on muidugi juba täiesti püstipöörane — olgu siis selleks transsiviiv ohverdamisloits „Pour Some Blood, We Got This” või „Fridge Note'i” nimeline dramaatiline kiiks või... Nojah, nagu tõeliselt võimsate teoste puhul ikka, on siingi selline üksikute tükkide väljarebimine ja esiletoomine õigustamatult vägivaldne — väikseim arvestatav ühik on „Grimm Reality” puhul kogu asi tervikuna — see on üks eneseküllane sissevaade vägagi algupärasesse heliuniversumisse. Tõeliseks mõistatuseks jääb, kuidas see visionäär ja tema (praeguse hetkega) *magnum opus* senini nii vähe kõlapinda leidnud on. Võib-olla mõjub too seni kaardistamata ristmik tõesti (praegu veel) nii ühel kui ka teisel rajal kulgejatele liigagi skisofreeniliselt ja kummalgi pole siia kahjuks õieti asja pikemalt peatuma jääda.

TOP 9

JAAN KUMAN

Võimalik, et sinu vanematel/vanavanematel kogub kapi põhjas tolmu hunnik vinüülplaate. Veidi ebatõenäolisem on, et nende hulgas leidub plaate, mille taga seisab trompetimängija Jaan Kuman. Kui on, siis hoia neist kümne küünega kinni, sest Jaan Kumani sovietiaegsed plaadid näivad mustal plaaditurul ogara hinnaga kaubaks minevat. Kui sul pole eeltooduga vedanud, siis võid ikkagi rõõmustada, sest eelmisest aastast leiab poest Jaan Kumani kogumiku „Trompet kuldsetest seitsmekümnendatest”.

Jaan Kumani TOP 9 suuremat poolust muusikas

1. Miles Davis
2. Clifford Brown
3. Wynton Marsalis
4. Stan Getz
5. John Coltrane
6. Blood, Sweat & Tears
7. Chicago
8. Oscar Peterson
9. Herb Alpert

Foto: Johannes Rauba

MIKK RB

Räägi lühidalt, kes on Mikk RB?

Mikk RB, pärisnimega Mikk Rauba, on üks melomaan, kes on sündind Võrus, peaaegu poole oma elust eland Põhja-Eestis (Tallinnas ja Paldiskis) ning kes hetkel peidab end jälle Lõuna-Eesti metsade vahel, Värska lähedal. Ta on 26 aastat vana ja armastab õhtuti metsa vahel jooksmas käia. Muusika vastu on ta huvi tundnud nii kaua, kui mäletab.

Millise loo peale sa ütlesid, et „vot nüüd aitab, tahan ise muusikat teha“?

Lugu kui sellist vist ei olegi, mis mind muusika tegemiseni on toonud, pigem artistid, kes on mind mõjutanud. Oli äkki aasta 2003, kui avastasin sellise artisti nagu Capital J, kellest inspireerituna üritasin trummi ja bassi teha, ja selline müstiline kuju nagu Bomberman, kellest ajendatuna tegin *breaks*'i — üldiselt kahetuhandete aastate keskpaiga reivi-skeenest sai mu muusika tegemise huvi alguse, aga enamus sellest läks sahtlisse, sest ma ei olnud selle kvaliteediga rahul. Kõige rohkem on mu hetke tegemisi mõjutanud 2009. aastal ilmunud Bullion „Young Heartache EP“ — peale selle EP kuulamist tahtsin ka mina teha muusikat, mis oleks natukene erinev — ilusam ja sügavam.

Kas lähtud oma loomingus mingitest stiililistest eelistustest või pigem eksperimenteerid?

Pigem eksperimenteerin, sest tihtipeale, kui ma muusikat teen, ei mõtle ma, et vot nüüd ma teen hip-hopi, vaid lasen lool ise areneda. Tuleb, mis tuleb — hiljem sügan kukalt ja mõtlen, mis stiili alla lugu kuuluda võiks. Kuigi tugev mõjutaja on ikkagi must muusika alati olnud.

Milline instrument/ programm on sinu jaoks asendamatu?

FL Studio ja igasugu vst pluginatega teen enamus asju ja üks vana vinüülimängija ning ema nõukaaegsed vinüülid ka.

Sinu tehtud muusikat kuulates tundub, et need lood on sellised uitavad ja kurvameelsed. Millist emotsiooni sa tegelikult taga ajad?

Selline uitav ja võib olla natukene kurvameelne olen ma juba iseloomu poolest ja eks see väljendub ka mu muusikas. Sellist kindlat emotsiooni, mida otsin, arvan, et ei ole. Oleneb sellest tujust ja meeleolust, millega ma lugu alustan, aga loos peab olema natuke kirge ja hinge.

Kui ühel päeval Lowry või Koit Toome või Sofia Rubina pöörduks sinu poole palvega produtseerida neile lugu, kuidas suhtuksid?

Olen alati olnud huvitatud koostööst mõne andeka lauljaga ja kõik nad on väga head vokalistid — meelitatud oleks. Tegelikult ei pea olema ei Koit ega Lowry, et mult biiti saada — piisab sellest, kui laulda oskad.

Kuidas hindad hetkeseisu Eesti elektroonilise muusika maastikul?

Väga heaks — põhimõtteliselt igal nädalal avastan mõne uue, noore ja andeka Eesti artisti, kellel on palju potentsiaali. Pealekasvu on, ja päris paljud on oma loominguga juba Eestist kaugemalegi jõudnud. Nii väikese riigi kohta nagu on Eesti on meil üllatavalt palju häid produtsente ning bände ja mitte ainult elektroonilise muusika vallas.

Kui sul oleks võimalus koostööd teha ükskõik millise muusikuga maailmast, siis kes see oleks?

Kui aus olla, siis ei teagi — mõnele soulidiivale nagu Angie Stone või Erykah Badu tahaks äkki biiti teha.

Nimeta mõned hetke lemmikartistid?

Dimlite, Flying Lotus, Com Truise, Flako, Madlib, Onra, Taprikk Sweezee, Slugabed näiteks ja kui elektroonilisest muusikast kõrv puhata tahab, siis Jimi Hendrix, Prince ja Ewert and The Two Dragons.

Küsis Madis Nestor

TUNNELI LÕPUS PAISTAB ÜKS TALAMAK

Küsis Birgit Pauklin

Diivanil tõmbab end kerra üleni pastelne ja salliga moosipoiss Argo Vals ja veidi eemal kõõlub tooliga teravatest tähelepanekutest pungil Magnus Morel — 2/5 Talamaki. Vestlus ei kujune üldsegi vähem üllatavaks. Lagedale kooruvad nii t.A.T.u, Sõnajalad, diagnoos Läti limonaadile külmkapis, ulmselised *new age* plaadikaaned, käsitsi lühemaks nüsitud kassetilindid ning tagatipuks ka dünaamiline duo SOPA ja PIPA.

Progressiivse *post-rocki* bändi Talamaki poistega kohtumine on maailmade põrkumine keset krõbedat 15-kraadist külma. Nende proovika poole sammudes kõlab mu klappidest Talamaki lugu „Omega". See mõjub kui kõrgema astme psühhedeeliahüpnoos, mis kolib su emotsioonid paari hetkega mitu sfääri kõrgemale. Siis aga näen proovika ukse vahelt paistmas peanuppu — saan näha, et sellise muusika autoriteks on lihast ja luust noormehed. Humoristidest iroonikud. Teadsin, aga ikkagi ei tahtnud uskuda.

Kui aus olla, siis hetkel, kui mulle tehti ettepanek teiega intervjuu teha, ei teadnud ma teist tuhkagi. Küll aga oli Eesti Pops 2 kogumikult kõrva hakanud teie lugu „Küsimustevaba", mille *shuffle*-režiim mulle tihti tänaval jalutades ette söötis. Tundsin end nagu Peter Griffil „Family Guyst", kellel oli ühes osas jalutamise taustamuusika. Kas teile on oluline, millises kontekstis Talamaki lugusid kuulatakse?

Magnus: Üldiselt mina sellele küll ei mõtle. Meie muusikat võib kuulata kus iganes. Ei tahaks end veel mingisse konteksti suruda. Ei pea oma produktsioonioskusigi nii headeks, et nii nõudlik olla.

Argo: Siiani salvestame muusikat ja masterdame kodus!

Peate end siis magamistoabändiks?

Magnus: Ha-ha, me salvestame lugusid küll nagu klassikaline magamistoabänd, aga me ei kõla nii. No vähemalt loodan. Ise tunneme, et oleme ikka rohkem *hi-fi* värk.

Milline on üldse teie muusikaline taust, mineviku muster? Spice Girls ja Backstreet Boys, nagu 80ndate lõpu produktidele omane?

Magnus: Mina tunnistan, et kuulasin Savage Gardenit. See oli minu esimene suur laivielamus. Kontsert toimus Lillepaviljonis ja Savage Gardenit soojendas Taani popsensatsioon S.O.A.P. *(vaimustunud naer)*.

Argo: Minu peres pole kunagi muusikat niiväga teadlikult kuulatud. Väikesena ei osanud eriti millestki konkreetselt vaimustuda. Aga 90ndate lõpul sain Põlva inimeste käest muusikalist kraami ja hakkasin järjest avastama. No klassika — ikka Nirvana ja Prodigy. Sealt hakkaski pihta minu muusikaline teekond.

Kuidas teie muusikaline taust Talamakiga suhestub? Kas üldse?

Argo: Eks see kõik on sealt kaudselt välja arenenud, aga otsest seost ma hetkel küll ei näe. Savage Gardenist ja nu-metalist on asi ikka väga kaugel.

Kuidas teie bändi dünaamika üldse toimib, kuidas tavaliselt teil lood valmivad?

Argo: Me ei ole erilised jämmimehed. Igaüks genereerib kodus ideid ja enamikel juhtudel arendab loo algataja selle idee ka lõpuni välja. Tavaliselt on loo loojal kindel visioon. Peamiselt on selleks tegelaseks ikka kitarrist Karl Petti. Vahepeal sünnib muidugi teiste peades ka üht koma teist, kõik annavad oma panuse, keegi lihtsalt ei passi. Magnusel on vist üks lugu, Argol isegi kolm. Käib bändisisene loomevõistlus.

Aga kas bändidevaheliseks võistluseks ei lähe? Argo, sina mängid ka Animal Dramas. Kui Talamak eriti kuulsaks saab, AD tüübid siis kadedaks ei lähe, et panustasid rohkem Talamaki edusse? Kuidas end jaotad?

Argo: Tegelikult ei ole see üldse nii keeruline, sest Animal Drama on väga teistsugune bänd. Muusika on lihtsamini kuulatav ja kaasakiskuvam. Seal teeb ka hoopis teine inimene lugusid. Olen muidugi ise ka lugusid kirjutanud ja loonud, aga raskuskese on mujal.

Lugesin ühest intervjuust, et Talamak sai alguse suhteliselt internatsionaalses vormis. Karl läks Haagi ja tegite üle interneti muusikat. Kas teie arvates selline bändi tegemise vorm üldse toimib pikas perspektiivis või on tegu lausa trendiga?

Argo: Ma arvan, et nii on võimalik muusikat just väga hästi teha. Mulle nii sobibki, et nokitsen kodus omaette ideede kallal, siis saadan selle variandi, millega rahul olen, edasi, ja siis juba vaatab edasi. Ehk keegi teine lisab sellele omakorda midagi või pakub välja juba uusi arengusuundi.

Magnus: Me ei ole kunagi bändikas jämmijad tüübid olnud. Proovid on alati üliproduktiivsed: saame kokku ja kõigil on juba ideed olemas ja siis arendame neid edasi juba proovi käigus.

Foto: Renee Altrov

Internatsionaalsete mõõtmetega bände on ju viimasel ajal teisigi. Näiteks Several Symptoms ja ka Badass Yuki *(Argo vend mängib seal trumme – B.P.).*

Magnus: Oh, mulle Several Symptoms täiega meeldib! Olen paaril kontserdil ka käinud.

Argo: Badass Yuki on nüüd liinil Tallinn–Tartu. Lihtsam värk. Enam ei ole nii huvitav eksole.

Paljud on huvi tundnud teie nime vastu. Mis värk siis lõppude lõpuks on – kas mängus on Toro Y Moi samanimeline lugu?

Argo: Tegelikult oli „Talamak" ikka päris kiirustades pandud nimi. Oli vaja kiirelt midagi panna ja sobrasime kõik oma plaadiriiulites. Sattuski kätte Toro Y Moi plaat ja nimi hakkas silma.

Ei katsetanudki populaarset Wikipedia *random article* võtet?

Magnus: Ha-ha, see käis kah nimevaliku protsessis läbi jah. Paar naljakat varianti kerkis esile, aga ei jäänud siiski sõelale.

Aga mida see „Talamak" üldse tähendab?

Magnus: „Talamak" oli midagi narkootikumidega seoses. Eks vaata ise Urban Dictionaryst järele!

Põnev. Siit uurikski, et kus te oma psühhedeelse loomingu jaoks inspiratsioonijahil käite? Nagu ütles tabavalt Briti kultusbänd Spacemen 3: „Take drugs to make music to take drugs to" ?

Argo: Ma olen aus, kui ma ütlen, et mul ei ole otseselt vaja mingeid substantse, et muusikat teha. Meil on lihtsalt väga elav kujutlusvõime! Ma arvan, et see on väga inimeses kinni. Mõni vajab millegi loomiseks palju, mõni ei vaja inspiratsiooniks midagi peale iseenda.

Magnus: Mina näiteks saan muusikast sellise psühhedeelia *kicki* (ostutab eemal läpakast kostuvale vuhinale ja hüpnoosikeerisele), et jätkub enda loomingukski!

Kuidas teile praegu see psühhedeelia *revival* meeldib. Tame Impala ja näiteks Warpaint. Muide teie lugu „Talvel Tartus" meenutab mulle midagi väga Impalalikku!

Argo: See on küll kompliment! See konkreetne lugu on tegelikult kummardus Galaktlan Grupile, kust on Karl hästi palju inspiratsiooni ja ainest saanud.

Magnus: Galaktlani üks liige teeb meile heli ka — Tanel Paliale on tema nimi.

Aga millised on teie peamised psühhedeelse muusika mõjutused?

Magnus: Mulle hetkel meeldib hullult Grouper. On ka palju teisi lemmikuid, kuid nad ei ole ilmtingimata psühhedeelse muusika viljelejad. Näiteks AraabMuzik... *(Magnus hakkab hoolega arvutis klõbistama ja kaevub oma Last.fm-i konto põhjatusse sügavusse, et välja selgitada, mis muusikat ta õigupoolest kuulabki)*

Argo: Mina teadlikult psühhedeeliat kah ei kuula. Kuulan teistsugust muusikat. Näiteks suured lemmikud on Mew, Radiohead, Jaga Jazzist.

Eesti lemmikuid? Vanast psühhedeeliajast uute bändideni välja.

Magnus: Eesti uue kooli post-rockist istub mulle hästi Music For Your Plants. Kusjuures selle bändi aju Norman Orro teeb meie EP plaadikujunduse ka! *(Magnus tatsab läpakaga akna juurde, kust üritab interneti ligi meelditada. Tuleb tagasi ja ekraanil ilutseb psühhedeeliast ja* new age*'ist nõretav abstraktmaastik kahe kaamliga. Meenub kangesti Maria Minerva „Cabaret Cixous" kuulus albumikaas, mille autoriks on Music For Your Plantsi teine aju Roland Pihlapson).*

Argo: Vanemat progerokki eriti ei kuula.

Aga Sven Grünberg?

Ühest suust: Seda nime ei tasu mainidagi! See on ju lihtsalt *basics*.

Millised on möödunud aasta suurimad lemmikud? Mis trendid silma torkasid?

Argo: Minu arust on kohati liiga palju trende. Nüüd on see kuidagi eriti silma torganud. *(Jätab bändi eest seistes oma arvamuse enda teada)*

Magnus: Mina taasavastasin eelmisel aastal ühe oma vana lemmiku — t.A.T.u! Leidsin kodust vana CD, mille olin ilmselt kunagi jõuludeks saanud ja hakkasin kuulama. Geniaalne. Eelmisel aastal võidutses muidu *lo-fi nu-reiv* minu jaoks. Näiteks selline projekt nagu Vektroid. *(Edasi läheb jutt jumal teab kuidas Sõnajalgadele ja nende viimasele üllitisele „Inglid". Magnus teeb ka sellekohase vangerduse iTunesis, mis parasjagu taustaks mängib)* Sõnajalad on tegelikult täiega modernsed! Näieks viimasel albumil sämplivad nad Nokia tune'i! Ma arvan, et see on küll James Ferrarolt varastatud nipp. Tema sämplis Skype'i saunde.

Kas on mõni lugu, mille autorluse peale te siiralt kadedad olete?

(Magnus kaevub seepeale kohe jälle tagasi Last.fm-i)

Argo: Ma võtan muidugi asja väga kitsalt, aga ma olen Karli peale vahel kade, et ta nii ägedaid lugusid kirjutab. *(Magnus on vastusega rahul ja loeb ette oma TOP5 bändid. Ja ootamatult paneb mängima ühe Thundercati loo, mis mul endalgi viimaste kuude jooksul väga südamesse on pugenud.)*

Magnus: See on Flying Lotuse produktsioon. Sellepärast vist kõlabki nii hästi.

Milline on Talamaki unistuste laivikoht ja formaat? Mingi aja möödudes muutub see Bermuda ruut Krahl-Telliskivi-Kink Konk-Genialistid ju tüütuks.

Argo: Mina tahaks lihtsalt teha muusikat vaheldusek seal, kus ei ole ainult eestlased *(naerdes).* Nüüd märtsis pääsen esimest korda Eestist väljapoole musitseerima, läheme Viljandi Guitar Trioga Rootsi. Saime mõned esinemised. Aga tõesti, nii väike on see Eesti esinemiskohtade ring.

Magnus: Võib-olla koht, mis tundub eriti magus ja kus me veel esinenud ei ole, on Sõpruse kino! See visuaalide pool on eriti äge. Viimane Mutant oli seal hea. Aga sellest Bermuda ruudust meeldib meile Kink Konk Tartus. Seal on head inimesed, kes asja ajavad. Hubane. Teatrilaivid on ka toredad. Eelmise aasta oktoobris käisin The Caretakerit vaatamas Krakowis. Laiv toimus vanas teatrihoones või kinos. See oli tõesti viimase peal.

Argo: Nüüd on tekkinud kohti, kus tõesti tahaks esineda.

Magnus: Rockstars! *(naer)*

Argo: Ei, tegelikult saime võimaluse esineda Teletornis! Aga ürituse kohta täpsemalt veel midagi ei ütle. See on seotud veel teistegi bändidega, kes meie prooviruumis harjutavad *(Kosmofon ja Marten Kuningas — B.P..).* Sinna mahub umbes 100 inimest. Saab olema lõbus.

Kuidas te suhtute Eesti muusikakriitikasse ja kriitikutesse? Üldse loete arvustusi?

Magnus: Ekspressi Areeni rubriigi „Nädala plaat" loen alati läbi.

Argo: Mina kuulan R2 „Muusikanõukogu" iga jumala nädalavahetus alates eelmisest talvest.

Magnus: Kriitika on kuidagi väga ühekülgne. Väga *lo-fi* lembeline on see asi viimasel ajal. Mulle *lo-fi* küll meeldib, aga võiks nagu ringi vaadata. Samuti on need kriitikud tegelikult kaunis ühesugused. Nestor ja Saaremets. Nagu üks inimene. Ega Valme ei jää ka kaugele maha.

Argo: Minu arvates oleks õige, kui kriitikud oleksid ise ka muusikud, et jagaksid matsu, kuidas asjad tegelikult käivad. Nad lihtsalt räägivad. aga ei mõista.

Mulle on ühest artiklist meelde jäänus, et Argo kitarrikäigud mõjuvad veidi filmilikult. Kui tõlkida Talamak filmikeelde, siis mis filmiks ta muutuks?

Magnus: Ma pakun, et meiega seostuvad hoopis pigem mingid videod. Näiteks Yellow Magic Orchestral on sellised 80ndate lõpu VHS-stiilis videod. Mulle tundub, et midagi sellist seostub ka meie muusikalise pildiga.

Argo: Mina VHS-i mees ei ole! Ei ole nii *lo-fi* mees, noh.

Magnus: Jah, kasseti välja andmine *(Talamaki esimene* release *ehk „Talvel Tartus" ilmus kassetil — B.P.)* tuli meil ka läbi raskuste välja! Mina pidin ikka *push*ima ja *push*ima, et ülejäänud bänd ka teemaga kaasa tuleks. Aga lõpuks ikka andsime välja. Tervelt 10 kassetti.

Aga miks kassett? Nostalgiahetked?

Magnus: Tegelikult pakkus selle idee välja üks minu sõber. Siis mõtlesin, et miks mitte. Tal on nüüd plaadifirma Me Vihkame 11!

Oot-oot, kas see on seotud juba legendaarse muusikablogi Siiraltsinu.ee-ga?

Magnus: Jaa! See on meil mitme inimese peale. Ma ise postitan ka. Näiteks Väljasõit Rohelisse kohta tegin postituse — ainus okei reklaamiagentuuride bänd Eestis. Aga tagasi kasseti juurde. Neid riliisisime ainult 10. Muidugi hea oli ka see, et meil olid 90-minutilised kassetid, aga muusikalist materjali ilmselgelt nii palju välja ei venitanud. Ja siis sõber lõikas kassetid käsitsi lihtsalt lühemaks — 20-minutilisteks!

Aga kas teie arvates on üldse füüsilistel helikandjatel mingisugust tulevikku? On Eesti bändidel mõtet neid välja anda?

Argo: Müstilistes kogustes pole neid tõesti mõtet välja anda. Tegelikult on ülikahju, et see nii on. Bändid ei saa enam plaate müüa ja peavad olude sunnil panema internetti muusikat tasuta üles. Kuidas muidu siis kuulajateni üldse jõuda? Muusika ei saa olla elatusviis. See on selles mõttes lihtsalt hobi. Eesti bände on niigi vähe ja kui sa teed muusika veel internetis kättesaadavaks ja annad välja ka CD, siis neid ostjaid on nii vähe, et ei tasu ära. Kurb on lihtsalt, et plaaditegemine viib sedasi miinustesse. Tänapäeval tuleb raha põhimõtteliselt ikka omast taskust. Siit-sealt saab taotleda ka.

Magnus: Mina olen ikka selle poolt, et võiks saada tasuta alla laadida muusikat. Kui sulle ikka väga meeldib, siis ostad endale bändi CD, vinüüli või kasseti. Ja toetad artisti.

Kuidas suhtute viimaste nädalate kuumadesse artiklitesse teemadel ACTA, SOPA ja PIPA?

Argo: Mul on viimastel nädalatel nii palju tegemist olnud, et ausalt öeldes ei ole viitsinud süveneda.

Magnus: Mina Megauploadi ei kasuta. Rohkem Mediafire'i vend. Pole mõtet nutta. *(naerab)* Facebooki muidugi ka ei ole viimasel ajal saanud normaalselt kasutada. Kõik kohad on seda Mart Laari ruumi täis. Väsitav.

Varsti tuleb teil välja kauaoodatud ja väljareklaamitud EP! Selle annate välja lausa vinüülil. *Medium is the message?*

Argo: Meil on EP-ga seoses tohutult palju mõtteid ja soove ideid katsetada.

Magnus: Vinüüli annab välja Eesti Pops, aga seoses oma kogumiku väljaandmisega lükkus asi finantsiliselt veidi edasi. Üks mõte on teha Kosmofoniga *split*-EP. See oleks iseenesest väga tore! Kaks ühe proovika bändi ühel vinüülil korraga. Veebruari lõpus saame uuesti kokku, teeme viimased asjad ära. Muidugi saatus sekkus ja Magnuse kõvaketas lendas vastu taevast. See on hetkel paranduses. Trummid ja kitarr on sees. Bass ka.

Argo: Mina usun meie bändi ja ma arvan, et Talamaki muusika on ajatu. Seepärast ka selline ajatu formaat.

Magnus: Eks vanemad inimesed kuulavad ka meid!

Olete ise ka vinüüli-*junkie*d?

Argo: Mina ei ole. Aga küll mul see armastus kasvab.

Magnus: Mina olen. Tellin peamiselt plaadifirmadelt otse ja Boomkatist, BiiTist ka muidugi. Rahva Raamatus on alati samad plaadid ja hullult kallid ka. Neil Youngi mingi vinüül on seal umbes 50 eurot! Üle mõistuse.

Aga välismaal *release*mise peale olete mõelnud?

Magnus: Tasub mõelda selle peale. Peaks uurima plaadifirmasid. Hetkel ei ole veel leidnud potentsiaalseid leibeleid, kes tahaks meie materjali välja anda.

Noh, olete päris noor bänd, millised on teie suured unistused?

Magnus: Tahaks anda välja plaadi, mida tõesti ei oleks ise piinlik kuulata. Seda on üsna raske teha. Ja välismaal tahaks ka esineda. Muidugi mitte DefRage'i vaimus. Mul isegi isa ostis parklast selle plaadi!

Argo: Su isa üritati parklas usku pöörata?

Magnus: Jah!

Lõpetuseks, millised on teie hilinenud uusaastalubadused?

Argo: Mina kavatsen sel aastal kooli ära lõpetada *(Argo õpib kitarri Viljandi Kultuuriakadeemias)* ja kavatsen end hullult kokku võtta. Tegin endale isegi graafiku, mida ma kunagi teinud ei ole. Raske on, aga ma tõesti tahan selle asja ära lõpetada. Muusikalisi lubadusi saab juunist hästi palju olema. Lõpuks teen sooloplaadi ka ära!

Magnus: Mina ei ole kavasse võtnud midagi.

ART IST KUKU NU UT 2011: ELU PÄRAST

Kaisa Eiche ja Rael Artel

Vajame vastumürki mõttelaiskusele ja eelarvamustele!

Kaisa Eiche: Festivali kohta meedias ilmunud tagasisidet kogudes plaanisime Raeliga algusest peale, et kui avaldatakse paar-kolm argumenteeritult kritiseerivat artiklit, siis kindlasti vastame neile avalikult, et hoida ja toita diskussiooni. Toetume siinses tekstis põhiliselt kahele arvamusloole: Kaire Nurk avaldas ART IST KUKU NU UTi kohta Sirbis (30.09.2011) artikli „Abramović perifeerias" ning Maarin Mürk Artishokis (11.12.2011) ilmunud rubriigi „Jäneseaasta kirjutamata kriitika" all oma kriitilise kommentaari. Mõlemas tekstis tõmmatakse festival liistule läbi vastanduste: tsenter-perifeeria, alternatiivne-*mainstream*, kohaspetsiifiline-euroratsionalistlik, negatiivne-positiivne, kunstnik-kuraator, näitus-publik. Need vastandid on esitatud artiklites mustvalgetena, ei mingit hall-ala, gradatsiooni. Nende vastanduste kaudu kritiseeritakse meid kui festivali korraldajaid ühes ja tuuakse positiivseks näiteks vastupidine. Rael, mis tunne on saada pärjatud tiitliga *mainstream*-kuraator, kes võiks ükskõik kus, kas või kodus Pärnumaal, korraldada ühe normaalse st euroratsionalistliku kaasaegse kunsti festivali?

Rael Artel: Võtan seda komplimendina ja jään ootama *mainstream*-kunstiinstitutsioonide tööpakkumisi! Eks ole üksjagu juba ka tegutsetud garaažides ja keldrites, massinäituse korraldamine on hoopis teistsuguse spetsiifikaga ja loomulikult võtan seda väljakutsena. Pole vist väga palju isegi maailma kesksete näitusepindade kuraatoreid, kel oleks võimalust töötada selliste nimedega. Kasutan ART IST KUKUt teadlikult ja mõnuga platvormina, millel genereerida koostööd maailma mastaabis oluliste tegijatega, sest ainult Pärnumaa metsadesse ikka päris Marina Abramovići kutsuda ei tahaks... Mis puutub Mürgi Elva-teljel lahmerdamisse, siis soovitan lugupeetud kriitikul tutvuda kataloogi sissejuhatusega, kus on väga täpselt kirjas, miks ja kuidas on festival disainitud ekstra Tartu konteksti. Need seosed pole võib-olla päris „otsa ette kirjutatud", kuid kaasaegse kunsti professionaalilt ootaks siiski võimet sügavamale vaadata. Samas, kui aga pöörata tähelepanu just festivalist ilmunud kriitiliste artiklite arvule, siis on tegemist pigem eesti kunstielu marginaaliasse kuuluva nähtusega. Kui Mürk jäi rohkem isikliku ärapanemise tasemele, siis Kaire Nurk avas väljapanekule selliseid perspektiive, millele ma ise polnud teadlikult mõelnud või tähelepanu pööranud. Tundus, et ta oli teinud väga põhjalikku uurimistööd ning seeläbi mõtestas Marina loomingu teistsuguseid aspekte, mis võib-olla minu jaoks n-ö põhiraskuseks polnud. Sellist kriitikat on alati produktiivne lugeda ja järgmise festivali planeerimisel arvesse võtta! Rohkem asjatundlikku ja sisulistele valikutele apelleerivat kriitikat! Kahju, et feministid näituse maha magasid...

Nostalgia ja senised kunstikuud

K.E.: 2010. aasta festivali trükises „Tartu kunstiskeene subjektiivne uurimus ja lisad" avaldatud intervjuudes kohalike kultuuriinimestega viidatakse otseselt Tartu puudujääkidele (Nurga artiklis mõiste „negatsioon") ja fantaasiatele, et milline see kunstikuu olla võiks. Maarini viidatud „kuidagi ehe" endine kunstikuu oli siiski üldiselt pigem pilkeobjekt-iks. Kriitikale ttvalt peakski mainima kohati ületõlgendamist, kus meile omistatud suhtumine — „Näete, siin ei ole mitte midagi, ainult mingi maavillane, rahvakultuuritasemega „kunsti"festival, aga vaadake, mida meie sellest tegime!" — on Maarini poolt siiski ühekülgne. Meiepoolne retoorikavalik küll, aga korraldajatena oleme vastupidiselt alati arvanud, et just Tartusse festivali kavandanuna sõltume kohaliku nn intellektuaalse kriitilise massi olemasolust, sest koostatud näitused ja kunstnike valik eeldab publikult muuhulgas „kirjaoskust" ja „lugemisoskust". Kõige suurem rõõm vist oligi see, kui saadud positiivne tagasiside oli suunatud trükistele ja nende sisukusele. Ning välja koorus tõsiasi, et kui näituse „lugemiseks" tuleb/võiks ka teksti lugeda, siis on see valdava osa publiku jaoks ikka liiga võõras ja isegi trotsi tekitav lähenemine.

R.A.: Just nimelt! Vabanda, kui ma end kordan, kuid kaasaegne kunst on äärmiselt infopõhine nähtus. Üks pilt on täiesti tumm ilma tuhande sõnata — ma pean silmas siinkohal kaasaegse kunsti mõistmiseks vajalikku konteksti tundmist. Ükski teos ei eksisteeri vaakumis, vaid ikka suhetes teiste teoste ja tekstidega, selle intellektuaalse ruumiga, kus see on toodetud (tahan ikkagi mõelda kunstist kui eelkõige intellektuaalsest praktikast). Seepärast ongi väljaspool Tartut ja Eestit loodud kunsti keerulisem mõista, sest peame viima end kurssi selle kunsti kontekstiga. Seda ei saa aga muudmoodi teha, kui lugedes, omalt poolt tegime kõik selleks, et teosed oleksid potentsiaalselt „kättesaadavad" ehk mõistetavad kataloogi vahendusel. Ja kataloogi pean ma näituse juures ka normaalseks, kuid erinevatel põhjustel kohtab neid väga harva. Kas see asi ei seisa ka jälle mõttelaiskuse ja mugavuslahenduste taga? Ka kureerimise juures ei maksa alahinnata selle intellektuaalset potentsiaali. Mürgile siinkohal teadmiseks, et suurem osa eelarvest ei läinud mitte seinte värvimiseks, vaid kataloogide koostamisele, tõlkimisele, toimetamisele ja trükkimisele.

K.E.: Kellegi „*mainstream*" on teise „alternatiiv". ART IST KUKU NU UT on tartlaste kord aastas toimuv alternatiiv tavapärasele valdavale galeriiprogrammile. ART IST KUKU NU UTi näitusprogramm kui „normaalne" või „*mainstream*" tuleneb vaataja harjumuspärasest kultuurisituatsioonist. Miks teha seda kõike Tartus, küsib Maarin? Aga kus siis veel? Mitte et Tallinn ei oleks kuidagi olemuslikult vajalik, et luua rahvusvahelisust (nagu Maarin oma kommentaari alustas), vaid miks Tartu ei võiks olla samuti osa sellest „normaalsest" protsessist?

KUNSTILAENUTUSETTEVÕTE KALEIDOSKOOP TEATAB: KUNST KUULUB RAHVALE!

Liina Raus

Kunstilaenutus Kaleidoskoop otsib võimalusi, kuidas kaasaegset kunsti tempokas ja valikuterohkes maailmas inimestele lähemale tuua ning seeläbi igapäevaelu rikastada.

Foto: Liina Raus

Kohtumine kunstnikuga Markus Kasemaa näituse avamisel Evita ilusalongis

Kunstilaenutus sai Eestis alguse 2011. aasta kevadel Tartu Loomemajanduskeskuses tegevust alustanud ettevõtte Kaleidoskoop näol. Kunstilaenutuse algidee pärineb 1920ndatest USA-st Illinoisist, 1950ndatel tõid Berliini kunstnikud idee Euroopasse. Kunstilaenutused toimivad erineval moel ja mastaabis mitmel pool Euroopas, näiteks Madalmaades alates 1955. aastast ja Soomes alates 1971. aastast. Ingliskeelseid lehekülgi guugeldades satub pigem ettevõtetele, mis pakuvad kunstirendi teenust äriklientidele. Hinnad on suhteliselt kõrged, rõhutakse prestiižile ja elitaarsusele ning tegutsetakse New Yorgis, Londonis või mõnes muus suurlinnas. Madalmaades toimivat kunstilaenutust põhjalikumalt uurides selgub, et sisuliselt on loodud olukord, kus kunsti kogumisega ei tegele ainult muuseumid, vaid kaasatud on kogu rahvas. Nii Madalmaades kui Soomes pole tegu üksnes kunsti laenutamisega, on ka võimalus kunsti järelmaksuga omandada. Tagastades teose varem, toimivad makstud summad laenutustasuna, makstes aga aja jooksul ära kogu teose hinna, on võimalik saada kunstiteos enda omandusse. On loodud kogu riiki kattev artoteekide võrgustik. Artoteegid võivad asuda raamatukogus või olla seotud galeriide või kunstnike liitudega.

Kunstilaenutuse põhiline eesmärk on niisiis vastanduda elitaarsusele ning muuta kaasaegne kunst majanduslikus mõttes kättesaadavaks suuremale hulgale inimestele ning aktiveerida sedaviisi kaasaegse kunsti tarbimist ja suurendada selle populaarsust. Tegelik olukord on selline, et kunstnikke on suhteliselt palju ja rikkaid kunstiostjaid vähe. Kunst aga peaks olema kõigi inimeste igapäeva osa. Kunsti laenutamine võimaldab luua vahetuma sideme kunstiga, ning mis peamine — olla ise loominguline kunsti vaatamisel ja valimisel, kunstist rääkimisel ning kunsti abil eriliste keskkondade loomisel.

On kahju, et peale üürikest näitust kaob kunst jälle kunstniku ateljeesse, eriti pidades silmas seda, kui vähe inimesi tegelikult jõuab kunstigaleriisse, ning arvestades suurt tööd, mida tehakse näituse tegemisel. Oleks hea näha kunsti kohas, kus liigub rohkem rahvast, kus elatakse ja töötatakse, kus on võimalik, et inimestel tekib kunstiga põhjalikum ning isiklikum suhe. On ju ka nii, et kunstinäitusel pole enamasti piisavalt aega ega võimalust kunstiteosesse süüvimiseks. Mõni kunstiteos hakkab kohe silma ja lööb kiirelt oma visuaalsusega, aga on teisi kunstiteoseid, mis jäävad võib-olla esialgu varju ning avavad ennast pikema aja jooksul. Vaadates teost korduvalt ja pikema aja vältel, avastad ning õpid nägema uusi nüansse ja detaile.

Töötades oma erialal teaduri ja keemikuna, liigun ma põhiliselt sellistes kohtades, kus kunst puudub, on väga juhuslikult valitud või pigem mittevalitud. Paraku ei toeta selline keskkond sugugi innovaatilist maailmavaadet, mille suunas teadus ja tehnoloogiaettevõtted ju väidetavalt liiguvad. Keskkond aga mõjutab ka inimesi. Tähendustevaene ja igav miljöö ei soodusta inimestevahelist suhtlust ja loovust. Möödunud aasta novembris Tartut külastanud maailma kultuurinõukogu auhinna saanud kunstniku Todd Sileri ning keemikute Geoffrey Alan Ozini ja Zafra Lermani elutöö kinnitab seda, et loomingulisus, avaram maailmavaade ja elukogemus, erinevate inimeste kohtamine ja omavaheline suhtlus on innovatsiooni tähtsaimad komponendid. Nende praktika kinnitab, et kunst on universaalne keel ja kokkupuutepunkt, mis aitab lahendada ka teadusprobleeme.

Kaleidoskoop püüab leida Eesti konteksti ja oludesse sobivat toimimisviisi ja uusi võimalusi kunstiturul. Ühelt poolt on eesmärk pakkuda eraisikutele sarnaselt Soomes toimivale mudelile võimalust soetada järelmaksuga kaasaegsete eesti kunstnike loomingut ja võtta osa kunsti kogumisest. Teisalt tahame soodustada kunsti kasutamist töö-, ameti-, äri- ja avalikus ruumis. Soovime pakkuda võimalust vahelduseks ja alternatiivi kunsti ostmise vajadusele. Kunsti saab laenutada ka näiteks mõneks pidulikuks sündmuseks, foto- või filmilavastuseks.

Suuremad ja avaramate võimalustega ettevõtted võiksid laenutada kunstinäitusi tervikuna, pakkudes töötajatele ja

Kahel eelneval aastal, kui olen kunstikuu korraldamisega seotud olnud, oli valdavaks kriitikaks see, et festivali tehakse mingile paarikümnele huvilisele. 2011. aastal kasvas see arv paarituhandeliseks. Las Tartu lubab endale mõnda aega sellist kogemust, et ka kunstinäitustel on järjekorrad. Ei usu, et see kellelegi pöördumatuid kahjustusi põhjustada võiks.

R.A.: Loomulikult on mõistetav maavillase ja kodukootu fetišeerimine, sest see on turvaline ja ohutu. Mugav on, kui ei pea võõraste inimestega inglise keeles aega veetma, võõrasse ja esmapilgul arusaamatusse tegemisse süvenema. See viib selliste kaasaja ühiskonna sõlmküsimusteni nagu külalislahkus, kommunikatsioonivõime, kompleksid. Ja loomulikult olen ma algusest peale teadlik selle festivali koloniaalsest mõõtmest, olen teadlik iseenda kui koloniseerija positsioonist, nii et neid valulikke reaktsioone on minu jaoks küll väga huvitav jälgida. Igasugune reform, igasugune uute standardite esitlemine ja juurutamine on ebamugav ja tekitab n-ö subjektis vastuseisu. Eks oligi festivali üheks eesmärgiks ka uurida, milliseid muutusi ja vastuolusid teistsuguste mõtteja töömudelite kasutamine kaasa toob. Aga Mürgile lohutuseks saame öelda, et ta saab peagi vana kunstikuu tagasi — oleme ju kokku leppinud ja avalikult välja kuulutanud seda paar korda veel korraldada ja siis võivad „kampsunid" end jälle valmis seada ja asjad oma harjunud äranägemise järgi korraldada. Ega meie jõud tuuleveskitega võidelda pole ju ka lõputu...

K.E.: Huvitav on see, et nostalgianooti ei kuule ma tartlastelt, vaid väljastpoolt. Indrek Grigori „Tartu möliseb" kahjuks vaikib (tähenduslikult?). Samas, nostalgiat tunnen minagi. Näiteks 2006. aastal koos Taavi Piibemanniga korraldatud näitus „Would you buy it?" ja sellest tekkinud nn vaateakende skandaal või „Rahvusvaheline konverents, teaduslik konverents" koos Erkki Luugi ja Toomas Thetloffiga. Kuid kas need sündmused olid ikkagi ajendatud otseselt kunstikuust? Tegelikult ju mitte. Mõlema sündmuse puhul pakkus tollane festival pigem kõikehõlmavat formaati (toimumiskohta programmis, harvem raha korralduskulude katteks). 2010. aasta subjektiivsete uuringute subjektiivsest analüüsist ja järeldustest lähtudes saigi 2011. aastal esitletud festivaliformaat välja mõeldud — „normaalne rahvusvaheline kunstisündmus", nagu Maarin asjast aru on saanud: a) rahvusvahelised kuraatorid, kes töötavad muuhulgas ka kohalike kunstnikega, b) rahvusvaheline A-klassi kunstistaar, c) lisaprogramm (*talk*'id, skriiningud jne), d) ettevalmistav faas nn *public preparation* ehk ettekavatsetud pidevalt pildil püsimine. Ja olen Raeliga ühel meelel, me ei korralda seda igavesti, vaid loetud aastad. Tuletan meelde, et Tartu kunstikuu oli pigem tüütu kohustus-teatepulk, mida Tartu kunstiinstitutsioonide vahel edasi anti.

R.A.: Just, nagu alguses kokku leppisime, teeme me seda nii kaua, kuni selle tegemine on *exciting* ja *fun*! Teeme seda selleks, et ise juurde õppida, et end proovile panna, et töötada ja veeta meeldivalt aega koos oma rahvusvaheliste kolleegidega, et külalisi võõrustada, et pidada dialooge ja panna inimesi omavahel kontakti. Meie eesmärgiks pole „alternatiivne", iseennast marginaliseeriv ja endasse kapselduv festival. Vastupidi, oleme selle ju välja töötanud kui laiapõhjalise multifunktsionaalse platvormi, mis pakuks vaimse arengu võimalusi nii tegijatele kui nägijatele, nii laiapõhjalisele muuseumipublikule Raekoja platsil kui ka teadlikule külalisele valitud galeriides.

K.E.: Täname kõiki osalejaid, toetajaid, rahastajaid, kriitikuid meeldiva koostöö eest! Selleaastane festival on juba tuure kogumas. Loodame, et olete endiselt meiega!

R.A.: PS! Vaatamata Mürgi järjepidevale soovile kaaperdada Public Preparation ja rääkida sellest kui millestki universaalsest, jätan endale siiski õiguse pidada seda enda projektiks (algatatud 2007. aastal koostöös Airi Triisbergiga) ja kuraatoristrateegiaks. Vaata lähemalt aadressil www.publicpreparation.org.

Hullud naised * Rael ja Kaisa
ART IST KUKU NU UT 2012

*Vahur Kalmre (Tartu Postimehe vanemtoimetaja)

klientidele elamusi ning tuues kunsti tühjadesse koridoridesse ning fuajeedesse. Heaks näiteks on Kaleidoskoobi vahendusel Tartu Teaduspargis iga kolme kuu tagant toimuvad kunstinäitused.

Kunstnik Markus Kasemaad on painanud pikemat aega kunstituru toimemehhanismide piiratus ning sellest tulenevad ootused kujutavale kunstile. Mis puutub muusikasse või filmi, siis ammu ei otsita nendest enam klassikalist ilu, kriteeriumideks on pigem huvitavus, omapära, maailma erilisus, kuid kunsti puhul kipub tihtipeale olema kriteeriumiks justnimelt ilu. Kehvad lood on ka kunsti levikuga. Kunsti tarbimine võiks ju olla sama loomulik kui filmide vaatamine, raamatute lugemine, muusika kuulamine, mille puhul me ei omanda teost vaid selle edastamise andmekandjal. Kunsti laenutamine võimaldab sarnast kunstitarbimist, kuigi enamasti on tegu siiski originaalteose kasutamisega. Edasiminek siit oleks kunstiplakat, võib-olla ka muud lahendused.

Inimestega suheldes on olnud põnev jälgida, kui erinevalt iga inimene lähtuvalt oma loomusest ja elukogemusest kunsti näeb ning kogeb. Rääkides omavahel kunstist, õpime me tundma ja mõistma teist inimest. Tundub üsna vale, et kunsti üle otsustamine on jäetud peamiselt ekspertide pärusmaaks, sest kunsti tajumine on tegelikult äärmiselt subjektiivne.

Kunstilaenutuse üks armsamaid kliente on veterinaariaga ja loomakasvatustoodete müügiga tegelev Dimela ja selle särav juht Kadri Kullman. Kadri on mõelnud, et tahab maale ettevõtte ruumidesse just laenutada, sest see pakub vaheldust ja võimalust tutvuda erinevate kunstnike loominguga. Esimesel poolaastal laenutas ta kaks Per William Peterseni maali, teisel poolaastal juba kolm maali: ühe Andres Sütevakalt, ühe Mariliin Kindsikolt ning ühe Per William Petersenilt. Ta teab, mida tahab, ja oskab valida. Ettevõttes on väga soe õhkkond ning ka töötajad võtavad osa kunsti valimisest.

Suur rõõm on ka selle üle, et Tartu raekojas on nüüd eksponeeritud kaasaegsete kunstnike looming. Siiani on ametiasutused deponeerinud kunsti põhiliselt kunstimuuseumi kogudest, kuid väga tänuväärne on toetada, tunnustada ja esitleda just kohalikke, siin ja praegu tegutsevaid kunstnikke. Nii ehibki sel aastal linnapea kabinetti noore kunstniku Jane Lappo maal ning abilinnapea Argo Annuki kabinetti kaunistavad fotograafi, filmimehe ning lavastaja Andres Keili fotod.

Väga tore kogemus on ka Emajõe Keeltekooliga, mille direktriss Signe Laigu soovis laenutada noore kunstniku Paavo Käämbre maale, Hingamisruumiga, kus on meeleolu loomiseks üleval Urmas Vaino mandalapildid, ning Evita Ilusalongiga, kuhu salongi omanik Kristiina Kessel laenutas kuuks ajaks Markus Kasemaa näituse. Näituse avamisel oli ka kunstnik ise kohal ja rääkis ilusalongi töötajatele ja külalistele väga põnevalt oma loomingust. Need kogemused kinnitavad, et kunst toob rõõmu, annab ettevõttele palju särtsu juurde ning töötajad ja kliendid tunnevad hoolt ja tähelepanu.

Kunst on seni jõudnud põhiliselt asutuste ja ettevõtete seintele ning korraldatud on mitmeid näitusi. Tehtu on andnud kogemusi, oskuse hinnata ja väärtustada tööd, mis kulub näituste tegemisele, ning aidanud luua sidemeid nii kunstnike kui kunstihuvilistega. Kunstilaenutusele on kahtlemata vajalik luua veebiportfoolio, kust oleks mugav leida üles endale meeldiv kunstiteos ning tutvuda kaasaegsete kunstnike loomingu ja tegevusega. Siiani on laenutuses oleva kunsti tutvustamine ja esitlemine toimunud otsekohtumistel kliendiga. Kunsti näitamise ja laenutamise osas on plaanis koostöö Tartu Loomemajanduskeskuses peatselt uksed avava söögikohaga Spargel, kus tuuakse lisaks toidumenüüle lauda ka kunstimenüü ning kus on võimalik tutvuda sööki oodates kunstnike loominguga ning seda ka laenutamiseks ning ostmiseks valida. Tööd on igal juhul palju ning peab mõtlema, kuidas teha seda kõike piiratud ressursside juures ning kuidas leida abilisi, äri- ning koostööpartnereid. Kellel on tahtmist kunstilaenutuse Kaleidoskoop tegevuses kaasa lüüa, võtke julgelt ühendust.

Kaleidoskoobi galerii, mis on kõikidele huvilistele avatud, asub Tartu Loomemajanduskeskuses Kalevi 13.
Kunstilaenutuse tegemisi on kõige mugavam jälgida veebi vahendusel aadressidel www.facebook.com/kunstilaenutus ja www.kunstilaenutus.ee.

KAASAEGSE KUNSTI FESTIVAL
ART IST KUKU NU UT 2012
ESITLEB:

KUKU NUNNU

PRODUKTSIOONISTIPENDIUM
SUMMAS 1000 €

KUKU NUNNU tingimused:
- oodatud on noorema generatsiooni kohalike kunstnike taotlused
- näituse esmaesitlus toimub Tartus festivali ART IST KUKU NU UT raames 2012 aasta septembris
- näitust eksponeeritakse Y galeriis (Küütri 2, 51007 Tartu; ygalerii.blogspot.com)
- projekti esitamise tähtaeg on 13. aprill 2012

KUKU NUNNU taotlus peab sisaldama järgmist:
- näituseprojekti põhjalik kirjeldus
- näituse kirjelduse abimaterjalid (fotod, videod, joonised, etc)
- projekti eelarve
- vajamineva tehnika nimekiri
- CV ja *artist's statement*
- täidetud ja allkirjastatud taotluse ankeet

Kõik materjalid palume saata aadressile:
Y galerii
Küütri 2
51007 Tartu

Täpsem info KUKU NUNNU kohta ja taotluse ankeet veebilehel www.artistkukunuut.org

Jõudu tööle!

ART IST

WWW.ARTISTKUKUNUUT.ORG

ISIKLIK ON POLIITILINE JA POLIITILINE ON ISIKLIK

Dagmar Kase

Leaning her silly, beautiful, drunken head on my shoulder, she said, ,,Oh, Esther, I don't want to be a feminist. I don't enjoy it. It's no fun.''
,,I know,'' I said. ,,I don't either.'' People think you decide to be a ,,radical,'' for God's sake, like deciding to be a librarian or a ship's chandler. You ,,make up your mind,'' you ,,commit yourself'' (sounds like a mental hospital, doesn't it?).
I said, ,,Don't worry, we could be buried together and have engraved on our tombstone the awful truth, which some day somebody will understand:
WE WUZ PUSHED.'' (Russ 1980: 37)

Käesolev artikkel keskendub möödunud aasta detsembri alguses Helsingi Ülikooli ja Jyväskylä Ülikooli koostöö tulemusena Helsingi Ülikoolis toimunud rahvusvahelise sümpoosioni „Feministlik teooria ja filosoofiline traditsioon"[1] sõnavõttudel ja minu iseseisval uurimistööl, mille esimeseks väljundiks oli Aatriumi galeriis samuti eelmisel aastal toimunud isikunäitus „Sugude substitutsioon"[2]. Sümpoosioni põhieesmärk oli uurida kaasaja feministliku teooria ja filosoofia traditsioonide vahelisi seoseid ja pingeid. Korraldajad olid valinud keskseteks küsimusteks muuhulgas järgmised: kas kaasaegne feministlik teooria on seotud filosoofiliste ideede ja mõtlejatega ning millised on sellega seotud implikatsioonid seoses bioloogilise soo, kultuuriliselt ja sotsiaalselt määratletud soo ja seksuaalsusega. Sümpoosion ei saanud mööda minna ka nn feminismi ABC-st, sest ikka ja jälle on vajalik meenutada, et feminismi ainueesmärgiks ei ole vägistamiste ärahoidmine ja vähendamine või naiste endi kriitikale naiste suunas veto panemine vms, vaid et feminismi üks põhiküsimusi on domineerimissuhete uurimine ja nende äratundmise vajadusele tähelepanu juhtimine. Tähtsaks küsimuseks oli ka see, kas on võimalik identifitseerida feministlikku filosoofiat või kas peaksime kaitsema seisukohta, mille kohaselt on olemas teineteisega võistlevad feministliku filosoofia suunad?

Sümpoosioni avakõnes viitas Stella Sandford (Kingstoni Ülikool) feministliku teooria spetsiifilisele vormile, öeldes, et kui filosoofia on distsipliin, siis feministlik teooria on transdistsiplinaarne praktika. Sandfordi sõnul on filosoofia naiste suhtes vaenulik (toonitades Inglismaa konteksti), olles kaitsepositsioonil (ingl k *defensive and protective*) ja võideldes feminismi vastu rohkem kui ükski teine distsipliin. Ta pööras tähelepanu ka hiljutistele nn filosoofiapikendustele, st et kui filosoofia tegeles pikka aega eelkõige olemise, mõtlemise ja õiglusega ning sotsiaalne sugu kuulus sotsiaalvaldkonda, siis kaasaja filosoofia käsitleb keha, sugu, rassi, kaasaegset kunsti ja loomasid. Kõik teemad olevat lubatud, peaasi, et tegemist on filosofeerimisega. Ühtlasi tõstatas Sandford küsimuse, kuidas üks kontseptsioon mõjutab teist/teisi ja kas feministlik teooria on iseseisev põhikontseptsioonidest. Ta jõudis järeldusele, et feministid tahavad eemalduda filosoofiast, kuna filosoofia abstraheerib aega, deformeerides aja ja ajaloo olematuks. Feministliku teooria kontseptsioonide baasi kuulub seksuaalse erinevuse ning naise ja mehe kõrval bioloogiline ja sotsiaalne sugu (ingl k *sex/gender*; kui 1990ndate alguses hakati Inglismaal kasutama sõna *sex* kõrval ka terminit *gender*, siis nüüd määratletakse ennast ametlikult viimase kaudu), vabadus ja vabanemine on aga teiste distsipliinidega jagatud. Sandfordi meelest on oluline ka mitte unustada, et filosoofia eesmärgiks ei ole vastupidiselt feministlikule teooriale ühiskonnakriitika.

Ühiskonnas hoitakse ülal erinevaid illusioone: müütilised kinnistunud arusaamad mehe ja naise soorollist ning perekonnast, seksuaalsusest, rahvusriigist jne. Illusioonide toimimine on normatiivne ja ettekirjutusi tegev, mistõttu on paljude jaoks nendest raske loobuda ning ajaloolisest mälust ja traditsioonidest loobumine tundub nii pühaduseteotusena kui ka võimatuna. Ka Sandford peatus oma ettekandes illusioonidel, öeldes, et illusioon tuleneb sotsiaalsetest nõuetest — tahtes olla *päris* mees ja *päris* naine, üritatakse identifitseerida ego kindlate aspektide kaudu.

Kogemusi struktureerivate ja suunavate markeeringutega puutusin kokku eelmainitud näituseprojekti raames. Lugesin aasta jooksul seltskonnaajakirja Kroonika, pöörates tähelepanu, milliste sõnadega naised ja mehed iseloomustavad ennast ja teisi ning milliseid (iseloomu)omadusi ja väärtusi peetakse erinevate sugude puhul olulisteks. Süvenedes sugupooletunnetusse ja keelekategooriasse, said näituse raamküsimusteks järgmised: kui tähistada naiste öeldud tekstid meeste öelduteks ja vastupidi, siis kas need tekstid on usutavad, kas need jäävad oma tähenduse ja sookuuluvuse juurde ning milliseks kujuneb naiste ja meeste staatus? Näiteks muudame naise lausutud sõnad: „Minu meelest ongi meeste asi olla tark ja õpetatud ja otsustada ja juhtida. Naiste asi on lihtsalt ennast võimalikult mugavalt tunda selles meeste juhitud maailmas," (Hinrikus 2010) mehe öelduks: „Minu meelest ongi naiste asi olla tark ja õpetatud ja otsustada ja juhtida. Meeste asi on lihtsalt ennast võimalikult mugavalt tunda selles naiste juhitud maailmas." Siin näeme**,** et tegemist on kindlate soospetsiifiliste ego markeeringutega ja mehe öelduna ei kõla tekst enam usutavalt. Mööda ei saa minna ka küsimusest, millistesse illusioonidesse usutakse (tugevamalt/nõrgemalt) ja miks, ning miks teatud kontseptsioonidega kaasneb suurem vastupanu. Näiteks, kui enamik usub väidet, et „Eesti kuulumine Euroopasse otsustati 13. sajandil, kui Saksa-Taani vallutus peatas Vene ekspansiooni Läände" (Ruutsoo 2000), siis väide soorollide sotsiaalsest konstrueerimisest kohtab suur(ema)t vastupanu. Soorollide kaasaantusele viitab Jaan Kaplinski oma artiklis „Soorollid: konstrueeritud või kaasaantud", kus ta leiab, et „poisikesed, kelle organism on saanud rohkem testosterooni, eelistavad mängida pallidega, autodega ja klotsidega ega huvitu nukkudest. Midagi, mis oli intuitiivselt selge meie vanaemadelevanaisadele, mida aga eitab osa uurijaid ja ametnikke, kelle käes võrdõiguslikkuse taotlemine muutub ületaotlemiseks." (Kaplinski 2010) Tõepoolest, soorollide taga ei ole ainult sotsiaalne konstrueerimine, vaid ka geneetiline aluspõhi, aga mainitud poliitilisest reglementeerimisest vaadatakse üliagaralt mööda neutraalsema(tena tunduvate) hormoonide ja testosterooni suunas.

Eva Maria Korsisaari (Helsingi Ülikool) sõnavõtt baseerus küsimuste püstitamisel (mitte väidete esitamisel — sellele viitas Korsisaari ka ise) ja ühe olulisema küsimusena tooksin välja järgmise: millisel määral ja kuidas filosoofilisi kontseptsioone ja nende alustalasid kriitiliselt dekomponeerida, nii et analüüs oleks olevikus poliitilise laenguga? Piiril on kaks külge: sisemine ja väline, need küljed vastandavad/vastanduvad ja eraldavad/eralduvad samaaegselt. Piiri dualistlik loogika on rõhumise loogika. See on loogika, mida inglise sotsioloog Floya Anthias kutsub sotsiaalseks eraldusjooneks

MP3: NULL-AASTA ÜKSINDUSE KURB SAATUS

Juhan Siil

60 SEKUNDIT ÜKSINDUST AASTAL NULL
Tallinna Sadama kruiisialal 22.12.2011 kell 19:30

Kui sattusin tuttavale kunstnikule külla, see oli omajagu ammu, lebas ta laual must kirjadega mulliümbrik, suured sinised tilgad peal. Ilus asi, nii ma vist ütlesingi. Mu tuttav kunstnik - väga hea jutustaja — rääkis mulle seepeale loo. Kuidas sellised ümbrikud rändavad maailmas ringi, režissööridele, ja et nende sees on manifest, mis kuulutab armastust filmi vastu ning põlastab küündimatut mõtet, konformismi ja kommertsialismi. Täpselt ja minimaalselt disainitud üleskutse loomaks 60sekundiline film, mida esitletakse ainult korra ja mis esitlemise ajal, kohe, kui projektsioonimasin ta välja sülitab, põleb tuhaks, kaob kaduvikku. Tuleohver kärbuva armastatu auks.

Suurepärane! Nii suur, nii võimas, nii hea, nii õige! See must ümbrik sügas mu aju mõnusast kohast. Ma olin haaratud. Ja hakkasin ootama.

53" I want light. I want that light to flicker on my face in the darkness of the screening room, giving me on average an hour and a half of faith into the possibility of life. Possibility of love. And faith that goodness does not have to be justified in any way.

Elu jõudis vahepeal teha mitu pööret ja pikka ringi. Siis sugenesid linnaruumi reklaamitahvlitele tuttavad tilgad. Imelik ja ilus reklaam, need sõnatud, puhtad tühjusetilgad, mustvalge tilgasadu Tallinna püüdlikus virvarris. Olingi ära oodanud.

52" I am bothered by commercial pragmatism, the idea that people's pure and spontaneous creativity is subordinated to business, rapacity, practical thinking, narrow-mindedness and cowardice.

Tallinna Sadama kruiisiala. Suletud territoorium. Astusin pääslast läbi ja kõndisin edasi, osake vaikselt jutlevast palverändurite säbrust. Tee oli pikk, läbi kaasagse tööstusmaastiku. Vaesed kruiisituristid, seda nad näevadki esimesena. Eemal oli muruplats, joonistatud bussikastikestega asfaltplatsi taga, ja sel muruplatsil suur puust külakiik. Talviselt külm ja mahajäetud. Kuid ainult kujutlege neid rõõmsalt tantsivaid rahvariides tüdrukuid, turistidele kiikumas ja laulmas, ma ei tea, 4€ tund, tükist.

50" Devaluing intimacy to the blunt orders of advertising and pornography makes me hide like a child under the bed, and for that I could cry.

Teele olid asetatud hajali kastid raamatutega, inimesed kõndisid selle võrgu seest läbi. Ma kummardasin, nagu paljud teisedki, ja noppisin ühe vaikiva tilgaga raamatu. See oligi see manifest.

Toimumispaik ise oli sadamakai plats. Suur ekraan seisis platsi ühes otsas, kohe vee piiril. Ekraani taga paistis suur kraana, tahaks öelda, et roostes. Üheks küljeks kogu ulatuses oli betoonmüür, mille küljes rippus umbes platsi keskel suur valge paberist pall, punase servaga auguga — silm. Selle kõrval paistis projektsioonimehhanism. Teiseks küljeks oli meri. Kai äärde oli pargitud laev.

Kai otsas, platsi tagumises servas, betoonmüüri ja mere vahelises nurgas — seal oli suur kuusk. Seisime seal servatise juures, rääkisime juttu, vaatasime kuuske ja inimesi, rüüpasime põuepudelist ja lehvitasime suurele mööduvale laevale. Sealt lehvitati vastu.

Midagi oli valesti. Tilkade reklaam. Õhus ei olnud hävingu pinget. Hoopis lootusrikas ootus, algamas oli etendus. Tabatud vääritus asus mind embama ja ma vihastasin kõigi teiste, naervate, ettevalmistunud vaatajate peale. Külm hakkas ja põuepudel sai tühjaks.

37" It is the readiness of those cats to sink their teeth into every generously softened stroke. Fangs rasping through gravel, dirt, taxpayers' expectations, social status, foie gras and excrement. All the way to the roots.

Nojah, ja filmid. Lõpuks nad hakkasid ja siis muudkui kestsid. Ikka minut ja minut, üksteise järel. Palju režissööre, üks minut ja „üksin(l)dus"— mida oodata? Vahelduvad pildid suurel ekraanil. Mõni neist oli kindlasti väga hea lugu, kahtlemata, mõni jättis isegi tundemälestuse. Kuid kõik suitsupausita koos - see oli hoomamatu totaalkollaaž. Mul on meeles toredad üksikud pildid: asiaadi silmad, kaks tüdrukut ojas, puuoksad, must rahutu ring, lodev soomlane suitsetab ühissõidukis spliini, mees ja naine mängivad „kõnnime läbi kunstisaali", palvetaja ja turistid, mustvalge lihakäntsakas.

Mul hakkas enda püüdliku vaatamise pärast piinlik, ma ei tundnud oma varbaid, läksin hoopis laeva vaatama. Vaatasin, kuida laeva ninasse püstitatud klaasist kuudis asjatasid pintsaku väel muusikud ühe klaveri ümber, võlusid erinevaid helisid välja, mida siis platsile võimendati. Siis vaatasin laeva

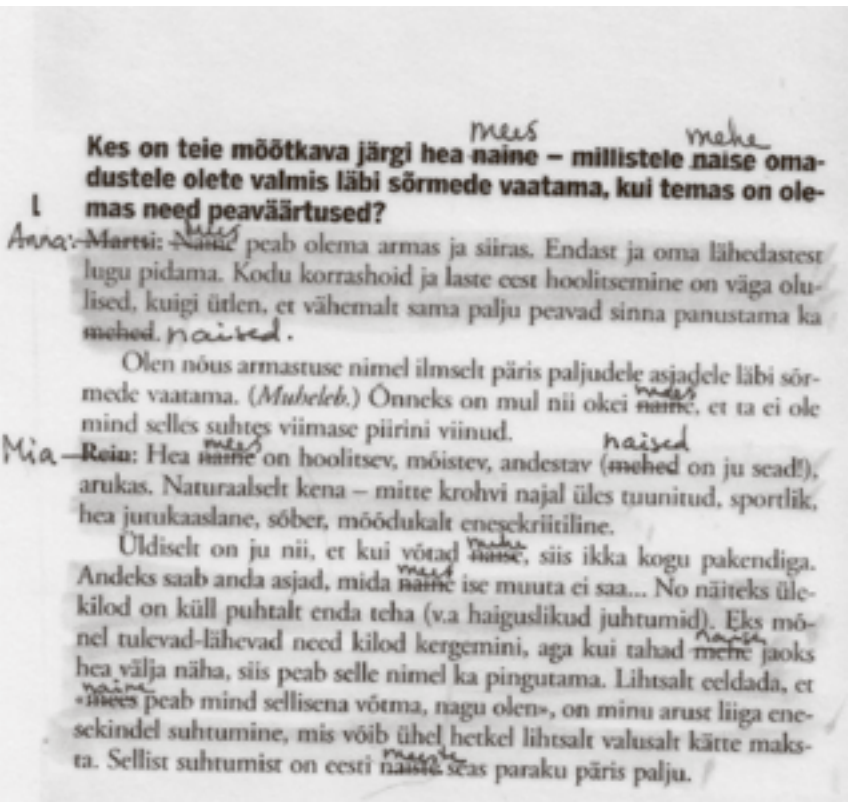

Kes on teie mõõtkava järgi hea ~~naine~~ mees – millistele ~~naise~~ mehe omadustele olete valmis läbi sõrmede vaatama, kui temas on olemas need peaväärtused?

Anna: ~~Martsi:~~ ~~Naine~~ mees peab olema armas ja siiras. Endast ja oma lähedastest lugu pidama. Kodu korrashoid ja laste eest hoolitsemine on väga olulised, kuigi ütlen, et vähemalt sama palju peavad sinna panustama ka ~~mehed~~ naised.

Olen nõus armastuse nimel ilmselt päris paljudele asjadele läbi sõrmede vaatama. (*Muheleb.*) Õnneks on mul nii okei ~~naine~~ mees, et ta ei ole mind selles suhtes viimase piirini viinud.

Mia: ~~Rein:~~ Hea ~~naine~~ mees on hoolitsev, mõistev, andestav (~~mehed~~ naised on ju sead!), arukas. Naturaalselt kena – mitte krohvi najal üles tuunitud, sportlik, hea jutukaaslane, sõber, mõõdukalt enesekriitiline.

Üldiselt on ju nii, et kui võtad ~~naise~~ mehe, siis ikka kogu pakendiga. Andeks saab anda asjad, mida ~~naine~~ mees ise muuta ei saa... No näiteks ülekilod on küll puhtalt enda teha (v.a haiguslikud juhtumid). Eks mõnel tulevad-lähevad need kilod kergemini, aga kui tahad ~~mehe~~ naise jaoks hea välja näha, siis peab selle nimel ka pingutama. Lihtsalt eeldada, et «~~mees~~ naine peab mind sellisena võtma, nagu olen», on minu arust liiga enesekindel suhtumine, mis võib ühel hetkel lihtsalt valusalt kätte maksta. Sellist suhtumist on eesti ~~naise~~ meeste seas paraku päris palju.

(*social division*), millega on seotud nii eristamine (ja identifitseerimine) kui ka positsioneerimisprotsess. Kuidas positsioneeritakse ennast ja teisi sotsiaalsetesse kategooriatesse, sõltub nii meie ja nende dualismist kui ka hierarhilisest seosest, mis baseerub omakorda dualismil (rõhuja/rõhutav jne). Paljud feministid on kritiseerinud dualismi(de) raamistikku. Sümpoosioni esinejad (ja ka kuulajad) tõstatasid mitmel korral küsimuse dualismi piiratud vormist, viidates erinevate kategooriate komplekssusele ja komplitseeritusele. Transinimesi sümpoosion näiteks ei käsitlenud ja mitmete kuulajate hinnangul oli see äärmiselt taunimisväärne. Dualismi (kui fenomeni), selle (tekke)põhjustesse, olemusse, toimemehhanismidesse ja eesmärkidesse peab suhtuma suure ettevaatusega ning dualismi kui praktikat tuleb analüüsida. Oluline on juba olemasolevate elementide selgitamine ja kirjeldamine ning kriitiline sekkumine, mitte uute objektide loomine. Selgitada, mis on sugupool kui selline, ja anda sellele kirjeldus. Samaväärselt dualistlik võib olla bioloogilise soo, seksuaalsuse, rahvuse, rassi ja teiste kategooriate baseerumine ja käsitlused, kus enamasti kasutatakse vastandpaare loomulik *versus* sotsiaalne, isiklik *versus* poliitiline jne. Tähtis on silmas pidada, et tihti positsioneerivad mina-subjekti valitud piirid (eristades teatud kindlate kategooriate teatud kindlat loomulikku ja sotsiaalset, isiklikku ja poliitilist, meid ja neid) tema-subjekti mitteoluliseks ja olematuks. Taoline akt ei ole ainult isiklik või poliitiline, see on mõlemat. Piiratud definitsioonide resultaat võib olla rõhuv ja ängistav normaliseerimine.

Hegeli filosoofia, mis ei tunnista vastuolu välistatuse printsiipi ja pakub võrreldes eelnevate mõttesuundadega muutuva tõe maailma, ja feministlike teoreetikute (nimeliselt mainiti prantsuse filosoofi Simone de Beauvoiri ja belgia filosoofi Luce Irigaray'd) seostele viitasid esinejad mitmel korral. Näiteks Tuija Pulkkineni (Helsingi Ülikool) arvates ei kata feministlik filosoofia feministlikke teooriaid juba seetõttu, et filosoofia ei ole ilmtingimata poliitiline ning et Hegeli tekstid isandast (vaba inimene) ning orjast, minast ja Teisest on olnud paljudele feministidele inspiratsiooniallikaks ning vähem tähtis ei ole see, et poliitiline mõtlemine sai alguse Hegelist. Pulkkinen viitas ka ühiskonna vasturääkivustele, mille peegeldused on näha, kui analüüsida vasturääkivusi mõtlemises. Väljavõte Kroonikast: „Jah, aga kui mees käib kodust ära, on kuidagi teistmoodi, kui naine käib ära — siis peab mees olema kodu hoidja. Ja lastega. Pange ennast sellesse rolli! Ma isegi vahepeal mõtlesin, kas ma olen mees või naine... Tõesti mõtlesin, kas täidan mehe rolli või..." (Jänes 2011) Antud mõttekäik peegeldab ühiskonna vasturääkivust viisil „Ma olen naine. Ma ei ole naine. Ma peaksin olema naine. Ma olen naine ainult siis, kui..."

Rachel Jones (Dundee Ülikool) esitas endale ja kuulajatele küsimuse, kas feministlikul teoorial on kindel jalgealune? Kas me saame teha, mida tahame? Jonesi vastus oli, et nüüd on küll vähem vabandamist, aga kriitiline eneseteadlikkus ja uued vaatepunktid on ikka veel riskantsed. Olen veendunud, et nn riskimine on üliioluline vähemalt senikaua, kuni „we wuz pushed" (Russ 1980: 37), senikaua, kuni on vaja meenutada paljudele triviaalsena tunduvat, aga siiani asjakohast loosungit „isiklik on poliitiline ja poliitiline on isiklik".

[1] *An International PPhiG (Politics of Philosophy and Gender) Symposium. Feminist Theory and the Philosophical Tradition (www.filosofia.fi/node/5909).*

[2] *www.galeriiaatrium.ee*

LadyFest Tallinn

8.–12. märts 2012
ladyfesttallinn.blogspot.com

Teistkordselt toimuv LadyFest Tallinn on valdkondadeveheline festival, kus saavad kokku andekad naised, et jagada teadmisi ning rääkida oma lugu läbi laulu, pildi või tantsu. Festivaliga tutvustame ja edendame naiste loodud kultuuri ning juhime selle kaudu tähelepanu naise problemaatilisele kuvandile eesti ühiskonnas. Sel aastal on keskseks teemaks kodanikuaktiivsus ja erifookuses kohalikud vähemused.

Neljapäevane festival rikastab märtsikuist Tallinna luulemaratoni, burleski, domina ja *D.I.Y.* juukselõikuse töötubadega. Näha saab *performance*'eid ja filme, kuulata muusikat ning osaleda vestlusringis.

Toimumiskohad ja kava on täpsustamisel. Jälgige infot meie blogis ja Facebooki Ladyfest Tallinn lehel!

Kirjandus

(2010). Kadri Hinrikus: Tõnu elas Üllega juba lahus. / Kroonika, 20. september. [www] http://www.kroonika.ee/artiklid/42958/kadri_hinrikus__tonu_elas_ullega_juba_lahus__.html?art_magaz=13.

Jänes, Laine. (2011). Laine Jänesel on abielu purunemisest tõsiselt kahju (intervjueeris Jaanus Hämarsoo). / Kroonika, 31. jaanuar. [www] http://www.kroonika.ee/artiklid/44215/laine_janesel_on_abielu_purunemisest_tosiselt_kahju.html?art_magaz=13.

Kaplinski, Jaan. (2010). Soorollid: konstrueeritud või kaasaantud. / Eesti Päevaleht, 25. mai. [www] http://www.epl.ee/news/arvamus/article.php?id=51276694.

Russ, Joanna. (1980). On strike against God, lk. 37.

Ruutsoo, Rein. (2000). Eesti ja Euroopa Liit. Rahvusriik, identiteet ja Euroopa Liit. [www] http://www.riigikantselei.ee/failid/rahvusriik.pdf.

silla poole, kus akende taga olid kobaras koos kohale tulnud VIPid ja autorid. Seekord oli publik etenduse osa, mass statistina, keda vaadati sealt loožist. Äkki oli kuidagi rumal tunne all betoonplatsil külmetada.

Hakkas tule*show*. See lubatud eriline põlemise ja lammutamise osa. Spektaakel. Ohvriand armastusele. Valge silm, vaataja silm, läks rea säraküünalde särades põlema, hakkas kõikuma, ja kraana, mis teda hoidis, jõnksutas püüdlikult, enne kui ta üle müüri teisele poole heitis. Käis veel pauke, ja müüril jooksis põlev mees, teine, tulekustutiga sörtsutav mees kohe sabas. Ei saandki aru, kas too teine tahtis esimest ära kustutada, või just püüdlikult ei tahtnud ära kustutada. Siis lidus üks sädemeid purskav paugukas justkui nööri mööda ekraanini ja kustus ära. Ekraan kõikus natuke. Ekraani mõlemas nurgas põles ka miskit. Statistist mass vaatas iseendale otsa ja tammus veidi.

Põlema läks prožektor ja valgustas roostes sadamakraanat, selle kõrge kabiini üht akent. Kõlaritest kostus naise hääl.

Ta laulis taevast ja armastusest ja mina ei teadnud kas peaks heldima või lahkuma. Kui naine lõpetas, hakkas mängima klaverimuusika. Mulle oli kuskilt kõrvu jäänud, et *show* osa on ka romudest klaverite hävimine, õkva mängu pealt, ootasin, et needki põlema pandaks. Või vähemalt merre lükataks. Kuid peale klaaskasti igati ontliku klaveri ei paistnud ühtki. „Vist ongi kõik," laiutas turvamees kellegi küsimise peale käsi.

Parima laksu sai arvatavasti kraanajuht, kes põlevat valget kera jõnksutas. Tihti sa ikka kraanaga asju loopida saad.

32" I take a million euros to the desert and there it is merely paper with numbers.

Väga lihtsaid kommentaare oli rahva seast kuulda. „Neil läks tuksi see, onju?". „Sitajunn". „Programmi lülitamise head ja vead." Minul oli raske veenda oma varbaid, et nende panus oli asja väärt.

Manifestini destilleeritud asja hinge otsimise visuaalne ja kogetav, performatiivne pool võib olla 1) küsimise enda manifesteerimine. *Live action manifest*. See on väga raske tõlge, ängistav umbkommunikatsisoon. 2) Rõõmus ja pretensioonitum teelolemine. Või 3) vastuse esitlemine. Kino publikule, vormitud sõnum. Just viimast, tsirkust, tuli enamik inimesi otsima.

Mis valesti läks? „Vaataja on loll", ütleb kunstnik, „tuli sinna vastust otsima ja küsis pärast teise vaataja käest — „kuidas filmid meeldisid?"" Jah, võib-olla nad tegidki etenduse iseendale, koheletulnud publik täitis ettenähtud rolli. Kunstnikud vaatasid laevast illuminaatorite tagant, kuidas loomemajanduse mõistlikkus nende eeterlikult ilusat mõtet sõi — krõmps-krõmps — ja pildusid teineteist purgatooriumi tule paistel kalambuuridega.

Võib-olla. „60 sekundit üksindust aastal null" oli MP3 — kui nüansse algselt oligi, siis neid ei olnud kuulda. Rahvas aga mõmises, oma külmetamist põhjendades: „täitsa *bro*", „Eesti kohta hea küll." „Uhke värk, ikkagi rahvusvaheline." „Tom Tykwer, mõtle!" „Täitsa nagu päris."

Tselluloid. Päris asja kaotatav puudutus oli see, mida ma olin oodanud. Kuid ära põletati ainult mind, asendatavat vaatajat, ja visati üle serva. Kallis tehnika jäi alles.

Ja film? Küsige Õunpuu käest.

Ja selle manifestiga... Öeldu julgelt ülbe põlgus murdis te hambad. *I play a great idea in a wrong context and there it becomes merely a forgotten application.*

30" /---/ It is the rule of European culture to organise the death of the art of living. Jean-Luc Godard 1994.

See väike valge raamat ühe musta tilgaga, mida kai pealt kastist sai. Lugege seda raamatut ja unustage sadamas toimunu.

See on väga hea raamat. Kirgliku armastuse deklaratsioon. Tõeline manifest. Puhas ja usutav, vasturääkivusteta oma idealistlikus ilmas. Niivõrd haarav ja võimas, et üleskutse- ja infotekst kõige lõpus rabab kui põlastusväärne konformism *establishment*'i kasuks.

Palju seda laia levi ja arusaadavusega valitsevat pudi, millele manifest põlglikult sülitab, hiilis sinna suletud etendusplatsile salaja sisse. Juba riknenud spektaakliihalejad, haibitud asja lõhna peale tulnud, tõid selle kaasa. Nad näitasid näppudega traageldustele, sinna, kus mõtted olid kastreerituna loetamatuseni nõrkenud. Ja nad ei lugenud enne manifesti. Ei pidanudki lugema.

Mina ka ei lugenud.

Nüüd lugesin. Ma valin manifesti.

15" Purgatory is inevitable, but the dignity of the entering stride and the greeting words to the scorching comrades is for us to decide.

Mulle tundus — hääle järgi — et Eelmaa oli purjus, kui ta sissejuhatust luges. Väga tubli.

Artiklis kasutatud tsitaadid: Taavi Eelmaa, Veiko Õunpuu "60 Seconds of Solitude in Year Zero" (ilmumisandmed puuduvad)

Bad Trip

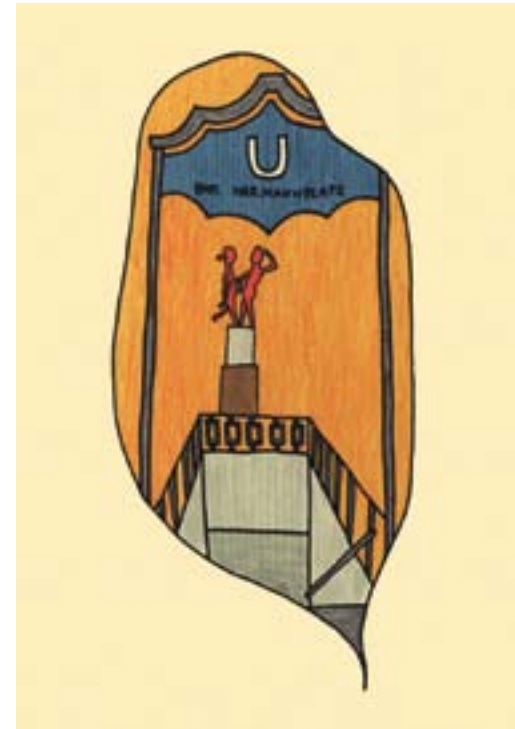

Already for a couple of weeks Maija had been feeling miserable. One day a friend crawled into her room and gave her an almost-empty little bottle of LSD. A few nights later, there was a huge party with lots of people at Maija's flat. After the guests were gone, she and her roommate drank the refrigerator empty, and the little bottle too. All night long Maija rolled on the floor while enjoying Dvorak's music. When the sun came up, she ventured into the street. People looked creepy and frightening. Maija escaped into a park. For a long time she tried to recover a relationship with the outside world, but only burst into tears. With great difficulty, Maija reached her home and switched off. When she awoke, her face was puffy.
Maija Kurseva 2009

TARTU III RAHVUSVAHELINE GRAAFIKAFESTIVAL „KUNSTIAKADEEMIATELIKVIDEERIMINE”

Küsis Taje Tross

Taje Tross räägib jaanuaris ja veebruaris toimunud Tartu III graafikafestivali korraldanud Al Paldroki ja Peeter Allikuga graafika positsioonist kaasaegsel kunstimaastikul.

Miks „Kunstiakadeemiatelikvideerimine”?

Peeter Allik: Võtame pugejalikult üle Haridus- ja Teadusministeeriumi toreda algatuse! Ees on ootamas akadeemiliste struktuuride lõplik häving. Surm akadeemikutele! Ajakirja Akadeemia võib nüüdsest lugeda vaid kodus salaja teki all. Elagu Jaak Aaviksoo püha üritus!

Al Paldrok: Käisime oma kontseptsiooni välja juba sügisel, kui seda majaprobleemi veel konkreetselt polnud. Just enne festivali avamist ilmnenud konkreetsed arengud teevadki kogu teema liiga päevakajaliseks. Meid huvitab kunstiakadeemiate likvideerimise probleem pigem filosoofiliselt, nii palju kui see visuaalkultuuri võtmes võimalik on. Puhtteoreetiliselt ei ole ju akadeemiate kaotamine negatiivne — destruktiivsed lahendused on süsteemi puhastumise seisukohalt aeg-ajalt eluliselt vajalikud. Võib-olla ongi Aaviksoo püha üritus õige kunsti päästmise vahend — lõhud kõik ära ja siis hakkad otsast peale. See protsess on kestnud juba pikemat aega ja EKA Pärnu kolledž Academia Grata on juba kadunud, Tartu maaliosakonna sulgemisest räägitakse paar viimast aastat ja nüüd on siis kord jõudnud Eesti Kunstiakadeemia kätte. Kui kuulata kunstiakadeemia kommentaare või kuidas on reageeritud nendele varasematele otsustele, siis on näha, et koolijuhid kardavad ja nad ei julge rääkida avalikkuses asjadest nende õigete nimedega. Diskursuse muutus on tähelepanuväärne — kui esimesel ärkamisajal oli õpetaja maa sool, siis tänapäevaks on koolidirektorid taandunud kõik tavapärasteks projektijuhtideks, kelle ülesandeks on oma institutsiooni ülal pidada. Ja kui institutsiooni ülim eesmärk on oma eksistents säilitada, siis see on juba väga libe tee. Millised koolijuhid või rektorid on eesti ühiskonnas arvamusliidrid? Või millised professorid võtavad üldse avalikult sõna? Pigem leiavad akadeemilistes struktuurides juhtivad kohad tavalised igavad keskpärased pragmaatikud, kes suudavad bürokratiseerunud süsteemis valutult kraade omandada, koosolekutel istuda ja eksistentsiaalseid küsimusi esitamata tuimalt pabereid täita. Koorilaul ja lavaline etlemine on meie kultuuris pühad lehmad ja näiteks Eesti Kontserdi juht ei karda rahvustelevisioonis kuulutada, et igasugune initsiatiiv on Eesti Vabariigis karistatav.

Suu kinni on kindlaim viis oma eksistents säilitada.

Milline on graafika tähtsus tänapäeva kunsti üldiste väljendusvahendite ruumis?

A. P.: Graafika tähtsus on tänapäeval tohutu. Trükikunst on kõik, mis jätab jälje. Parim graafikajälg on tempel mällu igaveseks — mälujälg on ka graafika vorm. Kogu suhtlusmeedia ja ümbritsev maailm on täis trükikunsti, isegi käsikirjutamine on siirdunud käsitööst arvutiklaviatuuril trükkimiseks. Kui me eraldame sellest estampgraafika, mis oli kunagi 70-80ndate kunstiväljal väga moodne ja kuum meedium, siis selle tähtsus on muidugi kõvasti vähenenud ja suuresti tänu sellele, et trükikunst on koos tehnika arenguga saanud igaühele kättesaadavaks. Selles osas on suured käärid elitaargraafika ja igapäevase visuaalkultuuri vahel. Tartu III graafikafestival üritabki käsitleda muuseumiformaadi asemel hoopis tavakodaniku tasemel trükikunsti. Kuigi praeguses infoühiskonnas jätab sotsiaalmeedia, vaba ajakirjanduse ja trükimeediumi paljusus mulje näilisest vaba mõtte levivabadusest, siis tegelikult on olukord muutumas just vastupidiseks. Kõik on peitumas ametlike struktuuride ja kommertsringkondade vaikse kontrolli alla. Hiljuti näiteks tehti Soomes uuring, millest selgus, et põhjanaabrite vaba turumajanduse viljastavates tingimustes on üksikisik suurema kontrolli all, kui meie olime Brežnevi-aegses nõukaühiskonnas.

P. A.: Graafikanäituste formaat on nihkunud suurtelt ja priskelt sponsoreeritud uhketes muuseumides peetavatelt akadeemilistelt paraadnäitustelt tagasi kunstnike isikliku initsiatiivi ja aktivismi radadele. Viimase paarikümne aasta kestel on püütud graafika piire kombata nii elektroonilise kujutuse, fotograafia, kontseptuaalselt defineeritud kunstiteose paljundatavuse kui ka muu modernistliku vormiuuenduse hämaratest aegadest pärit abrakadabraga. Vastupidiselt „gurude” oodatule on graafika jäänud siiski igaühe eneseväljenduseks-avalduseks. Seda eriti tingimustes, kus traditsioonilised riiklikud- ja kommertsmeediakanalid muutuvad üha formaalsemateks „elu kajastajateks”. Elektroonilises meedias vohav nn kommentaariruum on aga ühelt poolt ilmselgelt pätistunud, teisalt aga tugevate riiklike struktuuride igatsetud tsensuuri ja järelevalve mõnusas patiseisus. Meediaärikad muidugi hõõruvad käsi, pappi tilgub!

Milline on väljapääs?

P. A.: Ainsaks võimaluseks tõeliselt vabaks meediaks ongi paraku Gutenbergi-aegne graafika, mis on tänapäeval väljapääsuks isegi siis, kui kõik muud alternatiivid kaovad. Tartus toimuv akadeemiate likvideerimine on üks esmaseid suuremaid üritusi Eestis, ka nn uue laine autoriraamatu sõpradele. Täieliselt vaba eneseväljendus on igamehe trükitud omaajakirjandus. Suurtes kirjastustes väljaantava kirjanduse tiraažid vähenevad unikaaltiraažideks ja jõuliselt on tagasi tulemas kirjanike-kunstnike oma trükitud autoriraamat. Seda väga erinevates vormides luulest ja visuaalsest poeesiast koomiksite ja romaanideni välja. Sedalaadi kirjastamine annab just võimaluse väikestes keeleruumides tegutsevatele autoritele. Selleks tulebki graafikatöötubade, festivalide ning erinevates meediumides töötavate kunstnike kokkusaamiste kaudu ehitada üles struktuur, mis annab igaühele võimaluse isiklike mõtete, visuaalse maailmapildi või mis tahes paljundamise levitamiseks demokraatliku või totalitaarse korralduse tingimustes. Vaba mõte kolib lõplikult tänavale.

A. P.: Kunstnike eeliseks on mittestandardsed strateegiad ja seda peaks ka igapäevaselt kasutama. Praegusel ajal katusorganisatsioonide kasutatava müts-pihus-koogutamise tagajärjed on käes. Alandlikult urbi ajavale annab igaüks iseenesest jalaga takka.

Nagu rääkisin eelnevalt näilisest vabadusest, siis selle festivali kontseptsiooniga on üles kerkinud terminoloogiad, mis viivad vägisi ajas 70 aastat tagasi. Näiteks ühes festivaliga seotud haridusasutuses kutsuti „Kunstiakadeemiatelikvideerimise” kontseptsiooni kirjutaja direktori kabinetti ja talle karjuti, et ta on fašist. Eesti Vabagraafikute Ühenduses võeti see kontseptsioon ette ja teatati, et sellised liikmed ei tohi kuuluda

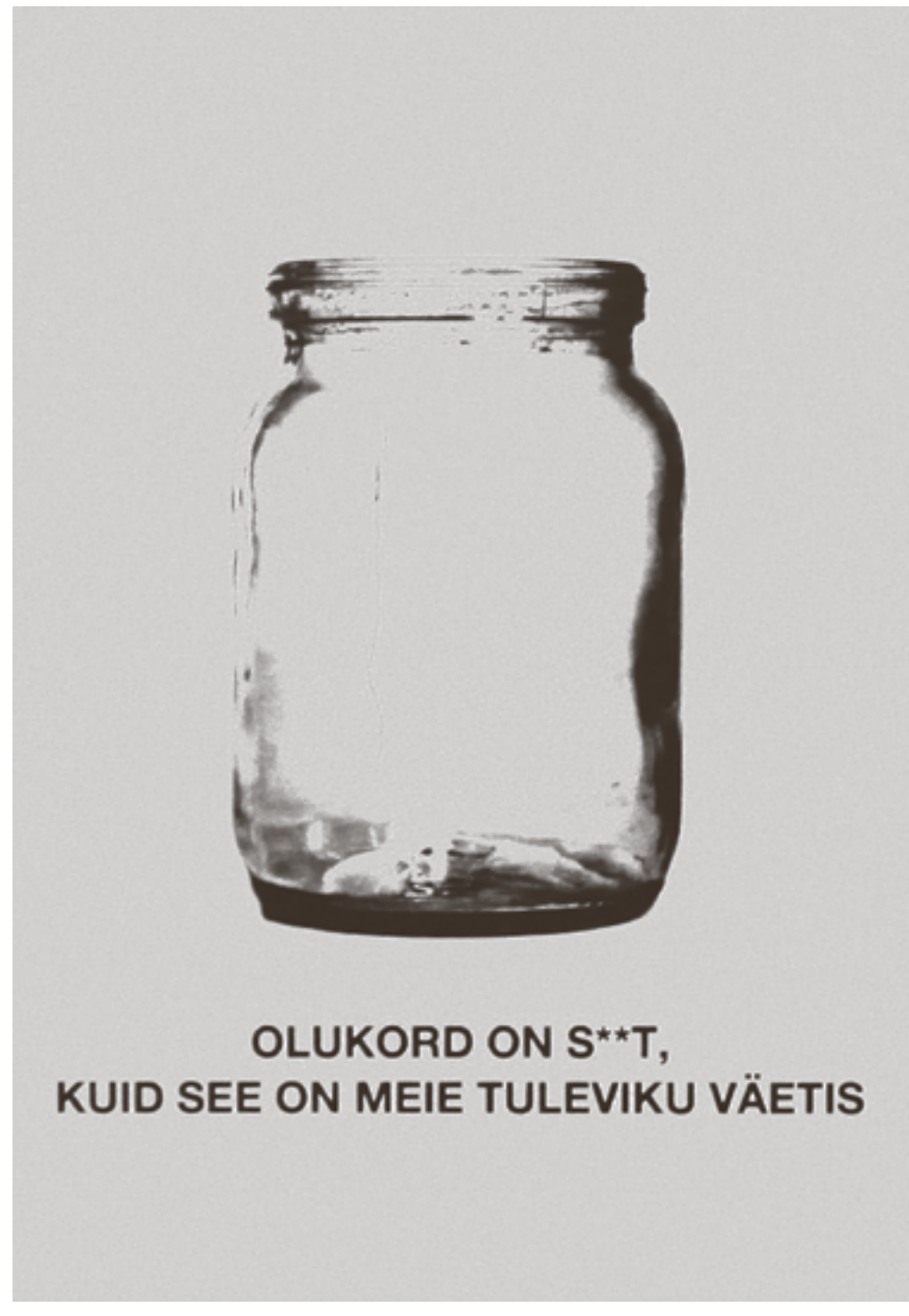

nende ridadesse. Ja oma sõnul EKA maja komisjoni kuuluv Enno Ootsing nõudis aru, et kelleks need inimesed end peavad, et selliseid üleskutseid julgevad kirjutada. Kas ei meenuta Stalini aegu?

Olen alati arvanud, et tänapäeva Eestis võib teha valges kuubis mida tahes. See ongi kunsti õnn ja õnnetus, et sa võid teha, mida tahad, midagi ära ei keelata, aga samas kedagi ei huvita ka. Mul on selles suhtes rõõm näha, et selle kontseptsiooniga on suudetud see kuidagi ületada.

Kuidas suhestub festivaliga noorte põlvkond?

A. P.: Uus laine tuleb! Festivalil on koguni kolm noortenäitust: Tallinna sektsioonid „Just Kids / Noorus on ilus aeg" galeriis Noorus, Grafodroomi „Kopp on ees" Tampere Majas ja Margus Kiisi kokku pandud Tartu noorte stencil-põlvkonda tutvustav näitus Tartu Lastekunstikooli galeriis. „Just Kids" on valinud oma tunnuslauseks näiteks sellised read: „Nägin oma põlvkonna parimaid päid ulgu ja naeru täis sõnade voos läbi Tallinna traavimas, etteantud radadelt jänesehaake tippides eemale põikamas, vastanduvaid maailmu teppides valesid valikuid tegemas ja pääsemas ometi terve nahaga." Nagu selle seltskonna kontseptsioon näitab, distantseeruvad nad teadlikult peateemast ja see on tänapäeva noorte puhul vägagi märgilise tähtsusega. See ongi see põlvkond, mida on pikisilmi oodatud, viimaks on nad kohal — sündinud uue vabariigi ajal, vabad nõukogudeaegsest paradigmast ja uue Eesti tulevik. Muidugi on see praegune põlvkond tegelikkuses just vastupidine sellele, mis tõenäoliselt nende ootajate meeles mõlkus. Praegused noored on olemasolevaga hästi kohanduvad, natuke flegmaatilisedki, maailmaparandamise asemel üritavad teha täpselt seda, mis on karjääriredelil tõusuks vajalik. Värsked uuringud näitavad, et eesti noored näevad oma tulevikku eelkõige tööleminemises, mitte oma struktuuri alustamises. Algatusvõime on üks madalamaid üldse Euroopa Liidus. Ja see kontseptsioon ongi väga hea ja täpne, nad nihverdavadki ära, teevad kohanemisprotsessis oma jänesehaake ja ei muretse eriti selle pärast, mida nad tegelikult tahavad teha. Iga ühiskonnakord toodab oma lapsed ja selle avaldusvormid võivad olla kõike muud kui ootuspärased. Inglismaal sai ju punk ka alguse sellest, et ultraliberaalse majanduskeskkonna noored ei nõustunud olema mutrid üldises masinavärgis ja sellest pääsemiseks rikkusid oma välimuse visuaalselt ja sisemuse keemiliselt, et vähemalt hing pääseks kapitalismi ärakasutatavast orjaseisusest.

Kõik ei ole muidugi ühe vitsaga löödud. Grafodroomi „Kopp on ees" on vägagi otseselt sotsiaalkriitiline, nad on lasknud Juku-Kallel kirjutada tunnuslauseks luuletuse: „...kopp on ees, sest sealt ta tuleb, kuhu langes esimene pilk..." Kogu see näitus seondub otseselt kopa kujundiga, plakatil on Sakala keskuse lammutamine ja nad viitavad probleemile, et see on juba pikem protsess, kuidas ühiskond ei kuula autoriteete ning asjatundjaid ja akadeemikuid. Aga mida siis teha? Tuleks midagi ette võtta. Nagu festivalil ütleb oma plakatikampaaniaga rühmitus SIHT: Olukord on sitt, aga see on meie tuleviku väetis. Hetkel on Eestis selline probleem, et ükskõik kas sa oled *mainstream* või marginaal, tegelikult käitutakse sinuga täpselt ühtmoodi. Midagi ei saa eeldada — kas töötad kultuuritehase räpases kommuunis või sa oled esiakadeemiline struktuur. Akadeemiatel on oma põhiolemuselt ikkagi kohustus taastoota eesti intelligentsi. Praeguseks hetkeks isegi ei tea, kas see on enam niimoodi. Akadeemiad ongi nagu riik riigis. Kunstiakadeemia näiteks polegi kunstimaailmaga otseselt väga seotud, need ringkonnad on omavahel üsnagi lahus. Selles suhtes on see kahe otsaga asi.

Kes näitustel osalevad?

Lisaks osalejatele Eestist on kunstnikke veel kümnest riigist. Peale kodumaise uue laine ja vana kaardiväe osalevad ka prantsuse, jaapani, saksa ja ladina-ameerika trükikunstimeistrid, poola poeedid, tšehhi alternatiivmuusikud, slovaki DJ-d, indoneesia ja rootsi esinejad ja Londoni *sound*-huligaanid.

Millal: 7. jaanuar – 12. veebruar, suur festivalipäev 21. jaanuaril
Koht: Tartu Kunstimaja kõik galeriid, Tampere Maja, galerii Noorus, Tartu Ülikooli raamatukogu, NELK ja Tartu Lastekunstikool ning selle galerii.

OMG! SEE TEEB PILTI, KUI MA SIIA VAJUTAN

Sirla Joala

KUNST

Väljakujunenud reeglitega hobifotograafiale vastukaaluks tekkinud lomograafia on ise jõudnud kirjutatud ja kirjutamata reegliteni. On aeg uuesti eksperimenteerida.

Lomograafia tekkis alternatiiviks konventsionaalsele (hobi) fotograafiale, mille puhul on olulised kallis fototehnika, täpsed otsused, kindlad reeglid, eksimatus. Sellest ka sarnastele mustritele alluvad tulemused (vt www.fotokala.ee). Lomograafid julgustavad piire ületama, eksperimenteerima ja reegleid rikkuma. Sellised märksõnad nagu emotsioonid, katsetamine, juhuslikkus ja mängulisus on tähtsamad kui korrektne teravustamine, kadreerimine, kompositsioon, värvihaldus jms. Nüüd, umbes 20 aastat hiljem, on lomograafia sisemaailmas tekkinud omakorda reeglid, millest üle ei astuta. Näiteks digifotograafia väljajätmine, kindlad eksponeerimisviisid ning motiivid, fotokate markide ja firmade väga kindel eristamine jne. Kuidagi on ettevõtted suutnud juurutada arusaama, et lomograafia on see, kui pildistatakse Lomo firma fotokatega ja ostetakse poest spetsiaalset lomofilmi. Kirjutamata reeglite kõrval on tekkinud ka kirjutatud reeglid! Taaskord on jõutud punkti, mil on uuesti vaja üle piiride astuda. Praegune kontseptsioon on muutunud tuimaks, reeglipäraseks ja igavaks. Eksperimentaalfotograafiasse on vaja tagasi tuua eksperimentaalsus.

Kõige lihtsam ja odavam viis kaamera omanikuks saamiseks on ehitada endale *pinhole*-kaamera (ehk nõelaaugukaamera). Klassikaline *pinhole* koosneb metallist karbist (näiteks teekarp), mida on teibitud ja värvitud nii palju, et see on valguskindel, väikesest nõelaaugusuurusest augukesest, mis täidab objektiivi funktsiooni ja negatiivist või fotopaberist, mis salvestab kujutise. Tegelikult saab metallist karbi asemel kasutada ükskõik mida. Kõige lahedam ongi *pinhole*'i puhul see, et on kujunenud välja justkui võistlus, et kes suudab kõige jaburama kaamera välja mõelda. Fotokaid on tehtud nii tikutopsist, Lego klotsidest, kõrvitsast, volditud paberist kui ka õueprügikastist või veoautost. Francesco Capponi[1] tegi fotoka kanamunast.Kusjuures kujutis tekib vedela fotoemulsiooni abiga otse kanamuna sisepinnale ning täpsed instruktsioonid asja järgitegemiseks on ta kodulehekiljel vabalt saadaval. Justin Quinnell kasutas valguskindla ruumina enda suuõõnt ja Melsen Carlsen on kuulus „Vaginal Pinhole projecti" autorina.

Fotograafia ei ole midagi sellist, mida peaks kartma valesti teha. Ei ole õigesti ja valesti tehtud pilte, on nende õige ja vale kasutus. Leian, et kui pildistamise ajal ei muretseta nii palju tehniliste parameetrite pärast ning kui pildistamise akt ei ole väärtus omaette, vaid loomulik ja peaaegu et märkamatu osa igapäevategevusest, on piltide sisu ehedam, lähedasem, isiklikum, huvitavam. Viimase aasta jooksul olen ma saanud teada järgmist: kuidas ühekordset kaamerat mitu korda kasutada; et mu keskmine lomokaamera maksab 1 euro; kuidas mobiiltelefonile DVD-lugejast makroobjektiiv teha; kuidas kohviga mustvalget filmi ilmutada; et kadreerimine on ületähtsustatud; mis juhtub kui kasta film enne ilmutamist sidrunimahla, soolvee või söögisooda sisse; kuidas printida ja voltida endale fotokas; et hallitus näeb negatiivilt suurendatuna väga ilus välja; et *grip*-kilekott on piisav lisand vee all pildistamiseks; et suur piksel on ilus piksel; et markerivärv ongi fotofilter; ja et tulemused on alati ettearvamatud.

Mul on üks blogi, kuhu postitan iga päev ühe mobiiliga tehtud pildi.[2] Alguses tegin ma seda vaid trotsist ülikallite kaameratega tehtud üliigavate fotode vastu, näitamaks, et iga fotokaga saab häid pilte teha, siis hakkasin järjest enam avastama mobiiliga pildistamise võlusid. Praegu läheb mu moblapildiblogil 3. aasta. Selle ajaga on mobiiliga pildistamine muutunud järjest populaarsemaks ka nende seas, kes ei ole nii suures eksperimenteerimislummuses kui mina. Enam mind nii juhmi näoga ei vaadatagi kui alguses, aga ega eriti tõsiselt ka ei võeta. Aga mina olen ikka veel arvamusel, et mobiilikaamerad on üks geniaalne leiutis. See, et ilma mobiilita ei suuda enam keegi elu ette kujutada, tähendab, et ka pildistamisvõimalus on kõigil olemas ja veelgi enam — käesirutuse kaugusel. Kui palju häid kaadreid on jäänud salvestamata lause saatel „oleks mul praegu fotokas kaasas". Samas ei tunta ennast ebakindlalt mobiiliga pildistades ega mobiilipildile jäädes, sest see on ju ainult mobiil. Juba see näitab mobiilikaamerate suurt *power*'it, et pildistamist ei ole võimalik enam ära keelata. Seda on võimatu jälgida ja takistada. Poed, kontserdid, festivalid, galeriid, võõrad inimesed — pildistan teid nii palju, kui tahan. Aga mis mulle kõige rohkem mobiiliga pildistamise juures meeldib, on selle ausus. Mulle tundub mobiiliga pildistamine vabam ja ehedam, võltsnaeratustevaba. Milleks peita oma veidrusi, kui sellest saab midagi ilusat teha? Me ei ole ideaalsed — miks siis meie portreed on müravabad, viimse juuksekarvani töödeldud? Keegi ei hoolitse minu eest valgete kinnastega. Ma olen sama räpane kui mu telefoni objektiiv.

Foto: Sirla Joala

Üks mu lemmiktrikkidest on pahupidi film. See käib järgmiselt.

1. Ostad poest enda maitse järgi tavalise värvifilmi (loe: kõige odavama).
2. Kerid kottpimedas kogu filmi välja. Läikiv pool on üleval.
3. Lõikad filmi paar sentimeetrit enne lõppu katki.
4. Keerad filmi teistpidi, nii et läikiv pool jääb alla.5. Teibid filmi pooli külge jäänud tükikese külge.
6. Kerid filmi uuesti sisse (jätad otsa välja, et saaksid selle kaamerasse laadida).

Tulemuseks on punaka-kollaka-oranžika tooniga pildid, sest nüüd jõuab valgus negatiivfilmi sees olevate kihtideni teises järjekorras.

[1] *Vaata lisaks www.francescocapponi.it/canale.asp.*
[2] *moblapildiblog.blogspot.com*

„OMG! See teeb pilti, kui ma siia vajutan"
6.–19. veebruaril Tartus galeriis Noorus.

Osalevad: Ruudu Sandra , Kaisa-Madli Mäe, Paula Kübard, Käty Tarkpea, Tiit Joala, Maris S, Sinuema, Sigrid Kuusk, Sirli Õunap, Mirjam Varik, Ruudu ja Ükssarvik, Diana Tamane, Mari-Leen Kiipli, Mari Kukehari.

LIISI EELMAA – KALA VÕI LOOM?

Keiu Virro

Ühel laupäeva õhtul lähen Uuele tänavale, rahvasuus Okasroosikese lossiks nimetatud majja, Liisi Eelmaaga lugu tegema. Seal asub tema tööruum. See lugu on ühtlasi esimene intervjuude sarjast, mida Müürilehest edaspidi lugeda võib. Sari hakkab kajastama andekaid inimesi lava taga. Näitlejatest kuuleme tihti, lavastajatest ka, aga oma alal suurepärastest teatrikunstnikest, valguskunstnikest, helikujundajatest jt miskipärast oluliselt vähem.

Liisi on ateljeesse (ma ei ole kindel, kui õige see väljend on, tegemist on samaaegselt näiteks Sõltumatu Tantsu Ühenduse kontoriga, kuskil kõrval tegutseb helilooja Ülo Krigul, eesruumis teevad mingisugused tüdrukud tantsuproovi) loonud mõnusa atmosfääri. Kurdab, et lampidest tulev valgus ei kõlba kuhugi ja nii on ta terve ruumi täitnud küünaldega.

Nii mõnegi Liisi tööga olen ma tuttav, aga temast enesest ma kuigi palju ei tea. Üritan eelnevalt salamisi ühiste tuttavate käest taustinfot välja peilida. Seda ütlevad kõik, et Liisi on erialaselt väga professionaalne, aga selles ei ole mul eelnevaltki mingit kahtlust (ma ei istuks muidu tema vastas) — olen päris mitmeid tema tehtud lavakujundusi näinud. Margus Tamm, kellega Liisi on kunagi ühise näituse teinud, ütleb, et ega temagi Liisit väga hästi tunne. Ütleb, et Liisi on armas inimene ja riietub hirmus ilusasti. Ja et Peeter Sauteri meelest on tal hullumeelse silmad. Ja et sõbranna Lilli-Krõõt kutsub teda harakaks, aga see Liisile ei meeldi. Niisiis ei tea ma jätkuvalt, mida oodata.

Nüüd istun aga tugitooli, Liisi istub diivanile, muusika mängib… Küsin alustuseks, kuidas Liisi ise end üldse defineerib. On ta ju korduvalt üles astunud kunstinäitustel, teinud dokumentaalfilme, kuid tunnustust kogunud vist peamiselt ikkagi teatrikunstnikuna (näiteks sai ta Von Krahli lavastuse „Mis juhtus pärast seda, kui Nora oma mehe maha oli jätnud ehk Ühiskondade toed“ kujunduse eest 2009. aasta teatriauhindade jagamisel preemia.). Liisi ise ütleb selle kohta: „See ongi, mis mind häirib — teatrikunstnik ei ole nagu kala ega loom. See on tüüpiline, et teatrites oled nimetuse poolest justkui kunstnik, aga samas võib see tihti piirduda stilistiametiga. Parimal juhul on asjad, mis tulevad teatrist, võimelised olema ka kunstisaalis. Ise ma arvan, et mina tahaks küll olla kunstnik. Et ma ei peaks kunagi häbenema näiteks oma asju galeriis näidata.“

Vabakutseliste kunstnike elust — ja vabakutseline on ka Liisi — on viimasel ajal järjest enam räägitud. Pärin nüüd sel teemal ka temalt aru. Kas vabakutselisena on üldse võimalik ära elada? Liisi arvab, et tal läheb näiteks täitsa hästi: „Ma pean muidugi ütlema, et ma olen ka päris suur kooner. Ja ma elan üksi. Mul ei ole autot ja mul ei ole korterit, aga ma olen rahul.“

Sattusin hiljuti lugema Zuga blogi (vt zuga-process.blogspot.com), kus Kaja Kann kirjeldab kogemust rahvaloendusankeediga. Ma kahtlustan, et tema toodud näide ei seostu vaid halvasti koostatud küsimustikuga, vaid kipub illustreerima lünki süsteemis üldisemalt. Lugu ise on aga selline (loodan, et Kaja ei pahanda, et tema sõnu siin kasutan): „Täitsin internetis rahvaloenduse ankeeti. Oli küsimus, et kas ma olen teinud tööd detsembris 2011. Vastasin, et jah. Muidugi, ma olin oma etendusega Berliinis ja Hamburgis. Sain ka Kulkalt toetust lavastuse väljatoomiseks ja Eesti riik toetas minu reisi. Järgmised küsimused ajasid mul juhtme kokku. Läksin tagasi. Lugesin läbi abiinfo ja muutsin vastust. Ei, ma ei ole töötanud selles ajavahemikus, sest selles ankeedis ei loeta stipendiumi eest töötamist tööks. Ja siis läks huvitavaks. Tulid küsimused, miks sa ei tööta, kas sa oled olnud haige, kas sul on muud töötamist takistavad tervisehädad.“

Mida Kaja lugu tähendab? Et vabakutseline ei ole riigi seisukohalt tegelikult üldse mingi -kutseline?

Probleemi näeb ka Liisi, kellel näiteks haigekassakindlustust ei ole: „Ma arvan, et see on suur lünk. Makse ma maksan, aga see raha kaob nagu kuhugi musta auku. See lüli on läbi mõtlemata, see puudutab ju väga paljusid inimesi. Aga mis rahastamisse puutub, siis alati, kui seda teemat näitlikustama hakatakse, siis tuuakse minu meelest näiteid just teatri ja kunsti vallast, need on nagu kaks äärmust. Teater on selles võrdluses hästi rahastatud ja kunst ei ole. Mina tegutsen mõlemas valdkonnas ja ühes institutsioonis oleks justkui palju raha ja teisele peaks nagu peale maksma.“

Nii, aga teatris käib ju palju inimesi, kunstisaalis ikkagi oluliselt vähem? Liisi nendib, et publikuvähesuses kunstisaalides võib muidugi paljut süüdistada — näitusi endid, publiku vähest vastavat haridust… Tema enda versioon on see, et kui kunstivaldkonda paremini rahastada, küllap siis tehtaks ka professionaalsemaid näitusi. Ilmselt oleks siis ka rohkem energiat ja inimesi, kes suudavad seda energiat õigesse kohta suunata. Ei, Liisi ei arva, et tuleks ilma igasuguste valikumehhanismideta lihtsalt raha kunstisse kühveldada. Pigem tuleks leida mingi selge ja toimiv valikumehhanism. Ühe võimalusena pakub ta välja, et galeriid võiks konkreetsemalt võtta tellijarolli ja kunstnikule, kes on tellitud näitust tegema, võiks vastavalt maksta ka teatavat palka, tekitada tunde, et see on töö.

Laiematelt teemadelt suundume mõnes mõttes tagasi algusesse, täpsemalt — Liisi kunstnikutee algusesse. Ta on lõpetanud EKAs stsenograafia bakalaureuseastme, magistrikraadist interdistsiplinaarsetes kunstides on puudu lõputöö. Õpingutest räägib ta järgnevat: „Stsenograafias oli meil põhimõtteliselt tüdrukuteklass. Tegime hästi palju makette. Pean üllatuseks ütlema, et mult ei ole viie aasta jooksul, mis ma olen kunstnikuna tegutsenud, peaaegu üldse seda küsitud. Vaadatakse ikkagi jooniseid. Aga kõik need neli aastat bakas nõuti iga poole aasta pealt ikkagi mitu maketti. Palju see nüüd päris eluga seotud oli… Suur miinus selle õppe juures oligi, et teater on ikkagi nii sotsiaalne ja kollektiivne, aga EKAs õppides oli kokkupuude selle osaga pigem väike. Makettide tegemine annab loomulikult mingi ruumitunnetuse, aga see pole piisav. Muidugi, oli palju teisi aineid, maalimine oli näiteks väga huvitav. Praktikat küll oli, aga see nägi minu puhul välja selline, et käisin mingisugust lavakujundust maalimas. No kuule, see ei õpeta ju mõtlema. Minu meelest oleks tarvis ka midagi loomingulist, ideid, mida teha.“

Õpetamisstiiliga, mis keskendus enam isiksusele ja ideede otsingutele, puutus Liisi kokku magistrantuuris, kus tema peamiseks õppejõuks oli Jaan Toomik. „Toomiku püüdlused olid rohkem eluvaatelised. Ta ei andnud tehnilisi näpunäiteid, vaid pani meid tegema asju, mis pidid ärgitama. Ta lõi võimalused, tegi väljasõite, mis pidid olema elamuslikud. Näiteks ootasime kuskil pool tundi silmad kinni ja saime aru, et meie õpetaja on meid üksi jätnud. Kõik see oli loomulikult sümboolne ja tähenduslik. See andis adrenaliini. Tegime asju, mida saab teha igaüks, aga mida enamik meist muidu ehk ei teeks — laskusime kalju pealt, kõndisime koobastes, ujusime Jägala joal… Ta organiseeris elamusi ja ärgitas eneseanalüüsile.“

Õpingutele järgnevad aga tõsisemad tööd, kuskilt peavad siis tulema juba ka konkreetsemad impulsid. Teatri kõige iseloomulikumaks jooneks peab Liisi sotsiaalsust ja inimestele avatust. Talle meeldib käia palju proovides ja läbi pideva protsessi jälgimise lahendusi ja inspiratsiooni leida. Muide, Liisi esimene töö teatris oli kujundus Draamateatri lavastusele „Aabitsa kukk“, kuhu teda kutsus Tõnu Oja.

Aga mis praegustest töödest on autori jaoks eriti tähtsad, mis on kõige enam tunnustust leidnud? Liisi jääb mõtlikuks: „Tead, ükskõik, kui nõmedalt see nüüd kõlab, aga ma arvan, et on kasulik mõelda rohkem olevikus kui minevikus või tulevikus. See on rohkem inimlik egoism — mõelda, et ma sain nüüd mingi asja või auhinna… Ma ei saa öelda, et mulle ei lähe teiste arvamused korda, väga lähevad, aga ma ju tean, et igasugune auhindade jagamine on ikkagi sport. Kunstis on see ikkagi nii, et ühele meeldib ja teisele ei meeldi ja mõnedele meeldib ühel hetkel üks asi rohkem. Mulle endale on muidugi kõik mu tööd kallid, aga mingi konkreetsema hinnangu saab ise anda alles tükk aega hiljem.“

Uurin, milline on Liisi meelest halb lavakujundus. Ta vajub jälle mõneks ajaks mõtetesse. „Siin peab võib-olla alustama hoopis sellest, mis on halb lavastus. Kas halb lavastus võib olla see, mis mulle ei meeldi, aga mida ometigi paljudel inimestel vaja on? Ma arvan, et ei saa olla nii isekas. Mina pean näiteks kunstnikutöödest lugu siis, kui neil on omaette väärtus ja sisu, aga ma ei heida kunagi ette stilistitööd. Minu meelest on kunstnikutööl kolm astet — näiteks võib häirida selline olukord, kus kujundus on kas hästi jõuline või hästi vale sellele lavastusele. Või ta on hästi lohakalt tehtud, aga ikkagi nii jõuline seejuures, et häirib. Teiseks on variant, et sa ei pane kujundust lihtsalt tähele, sest see on olematu. See on lihtsalt stilistika, millel pole omaette kunstilist väärtust. Kolmas variant on, et kujundus toimib ja on avatud ja just selle kohta peakski saama öelda, et see on kunst. Aga ma ütlen, et need kolm asja pole kunagi valed, sest kellelegi on neid vaja.“

Liisi käib ise teatris üksjagu ja väidab, et ta ei ole küll maniakaalne ja ei tunne vajadust kõiki uuslavastusi vaadata, valib ikka välja need, mis huvitada võiks. Aga milliseid teatreid ta eelistab? Liisi muheleb: „Eks Von Krahl ja NO99 on vist tüüpvastused, aga mis siin ikka, need on südamelähedased. Mulle meeldib tegelikult väga ka Estonia balletti vaadata.“

Väga kriitiliseks vaatajaks ta ennast ei pea. „Tõesti, mulle ei meeldi olla kriitiline. Mulle ei meeldi virisevad inimesed. Alati on ju võimalus valida mitteminemine, kui tundub, et sulle ei pruugi meeldida. Minu meelest kõige tüütumad on need inimesed, kes lähevad ja siis pärast oma viha ja pettumust välja valavad. Arutamine on muidugi üks asi ja just selline konstruktiivne arutlemine, et kuidas saaks teha asja paremaks. Kui ma lihtsalt näen, et asi on kehvasti tehtud, siis ma ei tea, mida see muudaks, kui nüüd kellelegi öelda, et sa oled loll või…“

Õhtu jooksul on Liisi paar korda naljaga pooleks kurtnud, et ta vist tundub kohati täieliku hipina. Mulle tundub, et selle, milles Liisi enese hipilikkust kahtlustab, võtab kõige paremini kokku tema hea sõbranna, graafik Lilli-Krõõt Repnau: „Mind on alati lummanud Liisi siirus, mis suudab rivist välja lüüa isegi kõige sarkastilisema küüniku. Kuigi vahel võib tunduda, et Liisi hõljub kuskil kõrgustes, siis usun — tegelikult teab ta väga hästi, mida tahab.“

Muide, kui küsin, mida Liisile veel teha meeldib, siis ta ise õhkab ja ütleb, et talle hirmsasti meeldib tantsida. Seda, et ta tühja juttu ei aja (ja seda, mis tantsuarmastusega veel kaasneb), kinnitab hiljem ka Lilli-Krõõt: „Liisi on kirglik tantsija ja seda võivad kinnitada kõik, kes on näinud teda tantsupõrandal ja eriti *flamenco*t tantsimas. Ja kingad (veel üks Liisi kirgi). Oeh. Ja kingad ja tants. Ükskord Hispaanias oli pea võimatu saada teda ära *flamenco*-poest, klõbistas mööda poodi ringi nagu nõiutud printsess. Ma ei tea, kuidas me sealt pääsesime...“

Hispaania-seiklustest paari õnnestub mulgi kuulda, aga alles siis, kui intervjuu on läbi. („Sa enam ei salvesta, eks?“) Need on juba sellised lood, mida saabki ainult Liisi ise rääkida. Ja muide — lisaks muule on ta väga hea jutuvestja.

JUST KIDS. DENIS DUTTON. PUNK.

Lemmit Kaplinski

„Noorus on ilus aeg". 07.01–21.01 galeriis „Noorus".
Kuraatorid Tõnis Kenkmaa, Marko Nautras..

Liisit kui kunstnikku iseloomustab põlvkonnakaaslane, kunstiteadlane ja Artishok TV kolleeg (kes on muide Liisilt saanud paari kõige ägedamaid kingi) Liisa Kaljula:

Praegu on täpselt see aeg, kus me peaksime suutma esimesi tabavaid asju nullindate kohta öelda. Ma ütleksin, et Liisi Eelmaa varastes videotöödes on midagi sellele kümnendile väga omast. Näiteks — valgustamata öövõtted, värisev kaamera ja hiilgavad silmad, portreteeritav, kes ajab segast või natuke liiga siirast juttu. Vaadake ise järele, paljud filmid on vastavates kanalites täiesti olemas. Lo-fi oli moes, silumine oli moest väljas, madal kvaliteet tundus nullindate teisel poolel kuidagi eriliselt salapärane ja sisutiine, vead tundusid tähenduslikud, praginate ja sahinate taga tundus olevat kosmos, mitte viltu vajunud statiiv (nüüd on jälle puhtad vormid moes, kuigi pentsikus on esialgu jäänud). Olen näinud Liisi Eelmaa (IDK-s õppimise aegseid) esimesi isikunäitusi Tartus ja Tallinnas ja kuigi sellest pole möödas teab kui palju aega, võib neile tagasi mõeldes juba päris korralikult nostalgitseda. Videokunstnikuna on Liisi kaameraga lapsvaritseja, keda ei paelu niivõrd Leo Kunnase jutt, kuivõrd võimalus libiseda kaamerasilmaga mööda tema laigulist mundrit kuni naljaka väikese Eesti lipuni. Oluline on minu arvates veel see, et portreteeritavad tunnevad end temaga eriliselt vabalt — Liisi räägib vaikse häälega ja küsib varjamatult lihtsalt, mis tekitab teisel pool kaamerat teatava eksliku üleolekutunde, jah, selles mõttes on Liisi troojalane, et ta näeb kõige ohutum ja armsam välja, aga tegelikult on ta ikkagi kunstilisel jahil. Mida iganes tal siis õnnestub saada, on see natuke liiga siiras ülestunnistus, äraandev pilk või poos, aga midagi toob ta alati koju.

Liisi Eelmaa seniseid töid:

Lavakujundused:
„Madame Bovary" (lavastaja Marianne Kõrver, Von Krahli Teater)
„Gilgameš" (lavastaja Peeter Jalakas, Von Krahli Teater)
„(Untitled)" (lavastaja Lauri Lagle, NO99)
„Haldjakuninganna" (lavastaja Saša Pepeljajev, Vanemuine)
„Kas ma olen nüüd elus" (lavastaja Lauri Lagle, Eesti Draamateater)
„Mis juhtus pärast seda, kui Nora oma mehe maha oli jätnud ehk Ühiskondade toed" (lavastaja Rainer Sarnet, Von Krahli Teater)
„Suveöö unenägu" (lavastaja Priit Pedajas, Eesti Draamateater)
„Aabitsa kukk" (lavastaja Andrus Kivirähk, Eesti Draamateater)

Näitused:
2007 Videoinstallatsioonid Y-galeriis
2008 Margus Tamm/ Liisi Eelmaa „VERI JA AU" – näituseprojekt Tartu Kunstimaja galeriis

Grupitööd:
2009 Artishoki biennaal Tallinna Linnagaleriis – videoinstallatsioon „Õnne keeks"
2011 „Sõnastamata lood" Kunstihoones – „Kuuldud lugu" koostöös Minna Hindiga

Foto: Heiki Avent

Kirjutada paluti mul Trükimuuseumi eestvedajana. Graafikat näitusel oli (Aap, Grebenjuk) ning nende kahe autori põhjal võiks rääkida pikalt sellest, millist kombinatoorikat on täna vaja ühe suureformaadilise linoollõike trükkimiseks, või millised oskused ning vahendid vajavad täiustamist tähelao osas. Tervik nõuab aga oma, seega alustades algusest: kontekst, teooria ja punk.

Kuraatorite win ja fail

Artikli kirjutamisel on narratiivne lähenemine küllaltki oluline ning silm otsib ka kunstinäituselt seetõttu esmalt sõna. Ainsa sõnalise pidepunkti annab näituse plakat, mille manuseks on M.R.-i vaoshoitult minevikuvormiline miniatuur „Nägin oma põlvkonna parimaid päid..." Tekst, mis on digiprindina ka teos näitusel, on asetatud seega korraga kahte positsiooni — tervik ja osa (raam ja sisu). Ühena minetab ta aga teise tunnused ja vastupidi, ning kokkuvõtvalt lihtsalt ei saa antud juhul talle pandud ülesannet välja kanda. Mitte teos ise, vaid tema kasutus siis.

Kannavad välja aga Marko ja Tõnis, kelle selgitused on kakskõla: „kuraator — kanna kive kodumaa kunstnike kangrule!" Meeskonnatöö eesmärgiks oli seada piirid ja toetada tegevust nende sees, lõikamise, kleepimise ja voltimiseni välja. Ainult üks paraadil osalenud pingviin (Villak) paigutas end öösel üle lubatu mõttelise joone, aga nagu selgus, siis ka nii tohib. Tänavakunst lihtsalt ei saa muudmoodi ka seinte vahel.

Kuraatorite kirjeldatud eesmärk sai täidetud, aga miinusena saab samas kirja jagatud selgituste sõnaliseks jäämine. Kuivõrd võit ja kaotus on ammutatud ühest allikast, on ilmselge ka lahendus. Lisaks heale tööle teostega tuleb teha ka tööd tekstiga.

Denis Dutton. The Art Instinct.

Kuna selgituste kuulamine jäi minu privileegiks ja nii ei oleks aus iseloomustada temporaalset näitust sarnase tugistruktuuri najal, võtsin kättesaadavama kontekstina esimese raamatu lugemislaualt. Darwin on teatavasti näidanud koha kätte igasugustele soolapuhujatele, mõistusliku mökerdamise katsed evolutsiooni eirata ei kanna söödavat vilja, kunst on aga kummalisel kombel ainsaks kantsiks, kust jätkuvalt jutlustatakse jumalikku sädet.

Duton küsib lihtsalt ja otse: miks olla nii naiivne ja uskuda, et protsessid, mis on miljonite aastate jooksul vorminud meie kehad, keeled ja meeled, ei puutu kuidagi esteetikasse? Ja vastab samas: otse loomulikult puutuvad. Loovus (oskus leida toitu, kaitset jne) on üheks seksuaalse valiku kriteeriumiks ning kunstiline eneseväljendus selle võime signaaliks partnerile. Teisisõnu ütleb ta, et kes juba luuletada oskab, evib ilmselt ka võimet mõista argisemat juttu teemal toit, mammutid ja muu selline.

Kui jätta kõrvale radikaalsed katsed lammutada süsteemi, siis lähtub siit tõsiasi, et kunst ei saa kunagi lõplikult lahti oma kommunikatiivsest aspektist. Maandus on mõistmisse, ilma selleta ei täida ta oma välja arenenud funktsiooni ning muutub millekski muuks. See on umbes sama fundamentaalne nagu Steveni Pinkeri (kellele Duton korduvalt ja korduvalt viitab) populariseeritud arusaam keelevõime kaasasündinud olemusest.

Mida tähendab evolutsiooniline esteetika kõikvõimalikke EKA kursusi läbiva näituse vaatamisel? Kahte: a) iga põlvkond näitab, et temas on (rohkem) sedasama jumalikku sädet, mida eelmistes või järgmistes põlvkondades. Olgu hindajaks siis Kultuurkapital või Darwin; b) see, mida näidatakse, peab olema teatud piirini mõistetav varasemale kogemusele tuginedes.

Jätta kõrvale, et Duton langeb kahjuks iseenda sõnade ohvriks ja seetõttu jääb revolutsioon esteetikas ilmselt veel ootele, siis sobivaks võrdluseks näitusele on Punk.

Punk

[…] ma tahan tappa
tahan tappa sind
võiksite ju arvata
et tunnete te mind
te ei tunne mind
te mind tunda ei taha
ma tahan olla kahekesi
ma tahan palju raha [...]
(Psychoterror „Ära Argentiinasse")

Punk on surnud. Aga näituse üks läbivaid ja ühendavaid jooni on kahtlemata „sotsiaalselt tundlike" teemade rõhutamine, seda nii teostuses, teemas kui vormis. Eraldi peaks välja tooma iga jumala töö näitusel alates korstnat ja selle pühkijat pseudodokumenteerivast väljapanekute reast (Aap) kuni külastajat avaliku ruumi ohtude eest hoiatavate plastkolmnurkadeni (Oksaar). Ajalugu, alkoholism, keel, kunst, meedia, raha, religioon, seks, võim, võõraviha — kõik saavad läbi küsitud, karikeeritud ja kummardatud.

See ei ole küll punk, aga võrdlus ei ole kindlasti kohatu. Tegemist on ikkagi ühe põlvkonna väga erinäolise (peale eelnimetatud graafiliste lehtede, mille puhul ühendus oligi ainult puhttehniline, olid kõik autorid eristuvad kuni tehnikani välja) viisiga kirjeldada keskkonda, kuhu nad on sattunud ning mõjutada läbi oma vaatluse sedasama vaadeldavat objekti. Selles ei ole midagi uut, Freddy kurjad read on ju peale kriitika ka kroonikaks, peale kroonika ka kutseks. Aga samas on keskkond ise uus ja variatiivsus selle tõlgendamisel annab alust arvata, et kohastumus ei ole jätkuvalt probleemiks. Darwin oleks rahul. m.o.t.t.

Post Scriptum

Ma ei rääkinud ühestki tööst eraldi, sest kui piiratud ruumis lõigata välja arutluskäik, jäävad ainult hinnangud. Hindeid aga pannakse neile autoritele siiski enamasti veel koolis, mitte ajalehes.

KEEGI TULEB JU IKKA. PEOLE?

Küsis Keiu Virro

PolygonTeater toob 17. veebruaril Laitse Graniitvillas välja lavastuse „Maja". Teksti on kahe kaasaegse klassiku, Slawomir Mrožeki ja Jon Fosse näidendite „Pidu" ja „Keegi tuleb ju ikka" põhjal kokku pannud lavastaja Tamur Tohver. Ootamatust tekstidekombinatsioonist räägivad näitlejad Kärt Tomingas, Karin Rask ja Janek Joost.

Kas ja kui, siis kuidas Fosse ja Mrožeki näidendid omavahel sobivad?

Kärt: Algul arvasin, et ei sobigi. Sisemine tunne ütles, et miks kokku panna kaks iseseisvalt nii head näidendit. Esimene lugemine oli selles osas minu jaoks üllatus — mida rohkem lugesime, seda enam tundus, et tekkis uus ja erutav energia.

Janek: Jah.

Labane küsimus – millest tekstid räägivad?

Kärt: No siin tuleb meelde Kaplinski, kes ütles, et ta poleks oma jõge kirjutanudki, kui oleks osanud ühe lausega selle sisu ära öelda. Selliseid asju ongi raske rääkida. Kõik tekstid räägivad elust ja meist.

Janek: Ega see mingi trillallaa-trallallaa lugu ei ole.

Karin: Kahe väga keerulise teksti ühendamine... No võib-olla on tulemuseks veel keerulisem tekst.

Kärt: Samas, nad annavad äkki just üksteisele lisamõõtmeid, mõlemad näidendid aitavad teineteist jutustada.

Janek: Teemaks on otsimine.

Kärt: Otsimine... Selles mõttes on huvitav, et mulle tundub, et väga erinevad inimesed võivad leida midagi, mis kõnetab. Tundub, et isegi nooruk või laps võib endale midagi leida, aga samas ka metsikult filosoofilise maailmavaatega inimene... Palju kihte, dünaamikat ja otsinguid on.

Karin: Kas ma ütlen äkki köögi-Kata kombel, mis toimub? Nagu Kärt ütles — inimesed otsivad. „Peo" teksti inimesed otsivad pidu — nad loodavad ennast leida läbi naudingute. „Keegi tuleb ju ikka" tegelased otsivad rahu, üksiolemist. Meie loos toimuvad need kaks tegevust ühes majas. Kas samal või erineval ajal, on iseküsimus.

Kärt: Mõni tark inimene ütleks, et on ainult praegune hetk, kus ei ole minevikku ega tulevikku. Tulevik on juba praegu siin. Kolm inimest otsivad pidu ja tahavad põgeneda läbi peo ning teised tegelased tahavad otsida rahu ja põgeneda läbi selle. Aga mille eest nad põgenevad? No mille eest me ikka põgeneme — ikka iseenda eest.

Kas need on universaalsed tekstid või millegipärast just praegu eriti olulised?

Karin: Neid võiks mängida ilmselt igal ajal, aga praegu, kui maailmas ongi segased hetked, tunduvad need tekstid eriti olulised. Mulle tundub, et aegadel, mil on majanduslik küllus, mõtlevad inimesed vähem iseenda peale, nad saavad kuidagi teisiti hakkama. Ennast nad võib-olla ei leia, aga ei tunne selle järele ka vajadust. Praegu, kui olukord on paljude jaoks raskem, püütakse ehk palju enam leida seda mõtet, kes me oleme ja miks me siin oleme. Selles mõttes mulle tundub, et need tekstid haakuvad eriti hästi praeguse maailmaga.

Janek: Mul on tunne, et selliste tekstide kirjeldamine läheb alati nii suurte teemade juurde. Tahaks ka öelda, et see meie „Maja" räägib kohaletulemisest, aga mida ma mõtlen sellega? Ma nii ka ei suuda rääkida, et alguses on kolm tüüpi, kes koputavad ukse taga ja tahavad majja sisse saada, aga ei saa ja lõpuks ikkagi saavad... Kirjeldada ei saa. Ja lihtsalt kokku võtta ka ei saa. Ja lõpuks ütledki sellise vaimse ja filosoofilise lause, et räägib usaldusest ja kohalejõudmisest ja teineteiseni jõudmisest... See kõlab, nagu Mati Unt oleks öelnud, natuke õõnsalt.

Tegemist on üsna tuntud tekstidega, kas vaataksite võimalusel eelnevalt teisi näitlejaid samasid osasid mängimas?

Karin: Teisi samas rollis jälgida... Ma eelistan tavaliselt seda alguses pigem mitte teha. Asi ei ole mitte niivõrd selles, et kardaks midagi üle võtta, vaid pigem vastupidi — hakkad meeleheitlikult püüdma midagi MITTE teha, vastanduda.

Kärt: See on veidi vägivaldne, hakkad vältima mingisuguseid asju, mida võib-olla just tuleks teha. Sa ei ole enam vaba selles, mis teed.

Janek: Mina ka pigem ei vaata teisi enne. Arvustusi ma ka ei loe.

Kärt: Tont seda teab jah, mis mõjutama võib hakata. See ei ole enam aus looming niimoodi. Aga hiljem on küll huvitav vaadata, kui enda jaoks juba asjad selged on.

Janek: Kui Emajõe Suveteatriga „Romeot ja Juliat" tegime, siis küll julgesin vaadata. Vaatasin seda filmi DiCaprioga...

Kas publikule kuluks ära mingi eelhäälestus „Maja" suhtes?

Kärt: Võib-olla oleks ideaalne, kui inimene tuleks ilma igasuguste ootusteta. Seda on väga raske saavutada.

Karin: Mulle väga meeldib, mis Kärt ütles, aga ma ise oleks hoopis midagi muud ütlema hakanud.

Kärt: Aga ütle.

Karin: Ma oleks just mõjutama hakanud. Öelnud, et see ei ole väga lihtne materjal. Et ei saa kohale tulla ja mobiiliga sõnumeid trükkida ja mõelda, et ma siis vahepeal vaatan nats seda ka, mis laval toimub.

Janek: Ilmselgelt me näitame midagi erilist.

KALLID KARAMAZOVID!

Kirja Karamazovitele edastasid Müürilehe jaoks Ele Pajula ja Eva-Liisa Roht

Pean Teile kirjutama, sest kohtuda ma Teiega enam ei julge. Viimati, kui kutsusite, tulin avatud hinge ja südamega, lootes... isegi ei tea, mida. Ootasin seda kohtumist kaua. Teie juurde oli väga raske pääseda. Kui lõpuks uksele jõudsin, oli eeskoda mõnusat melu pungil täis, Te juurde tahtis tulla palju häid inimesi. Vastuvõtt oli südamlik ja soe. Mul oli hea meel Teid näha.

Tuppa astudes ei tundnud ma Teid ära, miski Teis oli nii tohutult muutunud. Teadsin küll, et me taaskohtumise kontekst ja asjaolud on teised, et me esmakohtumise intiimsust nii suures seltskonnas uuesti läbi elada ei saa. Olin valmis ootamatusteks. Aga hoopis Teie sügavus ja tabavus olid kadunud. Kogu Te olekust õhkus jäisust, ükskõiksust.

Ilusad, nauditavad hetked, mis lootust tekitavad, kus Te, kallid Karamazovid, mu poole pöördute, kus me tõelisused korraks kattuvad, jäävad nende momentide varju, kus ilmneb, et Te minust tegelikult ei hooli. Hea ununeb. Kuigi ma püüan mõista neid õpetussõnu, neid väljakutseid. Ma püüan Teid aidata, kaasa elada, soovin Teile head, teen Teie tahtmist. Mõtlen Teile kaasa, üritan ka tunda. Siiski Te röögite, püüate mind kasvatada, õelutsete pseudopedagoogiliselt ja ma ei saa Teile kaasa tunda, sest Te ei kannata tegelikult. Te justkui vaid näitleks. Te ei õpeta targalt.

Näen, et ise naudite oma tegevust ja mul on küll seepärast hea meel, aga ma olen üksi. Kogu meie kohtumise neli tundi veedate iseendaga ja see rahuldab Teid. Ma ei saa aru, miks mind omapäi jäetakse. Hea küll, Te tahate minust midagi, avaldate mulle armastust, kisute mind endaga lauda, nõuate, et ma Teid lööks, et oleksin Teie meelevallas. Teen kõike, mida soovite, püüan ihu ja hingega Te plaanidele kaasa aidata, sest olin valmis astuma Teie maailma. Teie aga ei proovigi mind aidata, mulle uksi avada, mind enda maailma tuua, uskuma ja mõistma panna. „Võta või jäta!" nõuate Te, aga nii saab nõuda ainult ennast andes, haavatavaks tehes. Te aga olete endas ja oma õiguses kindel, iseteadlik. Teil justkui ei olekski mind tegelikult vaja. Või on vaja? On vaja ärakasutamiseks? Karamazovid ei pidavat ju olema lurjused, vaid filosoofid, kuid Teid vaadates võiks vastupidist uskuma jääda.

Ma ei tea, kas olite liialt kaua üksinduses, veetsite liialt aega eraldatuses, et Te enam oma ligimesi ei näe, vaid neid julmalt ignoreerite. Endasse süvenemine ei toonud kaasa mõistmist, vaid enesekesksust. Oma sisekaemusliku tõe näitasite Te ette, kuid ei lihvinud seda eeskujuks. Sellest sai hoopis sein meie vahel.

Pärast meie kohtumist juurdlesin öid ja päevi, vaevlesin küsimuste kallal, mis nüüd kirja said. Lugesin isegi Teie päevikuid, pean tunnistama, et mingitki selgust saada. Teid mõista aga ei õnnestunud. Miski Teie sisemusest ei kõnelenud minuga. Näisite endassesüüvinuna, kuid seda nautlevana ja see tüütas mind surmani. Igavuses piineldes ja vaeveldes ei soovinud ma enam kuulda Te ihadest ega kuulata Te epistlit. Mind jääb siiski vaevama üks küsimus: „Milles olen süüdi Teie ees?".

Võite arvata, et ma ei küündi Teieni. Te võite pidada mind vanamoodsaks, kuid see oleks ennatlik. See tähendaks, et alahindate mind, peate nooreks ja rumalaks. Olen varem kohanud teisigi Teie moodi õpetatuid, maailmanäinuid, kel sarnased maneerid. Aga nende puhul ei tundunud õpetussõnad, maailmanägemused ja maneerid nii hingetud. Nad vastutasid oma tegude eest, Teie aga heidate kogu vastutuse minu õlgadele. Ma ei oodanud Teist rohkem kui teistest. Ootasin austust, kõigest austust, nagu alati.

Mul on Teist kahju, sest armastan Teid ikka, kuid nüüd
Enam mitte Teie,
Alandatud ja solvatud vaesed inimesed

•••

P.S. Tsiteerides Dostojevskit: „Ja vaat, kuigi see kõik on nii halb, on siiski kõik hästi." Lihtsalt, kahju on, et dostojevskilik impulss nii hägusalt lavastusest läbi kumas. Kahju on, et selle kõige peale neli aastat ja neli tundi kulus. Ja… viinast on ka kahju.

Foto: Ville Hyvönen

Foto: Peeter Rebane

ÜHE NÄIDENDI TULEMINE

Keiu Virro

Paavo Piik kirjutas näidendi — ,,Keti lõpp''. Mitte niisama ei kirjutanud, vaid sai kohe auhinnatud ka — Eesti Teatri Agentuuri 2011. aasta näidendivõistlusel anti kolmas koht. Priit Võigemast hakkas näidendit Linnateatris lavastama. Märtsi alguseks saab valmis. See siin ei ole reklaam, vaid uudishimu. Ennustada ma ei püüa — ma ei saa midagi arvata lavastusest, mida veel pole, aga ma võin veidi arvata tekstist.

Õigupoolest ma ei arva üksi, vaid kaaperdan avalikult teiste mõtteid ja püüan aru saada, kas on lootust, et tekstil saab olema lootust.

Esiteks — sisu (ilma sisust rääkimata): kiirtoiduketi lõpp. Viimast päeva avatud söögikohas kohtuvad mööda piire (kord pisut siiapoole, kord pisut sinnapoole) kõndivad inimesed, õieti terve galerii inimesi. Teiseks — teema. Hullus? Paavo ise tutvustab teksti Nietzschet tsiteerides: „/---/ hullus on ühe inimese puhul haruldane nähtus, aga gruppide, rahvuste ja ajastute puhul on see reegel.“ Kõlab üsna diibilt, aga täitsa huvitavalt. Pealegi on juba ette hea meel, et Linnateater vaevub auditooriumi laiendamisega tegelema — noorema publiku, näiteks tudengite, suunas. Selle ja viimase paari aasta katsetuste eest tuleb vististi tänada Nüganeni juhendatavat lendu (või selle olemasolu) Lavakas.

Mida Paavo näidendi kohta juba arvatud on? Näiteks Triin Sinissaar ütleb TeaterMuusikaKinos näidendivõistlusel auhinnatud töid iseloomustades, et Paavo Piigi „Keti lõpp“ on filmilikult eklektiline, aga oma fragmentaarsuses tervikut moodustav, praegust ajastut talletav näitemäng. Mind ajab see pisut segadusse, näen Piigi teksti pigem vastupidiselt — jooksmas pidevalt ühtlaselt voolava narratiivina. Õigupoolest pean ma seda koguni teksti üheks tugevamaks küljeks. Aga äkki minus räägib kõigest rikutud lugejakogemus?

Sinissaare kirjelduse algus näib palju enam sobivat hoopis Paavo sõbra Siim Nurkliku 2009. aastal teise koha väärilisseks tunnistatud tekstiga „Kas ma olen nüüd elus“. Ajastu talletamine on muidugi omane neile mõlemale. Võrdlus Nurklikuga tundub, muide, peaaegu et möödapääsmatu — on nad ju ka koos kirjutanud — meenub näiteks tekstifragment „20:08“. Ilusaid suuri mõtteid täis, kirjutatud samas parajast kõrgusest, alla maa peale lihtinimeste poole vaadates. Toona oli see vist minu subjektiivselt negatiivne hinnang heale tekstile.

Kui ma julgeksin vaid paari teksti põhjal üldistusi teha (žanri piires ikka), mida ma ei julge, siis ma ilmselt üldistaksin laia kaarega umbes nii, et Nurkliku stiil ongi vähem dramaturgiline, rohkem sõnale kui situatsioonile üles ehitatud ja ühtlasi rohkem tõlgendusvabadust jättev, samas kui Piik näebki oma teksti juba kirjutades laval, kirjutab selle enam ka (visuaalselt?) kulgevaks narratiiviks ja võtab kirjutades ühtlasi lavastajapositsiooni. Tegelikult, kui ma juba üldistama hakkaksin, siis ma paigutaksin nende kahe kõrvale samasse süsteemi veel ka Kaur Riismaa, kes õpib dramaturgiks nagu Paavogi ning on ühtlasi esindatud luuletuse ja luuletaja kujul Paavo näidendis. Kah sama põlvkonna inimene, ilmselt sarnase väärtussüsteemiga.

Aga näidend… Puhtalt tekstina on selle kohta raske seisukohta võtta. Lugu jookseb, tegelased on värvikad, aga samas, vürtsi jääb nagu väheks? Või näidend ongi tooraine ja lavastaja maitsestab (hirmus halb metafoor sai)? Korraks kahtlustasin tekstis vaikset ängi ja lootuse kustumist à la „Revolutionary Road“, aga paar hetke hiljem leidsin juba, et pigem vist on ikka selline pehme tekst, optimistlikki ühiskonnakriitilise teksti (või pigem — hetkel ühiskonnale omast talletava teksti?) kohta.

Saatsin näidendi paarile sõbrale, et kuulda, mida nemad arvavad. Esiteks ühele, kellest oletasin, et talle vist meeldiks, võib-olla mõne koha peal kahtleks ja mõtleks, aga kokkuvõttes ehk leiaks, et on väärt. Ja teisele, kellest juba ette teadsin, et talle ei meeldi, et talle ei saa mitte mingil juhul kunagi meeldima hakatagi.

Sõber nr.1 arvas, et teksti kõige ilusamaks osaks on kaunid hüperrealistlikud kujundid (kas neid laval ikka ka näeb? Juba ainuüksi selle kontrollimise mõttes tahaks etendust näha). Seda arvas ka, et tekst voolab, aga kohati on pingutus, mille abil need sõnad sinna voolavasse teksti saadud, hirmsasti näha. Tuleb nõustuda. Näide tekstist: „Armastust avaldatakse ikka ja ainult lootusetus olukorras — kui kõik teised vahendid on ammendatud. Sõda on poliitika jätkamine teiste vahenditega. Armastus on üksinduse jätkamine teiste vahenditega.“ Aga võib-olla suurejoonelised null-sisuga aforismid on taotluslikud?

Sõber nr.2 kirjutas vastuseks, et ta luges selle läbi ja — „*Hindan kunstis kõige enam vaimu ja näivusest läbi tungimist, teatavate representatiivsuste esile toomist, siin on aga puhas näivus ja sügavuse näitlemine.*“ Ning teisal: „*Selliseid kunstnikke nähes on mul alati tahtmine see jõnglane enda ette istuma panna, et talle tõsiselt otsa vaadata ja öelda: „Armas jumbu, mõtle nüüd ise, kas nende inimeste tunnustus, kelle sa nii odavate võtetega ära petad, on üldse midagi väärt?*“ “

Mina näiteks kõhklen — osa minust ütleb, et võib-olla just tahaks olla see inimene, kelle tunnustus (!) väärt ei ole, ja palju suurem osa minust arvab, et lavastust tuleb kindlasti näha, aga vaat hindama hakata küll ei oska. Kes oskab, visaku lavale esimene kivi/ lillekimp.

Foto: Alari Rammo

"Vinyl" Andy Warhol 1965

AMEERIKA KULTUSFILMIDE FESTIVAL „FREEDOM FRIES" TOOB KUNSTI KINNO TAGASI

Priit Tohver

Paljud need teosed, mida täna kultusfilmideks peetakse, alustasid oma teekonda 24-liikmeliste publikute ees, ent said peagi tänu suusõnaliselt edasikanduvale erutusele sadadele kuni tuhandetele inimestele ette kantud. Seega, *camp*'ist *võib* rääkida, aga ilma igasuguse spetsiifikata ei seisne selle tabamine, kui see üldse võimalik on, mitte definitsioonide otsimises, vaid just meeleolu tajumises.

Kui mul paluti hiljuti kirjutada artikkel algava Alternatiivse Ameerika Filmi (AAFF) ehk sulgudes *camp*-kino festivali Freedom Fries" kohta, siis olin sellest natukene jahmunud: ei olnud ma varem kuulnud midagi sellenimelisest festivalist ega osanud ka midagi täpsemat arvata *camp*-filmidest. *Camp* oli minu jaoks termin, mida üldiselt kasutasid minust haritumad või vähemasti sellisena näida soovivad inimesed. Kui keegi (reeglina mõni festivalikorraldaja) ütles, et mine kindlasti seda filmi vaatama, sest „see on *ilgelt camp*", no siis ma reeglina ka läksin, sest seostasin seda terminit ülevoolava teatraalsusega, mis mulle vist alatiseks meelepäraseks jääb. Teine variant oli see, et ma ei läinud, aga see-eest soovitasin kõikidel oma sõpradel minna, sest film on ju „*ilgelt camp*" ehk siis teisisõnu sellele oli tehtud kõige kõrgem austusavaldus, mida alternatiivkino soovida võiks. Minu õnneks on viimased paar päeva *camp*-reaalsuses mulle tõestanud, et nõndaviisi talitades on tegelikult alati edukalt *camp*'i traditsiooni edasi antud, sest kui lähtuda Susan Sontagi käsitlusest, siis on *camp* eelkõige tundelaad ning seega sõnaseletamatu — tunnusjooned peavadki jääma hajusaks, vastasel juhul taandub *camp* pelgalt ideetasandile. Mis ei tähenda, et sellest ei võiks rääkida, vastupidi, sellest peakski rääkima, sest *camp*-film kui reeglina iseseisva B-kategooria kultuskino esindaja toitubki kõmust. Paljud need teosed, mida täna kultusfilmideks peetakse, alustasid oma teekonda 24-liikmeliste publikute ees, ent said peagi tänu suusõnaliselt edasikanduvale erutusele sadadele kuni tuhandetele inimestele ette kantud. Seega, *camp*'ist *võib* rääkida, aga ilma igasuguse spetsiifikata ei seisne selle tabamine, kui see üldse võimalik on, mitte definitsioonide otsimises, vaid just meeleolu tajumises. Seega leidsin ma, et ainuke võimalus algavast festivalist midagi kirjutada, on need filmid, nii palju kui ma neid oma veretilkade eest lunastada sain, lihtsalt läbi vaadata, et edastada oma arusaam austusavaldusena nende kesköisele päritolule erutuse, mitte akadeemilise analüüsi kaudu. Valituks osutus neli filmi: „Pink Flamingos", „Sins of the Fleshapoids", „The Evil Dead" ja „Eraserhead" (käesoleva lehe trükki minemise ajaks on film „Eraserhead" festivali programmis asendunud Slava Tsukermani filmiga „Liquid Sky" – toim.).

Üks asi, mis kohe silma hakkas, oli see, et festivali fookus ei langegi nii väga „puhtale", Sontagi mõistes „naiivsele" *camp*'ile, vaid nähtud teosed ning tõenäoliselt ka ülejäänud linastuvad filmid olid enam kui teadlikud oma liialdustest, mis paneb mind järeldama, et tegelikult see festival ei olegi *camp*-filmide festival, vaid, nagu nimestki aimata võib, *alternatiivse* kino festival, mis jagab sellegipoolest traditsioonilise *camp*'i (väidetavat) mängulisust ning veidi väärastunud armastust inimkonna vastu. Ning kirg... Kirg on ka oluline.

„Pink Flamingos" on tõenäoliselt selle festivali kõige ennekuulmatum film (mis ütleb nii mõndagi), mida reklaamiti mulle mitu aastat tagasi kui kõige hullemat rämpsu, mida võiks vaid omal riskil vaadata. Filmi peategelane Babs Johnson, keda kehastab kurikuulus transvestiitnäitleja Divine, troonitakse alguses üsna ärateenitult „maailma kõige vastikumaks inimeseks", see aga kutsub esile perekond Marble'i pahameele, kes John Watersi maailmas auväärset tiitlit endale tahavad. Pole kahtlustki, et filmi üks eesmärkidest on vaatajat šokeerida, aga see on pigem kõrvaline, esmatähtis on hoopis inimesed või eelkõige üks spetsiifiline inimgrupp naerma ajada. Nimelt oli „Pink Flamingos" loodud algusest peale n-ö kesköölfilmina, see tähendab, et Watersi eesmärk oli kanda film ette kesköö just sellisele kellaajale vastavale audientsile, kellel oli juba välja kujunenud heas mõttes perversne maitse. Kesköölfilmidena on populaarsust kogunud lisaks veel ka Jodorowsky „El Topo" ning *ülimalt camp* „The Rocky Horror Picture Show".

Mike Kuchari „Sins of the Fleshapoids" on vaadatud filmidest kõige lähedasem näide „puhtale" *camp*'ile: filmikeel on küll meelega kohmakaks tehtud, aga seejuures on see lihtsalt nii äraütlemata armas, et on peaaegu naiivne. Tegevus toimub miljon aastat tulevikus, pärast „suurt sõda", mis on inimesed igavesti teadusest võõrandanud. Selle asemel elatakse hedonistlikult mingisuguses antiikmaailmas (mida rõhutavad antiigipärased seinamaalid tulnukatest) ning inimkonna teenindajateks on inimest meenutavad robotid ehk *fleshapoid*'id. See maailmakord satub aga ohtu pärast seda, kui *fleshapoid*'id armastama õpivad, mis „vabastab" nad orjusest. Ma arvan, samal ajal igasuguseid *camp*'i definitsioone eirates, et *camp*'imaks enam minna ei saa. Filmi liialdused teevad silmad ette ka Kuchari armastatud 50ndate melodraamale, millel ei olnud kunagi piisavalt lapselikku julgust, tõestamaks, et *ka robotid võivad armastada*, ehk isegi paremini kui inimesed ise.

„The Evil Dead" on kujunenud tänaseks kultusõudukaks, mille režissöör on saanud veidi ootamatult tuntuks teleseriaalide „Sõjaprintsess Xena" ja „Herakles" kaudu. Filmi „The Evil Dead" teeb heaks see, et see on kõige muu hulgas ka tegelikult *hirmuäratav*, kas või puhtalt seetõttu, et režissööri naljatlev lähenemine tekitab vaatajates pingelanguse, mida on mõne kiire šokeeriva stseeniga hõlbus häirida. Ennekõike on aga tegemist metakinoga, kergelt mõnitava austusavaldusega õudusfilmi ajaloole, mis hindab kõrgelt praeguseks paljuski unustatud huumori aspekti.

„Eraserhead" on ehk veidi üllatavalt selle festivali kavva sattunud, kuivõrd Lynch on tänaseks nii kõrgelt hinnatud režissöör, et tema paigutamine alternatiivse *camp*'i B-kino patta tundub veidi ebasobilik. Samas sai „Eraserhead" alguse just kesköölfilmina, mis peaks juba iseenesest aimu andma sellest, et alternatiivse kino austajad ei ole mingid madalalaubalised veidrikud, vaid tihtipeale vastupidi väga nõudlikud ja tundlikud. Film ise, mida režissöör on kirjeldanud kui unenägu „süngetest ja murettekitavatest asjadest", kannab endas tegelikult *camp*'i vaimu — see hindab vormi enne sisu ning tõstab emotsioonid sõnade ette, mis võimaldab neid sõnu Lynchile omapärase huumori eesmärgil kasutada. „Eraserhead" on kogemus, mille baasemotsiooniks on hirm, mis on mõnes mõttes nii ülemängitud, et muutub *camp*'iks, ent mille seos tegeliku maailmaga on vaieldamatu ja halastamatu.

Kokkuvõttes on raske nende filmide kohta midagi üldistavat öelda, sest need on kõik üsna erinevast killast, ent mõningad üksikud asjad tooksin siiski välja.

Esiteks kannavad need filmid täiesti omaette väärtusi, mida standardiseeritud kinost üldjuhul ei leia. *Camp*'i tähelepanu keskmes on inimese nõrgad küljed. Need filmid, ehkki need ei ole puhtas mõttes *camp*'id, esindavad sama koolkonda, tuues esile inimese pahupoole kogu oma armastusväärsuses. B-filmid üleüldse õpetavad inimest maailma tahumatust hindama.

Teiseks mõistavad need filmid nalja teha, ilma et see lamedaks läheks. Praegu ülimalt populaarne Napoleon Dynamite'i või Michael Cera stiilis irooniline „kohmakushuumor" sai tegelikult alguse juba mitmeid kümnendeid tagasi ja oli siis kordades radikaalsem kui praegune väidetavalt must huumor. Kas või „Eraserhead" teeb oma kohmakate dialoogide ning ollust purskavate miniatuurkanadega tänapäeva kino keskmisele *awkward*-momendile silmad ette. Välja on kujunenud väärarusaam, et *arthouse* ja komöödia ei sobi kokku. Sobivad küll, lihtsalt *arthouse*'i huumor on veidi raskemini hoomatav ning seda aetakse tihtipeale pretensioonikusega segi.

"Pink Flamingos" John Waters 1972

Kolmandaks, tegemist on autorikinoga selle kõige selgemas tähenduses: selliseid filme ei rahasta keegi, selliseid filme ei juhenda keegi, need sünnivad autori või autorite puhtast visioonist ning viiakse lõpuni ainult kire baasil, olenemata pädevuse, raha või mõne muu ressursi nappusest.

Mis aga kõige tähtsam, need filmid on mõeldud kinos vaatamiseks. Paljud nendest pärinevad ajast, mil filmi vaatamine oli omamoodi pidu, kus saadi kokku ja nauditi korraga filmi kui ka seda solidaarsust, mida *just selle* vaatamine tekitas. Omast kogemusest pikaajalise ööfilmi austajana võin öelda, et ei ole midagi paremat kui elav audients kinosaalis, mis hajutab piire filmi ja reaalsuse vahel ja tekitab korraga armastust nii filmi enda kui ka publiku vastu, kes on kõik justkui millegi enneolematu osaliseks saanud ja seetõttu igavesti mingi maa-aluse juhtmestiku kaudu ühendatud. Minu meelest ongi algava Alternatiivse Ameerika Filmi festivali juures kõige tänuväärsem aspekt, et see võimaldab taasluua seda elektrilist atmosfääri, mis aastakümneid tagasi alternatiivkinomaastikul eksisteeris. Seega minu soovitus oleks kõigil huvilistel julgus kokku võtta, eelarvamused maha jätta ja kinosaali koguneda ning juba seal olles end mitte mingil tingimusel tagasi hoida. Tähtis on siiski see kogemus, mis osaks saab, mitte see kindlasti väga valgustatud vestlus, mis sellele järgneb.

01.03 – 08.03 leiab Eesti ainukeses arthouse kinos — kinos Sõprus aset Ameerika kultusfilmide festival "Freedom Fries". Festival hõlmab endas B- kategooria filme, kus olematute eelarvetega on suudetud luua täiesti uus dimensioon ja loo rääkimise viis, mis astub välja standardse narratiivi ja tehniliste lahenduste piiridest.
Festival laieneb ka kujutavale kunstile — samaaegselt eksponeeritakse ka Eesti noori, andekaid, kuid veel tundmatuid kunstnike. Näitused toimuvad festivali partneri Temnikova ja Kasela Galeriis või ruumides, mis võtavad arvesse kunstniku iseärasusi. vt. ka:
FILMID:
"Pink Flamingos" John Waters 1972
"Vinyl" Andy Warhol 1965
"The Sins of the Fleshapoids" Mike Kuchar 1965
"Ascension of the Demonoids" George Kuchar 1985
"Skinned Deep" Gabriel Bartalos 2004
"The Evil Dead" Sam Raimi 1981
"Liquid Sky" Slava Tsukerman 1982

MAAILMAFILM 2012 – MEESTE PROBLEEMID, HOIAKUD JA MUUTUSED

Siim Angerpikk, Maailmafilmi festivali koordinaator

Maailmafilm tuleb Tartusse üheksandat korda, tuues vaatajate ette ligi 40 uut filmi 18 riigi filmitegijatelt, lisaks sellele šamanismi puudutava eriprogrammi koos erikülalise Mihály Hoppáliga, prantsuse antropoloog Stephane Bretoni filmide retrospektiivi ja valiku eesti etnograafilise filmi pärandist.

„Maailm algab siit!“ teatab festivali moto ning järjekordne märtsi lõpp annabki neile, kes soovivad paremini mõista nii endi kõrval asuvaid kui kaugemale jäävaid maailmu, võimaluse tulla nädala jagu kestvale maailmarännakule kinolina vahendusel. Igal aastal koguneb Tartusse uudishimulikult maailma seirav seltskond, teejuhtideks filmide autorid ja seansside moderaatorid.

Festivali programmis peegelduvad ühelt poolt maailma eri paikade traditsioonid ja iseärasused, teisalt kõikjal toimuvad ja kõiki puudutavad muutused. Filmivalikust kerkivad esile allhoovused, mis tegijate ja programmi koostajate meeli praeguses hetkes erutanud on.

Üheks selleaastase festivali alateemaks on mehed tänases maailmas.

Iisraeli režissööri Isri Halperni film **„Isa õigus“** on sealset ühiskonda juba omajagu erutanud. Kuue aasta jooksul jälgis režissöör nelja lahutatud isa, kes otsustasid võidelda õiguse eest kasvatada oma lapsi. Peategelaste igapäevaeluks on eraldatus oma lastest, nende vastu esitatud vägivallasüüdistused ja neile järgnevad arreteerimiskäsud ja –hoiatused. Filmi tulemusena on Iisraeli parlament võtnud arutusele naiste poolt meeste vastu esitatud laste kuritarvitamist, seksuaalset ahistamist või kodust vägivalda puudutavad väärsüüdistused. Isade-poegade suhteid vaagivad väga erinevalt ka kaks Belgiast pärit filmi. Hermans Christophe'i **„Võõras nahas“** on lugu 20 aastasest Arnaud'st, kes pärast ema surma on jätnud pooleli kooli ning püüab tekkinud tühjust täita jõudeoleku ja lakkamatu söömisega. 177 kilo kaaluv noor mees elab koos isaga, kellaga ta lakkamatult tülitseb. Lõpuks jõuab ta punkti, millest ainsaks väljapääsuks näib olevat maooperatsioon. Lugu võõrandumisest, meeleheitest ja enese kokkuvõtmisest. Noor filmitegija Maxime Coton otsustas aga saada lähemalt teada sellest, mida tähendab tegelikult töö, millega tegeleb tema isa. Tulemuseks soe portree tagasihoidlikust töömehest, kes püüdnud oma perekonda eemal hoida terasetööstuse lärmist, kus ta on töötanud 30 aastat. Mõlema filmi jooksul saab selgemaks, et lähedus ja teineteisemõistmine kasvab, kui üksteise elust rohkem teada saadakse.

Siiani vaid meestele kuuluvat töökeskkonda portreteerib Christine Moderbacheri **„Mehed teel“,** võttes vaatluse alla ühe viimastest Austria riiklikest institutsioonidest, kuhu värvatakse vaid mehi. Euroopa ühe suurima transiittee A1 ühe lõigu eest vastutavad 35 meest, kelle ülesandeks on jälgida teel toimuvat. Peenetundeline sissevaade maailma, kus valitsevad maskuliinsus, seltsimehelikkus ja meeskonnavaim. Mida tähendab aga kaugsõiduautojuhi perekonnaelu, näitab Sergei Katškini **„Koduteel“**. Rekkajuht Aleksei on sõitnud Venemaa lõppematutel teedel juba kakskümmend aastat, sellal kui ta naine teda koju ootab. Kaks inimhinge, kes kuuluvad kokku, kuid näevad teineteist vaid harvadel viivudel. Juhiistmelt vaid üürikeseks ajaks eemale saav Aleksei on filmitegijale postsovetliku Venemaa inimliku kogemuse elavaks kehastuseks. Elavaks mälupangaks on ka **„Andrei Mihhalkinost“**. Kunagises Puškini lemmikpaigas, praeguseks vaikselt välja surevas Mihhalkino külas elab noormees, kes kodupaigast lahkumast keeldub ning teab peast hämmastaval hulgal kohalikku ajalugu.

Imekspandava muutuse tunnistajaks võib saada rootsi režissööri Erik Strömdahli **„Mees Jupiterilt“** vaataja. Filmi peategelaseks on mees, kes on ennast 45 aasta jooksul muust maailmast isoleerinud. Põhjusteks kaasasündinud südamedefekt, koolikiusamine ja 16-aastaselt toimunud konflikt elu ainsa sõbraga. Filmi sattudes muutub ta nähtavaks mitte ainult teistele, vaid ka iseendale ja seab esimest korda kahtluse alla oma otsuse end ülejäänud maailmast isoleerida. Muutusi üksikisikute või kogukondade senistes ettekujutustes ja üldistes hoiakutes näitavad mitmed teisedki linateosed.

„Indiaanlased nagu meiegi“ peegeldab tänase eurooplase ihalust teistsuguse, ühelt poolt eksootilisema, teisalt justkui rohkem „päris“ maailma järele. Igal nädalavahetusel Põhja-Ameerika indiaanlaste kostüümidesse riietuvate prantslaste unistuseks on minna reisile USAsse. Kui neil viimaks õnnestub minna kahenädalasel reisile kesklääände, leiavad nad sealsete põliselanike olukorra olevat väga erineva nende endi idealiseeritud nägemusest. Seda iseloomustab vaesus, jätkuv maadekaotus ja mis kõige hullem, häirivalt aktiivne diskrimineerimine valgete asukate järeltulijate poolt. **„Mullast oled sa võetud: looduslikud matused ja anglikaani kirik“** on leebelt provotseeriv filmiuurimus sellest, kuidas võivad muutuda hoiakud surma, matuste ja maastiku suhtes. Tegevuspaigaks Cambridge'i lähedal asuv looduslik matusepaik, mis meenutab meie mõistes niitu või heinamaad. Näeme, millise väärtusteskaala toovad sinna kaasa leinavad perekonnad, indiviidid ja matusetalitajad ning kuidas selline matusepaik võimaldab ühtaegu nii tunnetust elu jätkuvusest kui jätkuvat suhtlust lahkunutega. See on matusepaik, mis on omal moel tulvil elu.

Katar oli 2011. aastal ühe maailma kiiremini kasvava majandusega riik. **„Katar, võiduajamine“** jälgib hispaania ärimeest, kes on vastutav monumentaalset mõõtu elektrijaama ehituse eest selles kõrberiigis ning katari ettevõtjat, kes juhib kaamelite treenimist suureks rahvusvaheliseks võiduajamiseks. Peategelasi ühendab petlik stsenaarium, mille järgi nad mõlemad tegutsevad. Mõlemad on võõrad eikellegimaal.

Need olid vaid mõned nopped 2012. aasta Maailmafilmil ootavast. Täpsema info filmide ja kõige toimuva kohta leiate veebilehelt www.worldfilm.ee.

Kaadrid filmidest – üleval: "Katar, võiduajamine," autor Alba Sotorra; all: "Indiaanlased nagu meiegi," autor Sylvie Jacquemin

Maailmafilmi festival toimub 19.–25. märtsini Tartus Eesti Rahva Muuseumis ja Athena keskuses.

Haiguste ravi. Kontrollitud. 1. Üksindus – magamistuba vaikuse, pimeduse, raadioga 2. Selts – elukoht kellegi juures 3. Priisöökla. Nendes tingimustes teatud biol. ajal avastab inimene ,,tee'' tervisele. Au ja rikkus sellele, kes avaldab selle tõe ajalehtedes.

HAIGUSTE RAVI ANNO 2011

Kadri Rood

Ülaltoodud sõnumit hakkas 80ndate keskpaigas Eestimaa seintel ja plankudel levitama eesti esimeseks tänavakunstnikuks tituleeritud Ülo Kiple. Kiple ise oma filosoofiat järgides kahjuks teed tervisele ei leidnud ning sooritas 1989. aastal enesetapu, kuid tema tekstidest on nüüdseks saanud klassika. Tema ideed pole tänaseni oma aktuaalsust kaotanud ning inspireerisid eelmisel aastal Raul Viitungit, Margus Univeri ja Indrek Kasesalu meie popkultuuri lähiminevikku taas tolmust puhtaks pühkima.

Ülo Kiple arvates oli tervise ning ilmselt ka õnneni jõudmiseks vaja üsna lihtsaid asju. Milline aga näeks välja „haiguste ravi" tänapäevane variant? Kas üksindusest, seltsist ja priisööklast tõesti piisab? Aga auto? Karjäär? Märgirõivad? Nendele küsimustele paistavadki noored filmiloojad vastust otsivat.

„Haiguste ravi" peategelaseks on 20ndates eluaastates pealinna noormees (Roland Laos), keda painavad tüüpilised 21. sajandi noore valgekrae probleemid. Töö ei suju ja ülemus on *bitch*, tüdruk vahetab ta suuremate süümepiinadeta teise vastu välja, motivatsiooni pole ja tuju on nullis. Edu ei paista kuskilt, aga edule on inimesel ju ometi võõrandamatu õigus. Noormees läheb abi otsima oma elutreeneri (*sic!*) juurde, kellena teeb vaimuka rollisoorituse Onu Bella. Ta loodab saada asjalikku ja konkreetset õpetust, kuidas elu taas rööpasse saada, kuid kuuleb vastuseks hoopis ähmast teksti haiguste ravist, üksindusest ja raadiost. Vanem sõber (Marco Laimre filmidebüüt) valgustab teda kõiketeadva üleolekuga ühest eesti popkultuuri alustekstist ning soovitabki metsa üksindust järele proovima minna. Kaasa annab ta sõbrale hunniku vinüülplaate, kuid ka karmi käsu kuulata neist vaid Fred Jüssi lindistatud linnuhääli. Ülejäänud sisaldavad 80ndate eesti popmuusikat ning see pole kraam, mida tohiks ilma ettevalmistuseta üksinda metsas kuulata. Aga nagu inimesele omane, on keelatud asi ikka see kõige kutsuvam.

Fotod: kaadrid filmist

Juhtub see, mida sobib kõige paremini ilmestama filmi juhtlause: *„Kell on neli hommikul, sa jooksed palja pe˙sega mööda raba-laudteed ning mõtled, mis läks valesti. Mis läks valesti? Meie ei tea...”* Võiks ju arvata, et lihtsus on universaalne ning sellised lihtsad depressiooniravimid nagu metsamaja ja retropopp töökindlad, kuid linnastunud kontoriroti jaoks võib olla juba lootusetult hilja. Tema haigusi pole nii lihtne ravida. Algul tundub, et ta leiab 80ndates oma „tõelise mina", kuid ravim osutub siiski liiga kangeks. Tulemuseks ongi jooks mööda raba-laudteed ning paljas pe˙se.

„Haiguste ravi" on optimistlik, naiivne ja naljakas film, mille vaatamise järel ilmselt veel mõnda aega muie suunurgas püsib. Kohe näha, et mõnuga tehtud. Ka äratundmisrõõmu leidub paljudele: ühtedele meenub ehk omaenda argipäev mõnes pealinna klaasist kontorihoones, teised (kes minust veidi kauem ilmas elanud) tunnevad ära noorusaja raadiohitte. Värske ja särtsakas on ka näitlejate valik, sest ühtki elukutselist filmi- või telenägu „Haiguste ravis" ei kohta. Ühe tõelise *indie*-filmi staatuse kinnitab lõplikult fakt, et EFSA-lt ega kultuurkapitalilt film toetust saanud ei ole. Tuleb välja, et vahel õnnestubki raha entusiasmiga asendada.

Kultusblogija Trash (trash-can-dance.blogspot.com) koostab kevadeks ilmuvat ülevaate-DVD'd "21. sajandi Eesti undergroundist", kus lisaks valikule omamaistest muusikavideotest saab olema ka film "Haiguste ravi", eesti- ja inglisekeelsete subtiitritega.

ESSEE

„Ühe versta kaugusel seisis teemeistri maja. Teemeister, kes oli harjunud elama tühjuses, tülitses valjusti oma naisega, naine istus lahtise akna all, laps süles, ning vastas mehele sõimuvalingutega; laps omalt poolt näppis sõnatult särgisaba, kõike mõistes, kuid midagi rääkimata. Lapse kannatlikkus julgustas Voštševit, ta nägi, et ema ja isa ei aima elu mõtet ning on ärritatud, laps aga elab ühegi etteheiteta ja kasvab suureks lihtsalt piinaks iseendale. Nüüd otsustas Voštšev kõik hingejõu kokku võtta ja kahetsemata keha kulu vaimutöö peale kohe tagasi minna teemeistri maja juurde ning avaldada arukale lapsele elu saladus, mis tema vanematel alatasa meelest ära läheb. Nende kehad ekslevad automaatselt ringi, leidis Voštšev lapsevanemaid jälgides, nad ei tunneta põhilist. „Miks te põhilist ei tunneta?" küsis Voštšev läbi akna." (Platonov 1988: 9)

„Samas ümbruses elab igaüks ometi eri maailmas. Sest vahenditult on tal tegemist ainult oma enda kujutluste, tundmuste ja tahteliigutustega; välisasjad mõjutavad teda ainult niivõrd, kuivõrd nad neid esile kutsuvad. Maailm, kus igaüks elab, sõltub kõigepealt tema maailmakäsitusest, seadub seega peade erinevuse järgi; vastavalt neile on ta kas vaene, lääge ning lame või rikas, huvitav ning tähendusküllane. Kui näiteks mõni kadestab teist huvitavate sündmuste pärast, mis sellele elus juhtunud, peaks ta pigemini kadestama tõlgitsusande pärast, mis neile sündmustele andis selle tähendusrikkuse, mida nad omavad tema kirjelduses, sest sama sündmus, mis vaimurikkas peas võtab nii huvitava kuju, oleks lameda igapäevase olendi käsituses ainult maotu stseen igapäevasest maailmast." (Schopenhauer 1994: 8)

MIS TUNNE ON OLLA ELUS

Mihkel Kunnus

Laiguke Pauluse surnuaeda objektiivselt subjektiivselt

Tartu, Pauluse surnuaed; 21.05.2007, pisut pärast südaööd. Eesmärk: ökosemiootiline välitöö.

Siin on vähemalt mingigi rahu. Tarmeko undamine ainult tüütab. Aga küll kõrv harjub peagi ja lõikab selle maailmast välja.

Mul põlved valutavad. Ju said joostes põrutada. See tuleb sellest, et ma olen liiga raske. Mu ihu on alatasa näljane. Praegugi on. Mina ei sööks üldse. Söömine on mõttetu ja tüütu ajaraisk. Nagu mul paremat poleks teha, kui magu orjata. Magu kirjutab mulle ette igati loomuliku ja loodusliku näljatunde, aga pingutama ja tõmblema pean ikkagi mina. Nälga kannatan ka mina, mitte va Loodus.

Siin pole midagi süüa; täiesti mõttetu koht. Vähemalt on ajutine pagu tänavalärmi ja teiste inimeste eest. Nad on tüütud. Mul on kõht tühi.

Kajakas kiljatas. Tal on Tarmeko katusel pesa. Jõllitab alati ähvardavalt, kui mööda kõnnin. Vahel isegi pikeerib ja teeb ründeliigutusi. Tõmbleb oma poegade pärast. Nagu mind huvitaks ta pojarajakad! Sel pole muidugi vahet. Kujutlusest piisab. Elusal piisab alati kujutlusest, et ärevuses piinelda.

Inimesel on vägev kujutlusvõime. Laps kujutleb voodi alla kolli ja piinleb selle kujutluse käes täiesti reaalselt; ema kujutleb oma võsukesele kooliteel õnnetuse, komandeerija oma kaaslasele armukese, reisija lennukile rikke ja visionäär inimkonnale huku ja kõik nad kannatavad täiesti reaalset piina.

Kiljatab veel. Meenutab kuidagi Poe maailma süngust ja igatsust. Ju ta on näljane. Linnud on alatasa näljased. Enamik loomi on. Arvatavasti jaguneb nende maailm enam-vähem kaheks: selleks, mis süüa kõlbab, ja selleks, mis on kuidagi ohtlik.

Albert Schweitzer (1984: 265) ütles, et vahetuim kogemus on elu kogemus, et oleme elu, mis tahab elada keset elu, mis tahab elada.

See on ikka päris ignorantne väide. Jõudehetkel loodust imetleva tundliku vaimuinimese keskkonnakogemus on vast kõige vähemesinev keskkonnakogemus üldse. Levinuimad elususekogemused on vast „olen nälg, olen nälg, olen NÄLG!" või „olen hirm", „olen valu", „olen janu" — üldiselt „olen vajadus".

Elu?!

On täiesti mõttetu keskenduda elu säilitamisele — lihtsalt elu, ilma igasuguste täpsustamisteta ja lisaklausliteta. Metsasalus sidistav linnuke on elus ja elus on suurfarmi kana — ratsionaliseeritud mehhanismi orgaaniline detail, samuti on elus lapstööjõud Tai bordellis ja elus on raamatukogus tuupiv tudeng, elus on ka paks tedretähnidega poiss, kellele kooli WC-s sokki suhu topitakse, ja elus on armunud paar, kes higistavad üksteise peopesi, elus on 200 aastaks vangi mõistetud sarimõrvar ja elus on kaelast allapoole halvatu.

Lihtsalt elu väärtustamine on praktika seisukohalt täiesti tühi sõnakõlks.

Orjav, nautlemist sõitlev sigimiskultus, elu! Elu! Peaasi, et elu jätkuks... Olgugi ta vormiks kas või igavene piin. „Tuleb leppida sellega, mis on!" on paljude vanakeste „elutarkus". Kui võõrvõim küüditab, ole küüditatud, kui haigus pureb, ole puretud, kui söögiks pole midagi peale sita — söö sitta! Tuleb leppida sellega, mis on, see on nende pikaealisuse tingimus! Kannatlik tuleb olla! Kannatlikkuseks nimetatakse olendi võimet piinelda ilma selle vastu midagi ette võtmata.

Elul on väärtust vaid niipalju, kuivõrd on ta positiivsete tunnete subjekt. Ja positiivsed tunded kõige laiemas mõttes — lapse kilkest ja šokolaadi maitsest, seksuaalsest naudingust religioosse hardumuse ja müstilise ekstaasini.

Kas ma tunnen elusust *à la* Schweitzer? Ei, ma tunnen nälga ja mul põlved valutavad; ma pole elusus, ma olen pundar assotsiatsioone toidust ja näljast.

Siin on mullamuti hunnik, ei tea, kas mullamutt kügeleb seal kuskil elutahtest pakatavana, pisike must silmarudiment hardusest niiske? Vaevalt. Higistab mööda käike ringi ja proovib leevendada oma pidevat nälga; mutt ei tunne elusust, mutt on tükk orgaanikat intentsiooniga „vihmaussi!".

Iga kevad näen ma siin puude all vähemalt viitkuut kärvanud või kärvavat hakipoega. Ei teagi, kas kukuvad ise pesast välja või viskab täiskasvanu, kui kõiki enam toita ei jaksa. Linnupoegadel on väga kiire ainevahetus ja nad on püsivalt näljased.

Kuivõrd nautisid nad elu?

Vast isegi rohkem kui need miljonid surnuks nälgivad lihatombud kolmandas maailmas, kes kannatavad nende vanemate täisloodusliku kiima tõttu, olles pärinud elu, mis pole muud kui mõne kilo valkaine paariaastane piinlemine.

Ses mõttes on suurim teaduse antud, julgeks isegi öelda, et evangeeliumi suurusjärku lunastusvahend ravimite ja valuvaigistite kõrval kondoom. Kautšukipuu surm lunastab ajuti me ihu patu, aine näriva libiido, mille saab nüüd ära hõõruda, vältides uusi kannatusi, või taga hullemaks — uue autonoomselt kannatava ainekämbu tekkimist. Nagu iga lunastus, on see ka inimese võtta, ja nagu näitab abordistatistika, on inimeselaps ka selles veel üpris saamatu.

Siin on veel suur rist. See on II maailmasõjas hukkunutele. Mu mõlemad vanaisad võtsid osa. Üks oli mingi aeg sõjavangis. Kaalus koos riietega alla 50 kg, ise umbes 180 cm pikk. Nälg tegi oma töö.

Ei tea, kas puud sirutuvad naeratelles päikesesse või üritab aine põgeneda selt ägavalt kivikeralt? Ehk ei sirutu puud valguse poole, ehk sirutavad hoopis ära, ehk on elu valutava aine järjepidevalt ebaõnnestuv suitsiid ja diversiteet üha ümbersõnastuv eutanaasiapalve?

Sõjad on samuti rohkem või vähem maoorjamised. Tapetakse, et saada paremaid ressursse, allutatakse teisi, et sundida allutatute ihu allutaja ihu teenistusse; on palju ihaldatav kergendada oma ihu vaeva enese kooshoidmisel.

Teine vanaisa suri vähki. See on päris levinud surma põhjus. Inimesed on harjunud kuulma vähi diagnoosi kui surmaotsust (Sontag 2002). Nad ütlevad, et vähk juba ei halasta. Justkui oleks mõni asi, mis halastab! (Gary 1992: 84) Halastus on fenomen, mida leidub harva mõnes inimeses. Loodusele seda omistada ei maksa.

Kui inimesed jõudsid looduse tasakaalu rikkumisega nii kaugele, et selle tagajärjel laste suremus kahanes paar korda ja keskmine eluiga tõusis oluliselt, siis viimane mainitud tagajärg võimaldas üha sagedamini ilmneda sellisel looduslikul fenomenil nagu vähk.

1980ndate lõpus aretasid seda loodusliku fenomeni uurivad teadlased välja nn onkohiire — hiiretõu, mis kannab onkogeeni kõigis tüvi- ja keharakkudes ja millel areneb seetõttu ettemääratud ajal vähk, ja nii on onkohiir hea katseobjekt selle loodusliku fenomeni uurimisel.

Paljudele loodusearmastajatele tundus selline looduse rikkumine (hiirest onkohiir) lausa uskumatu, šokeeriv barbaarsus, masinliku täppisteaduse moraalipimeduse tipp, panemata tähele, et inimene polnud siin kuigi novaatorlik, vaid oli lihtsalt matkinud emakese looduse julmust — loonud (modifitseerinud) olendi(t), kes on programmeeritud paratamatult kannatama ja hävima, omamata valikut pääsemisele.

Pole juhus ega iroonia, et tänapäevast tagasi-loodusesse!-mängu ehk ajateenijate (kes on kohanemisvõimelisimad ja vastupidavaimad inimliigi esindajad — kontrollitud tervisega noored mehed) umbes nädalast saatmist kultuurist ja tsivilisatsioonist puutumata loodusesse kutsutakse ellujäämiskursuseks.

Henry David Thoreau[1], kes paar aastat metsaonnis mediteeris ja ube kasvatas ning sellest evangeeliumihõngulise traktaadi kirjutas, käest oleks paslik küsida, et kui elu metsas nii mõnus ja autentne tundus, siis mille pagana pärast ta sealt nõnda kiirelt tagasi tsivilisatsiooni rüppe ägama tõttas[2].

Ma tean küll, kuidas mul praegu hea hakkaks — ma pean õppima oma looduslikku olemust, antud juhul siis nälga, nautima. See on enamasti ökoseestunute paatos — saavuta oma loodusliku minaga, iseenda loomupäraste juurtega harmoonia ja ela siis seda nautides!

Mida on mul sellistele öelda? Noh, eks õppige nautima looduse tegelikku olemust — nautige oma vanemate matmist, sest see on Looduse Kord, nautige oma ihu haprust,

sest see on Looduse Olemus, nautige oma ihu valulist häämumist vanadusest, sest see on Looduse Kord...

Ärge üritage suruda Loodusele pääle oma isekat visiooni pastoraalsest karjuseidüllist (Päikese kustumiseni?), sest kaduvus on Looduse Kord!

Õppige nautima lähedaste surma ja õppige nautima ka õlilaiku vees, õppige nautima nälga ja haigusi, õppige nautima kõige kadumist, õppige nautima kõiki kannatusi ja kogu elu on teil üks õndsus ja lust!

Kogu ökotamine on rajatud uskumusele, et n-ö looduslik tasakaal on midagi meeldivat ja head, nagu hävingut ja kannatusi, püsivat piina polekski ses olemas.

Veider, kuidas üritatakse ratsionaliseerida, täpsemini serveerida hardumust korrektse arutluskäigu järeldusena, hardust — eneseküllast tunnet, et elu on hea, et elu tuleb hoida ja kaitsta...

Nagu barbaarsus ja julmus oleks üldtunnustatud väärtustelt (need, millele üritatakse taandada oma seisukoht, mis hardumusest *a posteriori* võrsunud) tehtud ebakorrektse järelduskäigu tulem!?

Nagu julmus ja hoolimatus oleks teoreetiline eksimus!?

Julmus on reeglina suutmatus välja kannatada täislooduslikku nälga, hirmu, igavust vms.

Ja jahi- ehk tapmisinstinkt on täiesti looduslik (Kiili 2003: 1726).

Eriti pentsik tundub samastada hardumust mingi sügavama autentsusega. Hardumus — see irratsionaalsuse adu ja hõige, elusa lootuse puudutus, ta põgus küünarnukimüks[3]. See pole usk, pigem üliharv suutmatus uskuda.

Loodusele taandades seda ei leia; loodusele taandades saab karvutu ahvi, mitte hardumuse.

Et see pettekujutelm edasi kestaks, on vaja üleilmset radikaalset ideoloogiat, mis lammutaks süstemaatiliselt ja üha kiirenevas tempos inimese tehtud parandused, et taastada-säilitada meeleheitlikult süsteemi, mis on vastuolus ajaga, elu protsessidega. Inimene elab selles ühiskonnas sisemises vastuolus iseenda loomupäraste juurtega.

Selle vastukaaluks pakun ma välja — nagu ma seda ise nimetan — hea hävinemise filosoofia, paradigma, mis võtab pöördumatuse omaks, sest see tähendab enda konkreetse elu omaksvõtmist nii, nagu see on — pöördumatuna[4].

Minu õpetus on igatahes universaalsem.

Loodus on näljane aine, mitte harras elutahe; Tolstoil oli õigus, kui ütles, et mida rohkem andume ilule, seda enam kaugeneme headusest. Väiksena ajasin ma pidevalt „eetika" ja „esteetika" sassi. Mul oli täiesti õigus.

Puutumatu, n-ö tasakaalus ja mitmekesine loodus tekitab meis tugeva esteetilise elamuse; ja sellest, et loodus on ilus, järeldatakse, et loodus on ka hea.

Aga see on vaid isanda positsioonilt, nagu Schweitzeri eetika on isanda-eetika; tema eetika on mitte tappa, kui pole hädasti vaja! Schweitzeri eetika on eduka looduseallutaja eetika; hardumus on isanda heldimine oma valduste ees. Kas suudaks ta imetleda ka elu heidetuna loodusesse, mis ei ole allutatud nt relvastamatult metsikus džunglis? Kas ta näeks ka reaalselt ähvardavas looduses ilu?

Ääh, idealistlikud täissöönud naiivikud.

Pea läheb uimaseks; see on siin tühja kõhuga passimisest. Mingid mõttetud puud, hakipesasid täis. Hakid on kõik täis sittunud. Päeval on ohtlik kõndida. Sajab lirts ja lirts, vaata, et millegagi pähe ei saa.

Puud on päris kõrged.

Ei tea, kas puud sirutuvad naeratelles päikesesse või üritab aine põgeneda selt ägavalt kivikeralt? Ehk ei sirutu puud valguse poole, ehk sirutavad hoopis ära, ehk on elu valutava aine järjepidevalt ebaõnnestuv suitsiid ja diversiteet üha ümbersõnastuv eutanaasiapalve?

Lootis ju Pauluski, et kord lunastatakse kogu elav loodus[5].

Inimene on nii mõnelegi liigile halastanud, sest inimene on üks kaastundlik loom.

Süüa pole siin midagi. On vaid mõned üksikud küünlad, millesse ööliblikad kõrbema lendavad. Hunnik riste ja kalmukive.

Tagumik jääb kivil istumisest kangeks. Nälg teeb tigedaks, istud sa remmelga all või plastmassist kontoris.

Lähen koju, seal peaks olema midagi süüa.

•••

Paigas endas pole midagi tähenduslikku (semiootilist), tähendusi loov ehk semiootiline on elava kogemus paigas ja semiootiline kirjeldus peaks seega olema sellesse paika sattunud elusa organismi tunnetuse kirjeldus. Füüsika-tüüpi teadus kirjeldab paika tähendusvabalt, surnult, loetledes kvantitatiivseid suhteid sarnaste ainegruppide vahel, kogemust ehk tähendust pole, on vaid kvantitatiivsed suhted ehk mõõdud.

Võiks öelda, et oluline oleks kogeda samu asju kvalitatiivselt mitmekesisemalt ja ehk ka intensiivsemalt, aga sellised eeskirjad näivad paraku kuuluvat juhenditeklassi „absoluutselt õige ja absoluutselt kasutu".

„Whitmanlik joovastumine rahuldatud tähelepanust maailma pelga olemasolu vaatemängu vastu on üks kõige fundamentaalsemaid viise tunnistada selle mõõtmatu tähenduslikkuse ja tähtsuse tunnet. Aga kuidas saavutada kogemuse elulise tähenduslikkuse tunnet, kui sul seda juba olemas ei ole? Selleks ei leidugi järgitavat retsepti." (James 2005: 316)

See, kes sai jutlustama elu eesmärgina elusamusest, meenutab: „Mul oli rahulikku ja ärksat jõudeaega silmitseda üsna vagases ilmas hõredat lumesadu: kuidas helbed takerdusid suure pärna samblikus tüve külge või heitusid tagasi, vajusid madalamale või maha. Taipasin siis, et ma enne üldse pole Näinud lund, lumesadu ega midagi muud maailmas. /.../

Loomuselt see „teine olek" on vähem-rohkem hämmastumus. Osalt selles, et inimene imestab, kuidas ta pole enne näinud, osalt selles, et ta Näeb. Tegelikult on maailm endine, kuid ometi ei ole enam midagi endine." (Masing 1998: 377–379)

Taotletava kirjelduse (ökosemiootiline) juures peaks püüdma mitte lahutada ennast keskkonnast, kirjeldada enese kogemust selles kohas; ja oluline on juurde märkida enda seisundid, sest need mõjutavad aistitavat ülimalt olulisel määral, et mitte öelda domineerivad täiesti. Lääne mõttetraditsioonile (Platon-Descartes-Kant) on olnud ikka omane, et mitte öelda sellele seda loovalt olemuslik ja selle (pideva taas) sünni tingimus, pidada üht organismi haruldast seisundit — kus inimest miski ei häiri ega paina, kus kõik (madalama astme) vajadused on rahuldatud ning inimene/inimteadvus on kogemuslikult identne oma vabalt, sihitult, funktsioonitult uitava mõttega (*cogito ergo sum*) — kõige tõelisemaks ja olemuslikumaks st ainuadekvaatseks lähtepositsiooniks epistemoloogiliste ja ontoloogiliste seisukohtade väljakujundamisel, nii lähteandmete kogumise (sisekaemus) kui töötlemise mõttes.

Nälg — ainult hall foon ja huviobjektideks märgid potentsiaalsest toidust. Näljasena ma ümbrust praktiliselt ei näe, kohe kindlasti mitte ei huvita mind liikide paljusus või mis linnuke laulab oksal; näljasena ma olen toiduhankimismure ning tige ja agressiivne kõige suhtes, millele mõtlen ja mis mu vajadust ei leevenda.

Paljusus on siiski elususes, mitte füüsikalises reaalsuses (kui siiski lubada selline dualism); see, mis tunne on olla (selles kohas), sõltub palju enam nt sellest, kas kogeja (*pro* vaatleja) on mugavalt riietatud ja kas tal on kivike kingas, kui sellest, kui palju liike ta ümbrus evib jne.

Lihtne on loetleda liike ja silmale nähtavat, ometi tunde seisukohalt on nahaga (ja/ehk millegi pertseptsioonilisega) aistitav palju olulisem. Kas ma siis öösel ei olegi selles kohas?

Kes veel peale (lääne) inimese loetleks liike oma ümbruses?

Kui mul on nälg, on mu omailmaks toidupuudus loodetava leevendusega kuskil; kui mul on palav, on mu omailm palavus loodetava leevendusega kuskil; kui mul on kiim, on mu omailm iharus loodetava leevendusega kuskil; kui mul on uni, on mu omailm viril unisus loodetava võimalusega kuskil magada jne. Ajas kiirelt muutuv seisund (vajaduse spetsiifika) on see, mis annab ümbruse objektidele tähenduse, pole isegi liiast öelda, et teeb need objektid üldse olemasolevaks.

See siht aga üritab haarata elu fenomeni kogu oma haaramatus mitmekesisuses ja nii, et siinkirjutajal on tugevaid kahtlusi selle sobitamisega akadeemilisse traditsiooni, traditsiooni, mille sünni- ja edasikestmistingimuseks on samuti vaigistatud vajadustega organismide vabalt uitav mõte...

•••

„Ühel päeval, ühel päikesepaistelisel tunnil, luusis Puhhov linna ümbruses ringi ning mõtles selle peale, kui palju on inimestes rumaluse pahet, kui palju on neis hoolimatust niisuguse ainulaadse asja vastu nagu elu ja kogu looduslik korraldus.

/.../

Tuul väntsutas Puhhovit oma elusate käte vahel nagu suur võõras keha, mis on avanud rändajale oma neitsilikkuse, kuid ei loovuta talle seda, ja niisugune õnn pani Puhhovi rinna mühinal paisuma.

See harimata maa abikaasalik armastus äratas Puhhovi südames peremehetundeid. Ta vaatas kõik looduse asjad koduse hellusega üle ja leidis, et kõik on omal kohal ja elab õiget elu.

/.../

Aga ta süda oli omase inimese kaotusest teinekord valus ja vaevas ning oleks tahtnud kaevata kogu inimsoo ühisele ringkäendusele kõigi ühise kaitsetuse peale. Neil silmapilkudel tundis Puhhov vahet enda ja looduse vahel ning kurvatses, surunud silmnäo oma hingeõhust sooja mulla rüppe ja niisutades seda hõreda tõrksa silmaveega.

See kõik oli päris, sest inimesel ei ole otsa ega äärt ja tema hingest ei saa mastaapkaarti koostada."

(Platonov 1979: 38–39)

[1] *Raamatus „Walden ehk Elu metsas" (1994).*

[2] *Siia sobib vast Blaise Pascali (1998: 195) märkus stoikude kohta: „Nad järeldavad, et inimene suudab alati seda, milleks ta on mõnikord suuteline, ja et kuivõrd kuulsusejanu suudab neid, kes kuulsust ihkavad, teatud tegudele sundida, siis võivad teisedki sedasama teha. See on palavikuline tegutsemine, mida terve inimene ei suuda jäljendada." Ja ka Rorty (1992: 299) märkus nn vasakintellektuaalide kohta, kelle ponnistused olevat „lootusetu katse ühitada vaimuinimese spetsiifilisi vajadusi tema kollektiivi sotsiaalsete vajadustega."*

[3] *De Sénancour: „Ma ei suuda iialgi mõistetesse sulgeda seda jõudu, seda suurust, mida miski ei saa väljendada; seda vormi, mida miski ei suuda mahutada; seda parema maailma ideaali, mida võib küll tunda, kuid mis paistab, et pole looduse tehtud." (James 2005: 308)*

[4] *Kvaløy (2005: 529): „Nii nagu Lääne ühiskond, on ka Lääne ehituskunst rajatud uskumusele, nagu oleks aeg lõpuks peatatud, nagu närbumist ja surma ei olekski olemas.*
Et see pettekujutelm edasi kestaks, on vaja üleilmset röövelmajandust, mis riisub süstemaatiliselt ja üha kiirenevas tempos maalt tema viimased varud, et säilitada meeleheitlikult ehitist, mis on vastuolus ajaga, elu protsessidega. Inimene elab selles ühiskonnas sisemises vastuolus iseenda loomupäraste juurtega.
Selle vastukaaluks pakun ma välja — nagu ma seda ise nimetan — hea kõdunemise filosoofia, paradigma, mis võtab lagunemise omaks, sest see tähendab elu omaksvõtmist."

[5] *„Loodus ootab pikisilmi Jumala laste ilmumist. /…/ Me ju teame, et kogu loodus ägab üheskoos ja on üheskoos tuhudes tänini." (Rm8:19–22)*
Sest „kogu elusloodus kannatuste koguhulk ühe aasta jooksul ületab kõik viisakad ettekujutused. Ühe minuti jooksul, mis kulub selle lause moodustamiseks, süüakse tuhanded loomad elusast peast ära; tuhanded teised põgenevad hirmust vingudes, et oma elu päästa; kolmandad pannakse närivate parasiitide poolt pikkamööda seestpoolt nahka; tuhandeid igat liiki loomi sureb nälga, janusse ja taudide kätte." (Dawkins 2000: 145–146)

Kirjandus

Dawkins, Richard. (2000). Jõgi Eedenist.
Gary, Romain. (1992). Elu alles ees.
James, William. (2005). Inimeste teatavast pimedusest. / Pragmatism ja elu ideaalid, lk 297–323.
Kiili, Jaanus. (2003). Süvaökoloogiline maailmapilt. / Akadeemia, nr 8, lk 1711–1734.
Kvaløy, Sigmund. (2005). Elutervik ja aeg. / Akadeemia, nr 3, lk 515–552.
Masing, Uku. (1998). Kuidas ma luuletan. / Meil on lootust, lk 371–386.
Pascal, Blaise. (1998). Mõtted.
Platonov, Andrei. (1979). Meistri saamine.
Platonov, Andrei. (1988). Auk, lk 27–29.
Schopenhauer, Arthur. (1994). Elutarkus.
Schweitzer, Albert. (1984). Kultuur ja eetika.
Sontag, Susan. (2002). Haigus kui metafoor. AIDS ja selle metafoorid.
Rorty, Richard. (1992). Pragmatism ja filosoofia. / Akadeemia, nr 2, lk 268–302.

REALISTLIKU KIIKSUGA ÕUDUS-ULME FÄNN EDMAR SULAOJA

Küsis Triin Tulgiste

Edmar Sulaoja räägib tätoveerimisest kui kunstist ning sellest, kuidas temast *tattoo* austaja sai.

Räägi kõigepealt sellest, kuidas sa tätoveerimisega alustasid?

2001. aastal lasin teha endale esimese tätoveeringu ja 2004. aastal hakkasin ise tätoveerima. Tundus kuidagi loogiline, et peaks ise tegelema hakkama sellega. Joonistanud olen kogu aeg.

Kuidas Eestis tätoveerimist õppida saab?

Otsest kooli pole, pigem toimub teadmiste edasiandmine meistrilt meistrile.

Inglismaal on tavaline, et tätoveerijad on õppinud mõnes kunstikoolis graafilist disaini, kuidas on Eestis?

Kunstialase haridusega tegijaid on ikka, aga graafiline disain ise pole eelduseks. Igasugune kunstialane haridus tuleb kasuks, kuid pole nõutav. Kuna kõik tarvikud on kättesaadavad, siis on palju neid, kes hakkavad ise kodus tätoveerimist harjutama, mis pole iseenesest õige, sest jalgratast leiutada pole ka mõtet.

Kas sa oled end ka välismaal täiendamas käinud?

Jah, olen käinud Soomes ja ka Inglismaal, seal juba kordades. Lihtsalt vahepeal on vaja mullist välja saada, uusi tutvusi luua — alati tuleb kasuks.

Kas tätoveerimises on võimalik juhtivaid riike välja tuua, kui jah, siis millised need hetkel on?

Ikka on. Näiteks Venemaa ning Euroopast on esile kerkimas Poola ja Ungari koolkonnad oma julge värvikasutuse ja uudse tehnikaga. Inimestel on piisavalt julgust, et innovaatilisi meetodeid enda peal katsetada lasta. Kindlasti ei maksaks ära unustada ka USAd ja erinevaid Aasia riike (Jaapan, Hiina). Eks igal pool on häid kunstnikke, kes millegi uue ja huvitavaga lagedale tulevad.

Kuidas hindad eesti tätoveerimise taset võrreldes muu maailmaga?

Julgen öelda, et üle keskmise. Viimasel ajal on siin hakatud üritusi korraldama (Street Mirror Expo), tätoveerijad on hakanud omavahel rohkem suhtlema (Facebook). Õige ongi oma töid teistega jagada, nii et kliendid näeksid artistide töid ja saaksid selle põhjal valida, kelle poole pöörduda. Omavaheline suhtlus on ülimalt vajalik, et jagada infot kogu valdkonna kohta.

Nimeta oma mõjutajaid. On need ajakirjad, teised kunstivaldkonnad või näiteks muusika?

Ma arvan, et mõjutavaid faktoreid on palju, aga internet siiski kõige enam. Ideesid pole internetist raske leida, aga üks ühele neid siiski teha ei tasuks, sest suure tõenäosusega on keegi selle idee juba kuskil teostanud. On olnud juhuseid, kus ühe päeva jooksul on tulnud kolm-neli inimest ühe ja sama kavandiga ja on tahetud täpselt sama teostust. Sel juhul on päris raske inimest veenda, et ta seda ideed ei realiseeriks.

Kindlasti on mõjutajateks ka muusika ja ajakirjad, kust saab näha paljude artistide kõrgetasemelisi töid.

Seega, saan ma õigesti aru, et unikaalsus on tätoveeringu puhul väga oluline?

Jah, kindlasti.

Kuidas suhtuvad tätoveerijad n-ö kommertstöödesse?

Rihanna tähekesed on legendaarne näide sellest, kuidas massimeedia mõjutab inimeste otsustusvõimet. Selliseid asju kahjuks tuleb teha, ilma et ise seda pooldaksin (soovitaksin). Aga kui see on siiski kliendi kindel soov, pole midagi teha.

Mis teeb tätoveeringust hea tätoveeringu?

Hea tätoveering on eelkõige kunstilises ja ideelises mõttes hästi teostatud ja sobib kandjale. Oluline on ka see, et inimene suudaks oma pildi välja kanda, nii et see tema isiksusega ühtiks.

Aga on see pigem tehniline küsimus, et pilt oleks hästi teostatud, või on oluline teatud esteetiline või sümboolne kood?

See sõltub sellest, kuidas inimene ise asja enda jaoks lahti seletab. On inimesi, kelle jaoks võib ka suvaline väike asi olla väga suure tähendusega. Kuid on ka neid, kellel ei ole suure pildi taga mingit sügavamat mõtet.

Aga kui rääkida sinu enda tätoveeringutest, on need kuidagi isiklikult tähenduslikud või pigem lihtsalt huvitavad kujundid?

On selliseid, mis on tähendusega, ja on ka selliseid, mis näevad lihtsalt lahedad välja. Enamik on tegelikult sellised, mis on niisama. Ma võtan seda kui ajamärki — on teatud hetk elus, mil tundub, et oleks just sellist pilti vaja, või siis on lihtsalt tunne, et tahaks midagi uut. Teed ära, ongi kõik.

Leidsin internetist mitmeid näiteid, kus inimesed on tätoveerinud oma käte peale lapse või kaaslase portree. Kas isikliku elu tätoveeringus dokumenteerimine on üldiselt levinud või on see pigem harv juhus?

Kindlasti on levinud, kuid viimasel ajal on portreede tegemine muutunud võimalikumaks tänu heale tehnikale, värvidele ja oskustele. Aga kahjuks ei tehta neid veel nii palju, kui võidaks teha. Tahes-tahtmata, kui leiad internetist mingi hea idee, on seda arvatavasti miljon korda juba tehtud, aga portreed on unikaalsed.

Kirjelda tätoveerimise hetketrende ning üldisemaid suundumusi?

Hetketrende on alati palju, aga tätoveerimismaailm on suunatud just võimalikult realistlike piltide poole. Värvikasutus on muutunud ülipopulaarseks, sest tänapäeva värvid on sootuks midagi muud kui kümne aasta tagused. Nii et võib julgelt öelda, et toimub pidev areng paremuse suunas.

Kas tätoveerimises on ka tabusid?

Minu jaoks on mingid piirid kindlasti (natsisümboolika jne). Aga üleüldiselt leidub kunstnikke, kes on nõus kõike tegema.

Kas Eestis on võimalik eristada tätoveerimise koolkondi?

Üldiselt mitte.

Aga konkreetseid stiile?

Stiile saab eristada küll, aga Eesti mastaabis pole minu teada kunstnikku, kes ainult ühte stiili viljeleks. Kuna Eestis töötavad tätoveerijad stuudiotes, kuhu tulevad suvalised inimesed tänavalt, siis pole võimalik ainult ühte stiili teha, vaid tuleb vastu tulla klientidele ja nende soove täita. Kuigi tulevikus oleks tore, kui tekiks kindlate stiilidega kunstnikud, kes oleksid oma valdkonna professionaalid.

Millist stiili sa ise kõige parema meelega viljeleksid?

Realistliku kiiksuga õudus-ulmet.

Enamik internetist leitavatest tätoveeringute piltidest käsitleb *horror*'it. Kas seda uuspaganluse mõistega siduda oleks liig või on pigem tegu ikkagi puhtalt esteetilise koodiga?

Ma arvan, et see on lihtsalt selline suund, mis tätoveeringute puhul toimib. Mingiks paganlikuks asjaks ei tahaks seda nimetada. Mina arvan, et see on lihtsalt äge. Näiteks kolp kui selline — kõik mõtlevad kohe surmaga seonduvale. Tegelikult on see tätoveerimiskunstis üks legendaarsemaid sümboleid, nagu ka roos.

Kas tätoveerijad jälgivad enda antud teemaga kursishoidmiseks ka teisi meediume, loevad nt fantaasiakirjandust vms?

Teisi meediume kindlasti, näiteks maali. Ma kujutan ette, et pole väga palju maalikunstnikke, kes maaliks n-ö tätoveeringu stiilis, mille poole mina isiklikult tahaksin pürgida. See ongi minu jaoks selline uus ja huvitav teema, millega tahaksin ka tätoveerimise kõrvalt edasi tegeleda.

Laadilt ja temaatikalt sarnasena meenuvad kohe Albert Gulki ja Priit Pajose tööd. Kuidas nende loomingusse suhtud?

Väga hästi. Isiklikult ma neid ei tunne, aga tean nende töid ja ka seda, et nad mõlemad on oma ala professionaalid.

Kas tätoveerimiskunsti vastu on Eestis huvi tundnud ka galeriid, on teid näiteks esinema kutsutud?

Jah, huvi on tuntud, aga otseselt esinema pole kutsutud. 2009. aastal oli Loov galeriis tätoveeritud inimeste fotonäitus. Eelmisel aastal tegime sealsamas väiksemahulise näituse tätoveerimisprotsessist. Aga muidugi teeksin hea meelega rohkem selliseid koostööprojekte.

Kuidas sa ise tätoveerijaid kunstivälja suhtes näed?

Selle osana. Ma pean end kunstnikuks, kelle jaoks on tätoveerimine nii töö kui kirg.

Kui tähtis on tätoveerijatele oma stiili või käekirja leidmine?

Ikka peab olema oma käekiri, sest muidu ei oleks väga pointi. Käekiri areneb välja aastate jooksul, kui kogemusi ja oskusi on juba rohkem. Sellest tulenevalt usaldab klient kunstnikku ning lubab tal otsustada, mis ja kuidas oleks parem. Ja ma arvan, et see ongi õige, kui tahta head pilti. Annad lihtsalt idee kätte ja siis lased tätoveerijal ise teostuse mõelda, kuna õige kunstnik teab, kuidas panna pilt ka keha peal mõjuma.

Kas palju inimesi käib oma kavandiga tätoveeringut tellimas?

Üsna vähe. On selliseid inimesi, kes tulevad kellegi teise joonistatud kavandiga, aga tihtipeale on reaalsus see, et kui keegi kolmas on pildi valmis teinud, ilma et tal oleks mingit ettekujutust, kuidas tätoveerimine käib, siis see pilt võib paberil hea välja näha, aga kehal see nii ei toimi.

Mis on kõige hullem asi, mida sa oled tätoveerinud. On sult teiste kunstiteoste, näiteks maalide, reprosid palutud?

Kõige hullem on tätoveerida pilte, mille puhul ma kunstnikuna tean, et need keha peal toimima ei hakka. Otseseid näiteid siinkohal tooma ei hakka. Maali repro kohta niipalju, et olen teinud erinevaid variante, näiteks M. C. Escher, H. R. Giger, aga need on sellised kunstnikud, kelle töid pole sugugi kerge järele teha.

Kui palju käib inimesi, kes soovivad selliseid klassikalisi kujundeid nagu läbistatud süda või ankur?

Käiakse küll, aga nüüd on pigem moodi läinud suured pildid, mis peavad ajale paremini vastu ja ei moondu ega muutu häguseks, mis võib juhtuda väikse pildiga üsna kergesti. Ei tohiks mõelda, et alustama peab väiksest pildist, kuna need pildid võivad hiljem suuremale ideele ette jääda. Aga mis on üldse meie mõistes klassikaline — eesti tätoveerimisajalugu on väga lühike ja meil endil pole traditsioone, kuid maailma mõistes klassikalisi kujundeid tehakse ikka — kas või kolpasid, roose, südameid jne.

Mis sind tätoveerimise juures hoiab?

Ma olen fänn.

Nimeta lõpetuseks mõned maailmanimed või isiklikud lemmikud.

Legendaarne Paul Booth, siis Tommy Lee Saksamaalt, väga meeldib Toffy Ungarist ja Den Yakovlev Venemaalt. Neid on tegelikult väga-väga palju, kõiki ette lugeda oleks ulme.

WHERE ARE YOU GOING? I DON'T GO ANYWHERE, THIS IS MY NATIONALITY

Evelin Arust

Kaur Riismaa
,,Me hommikud, me päevad, õhtud, ööd''
Jumalikud ilmutused, 2011

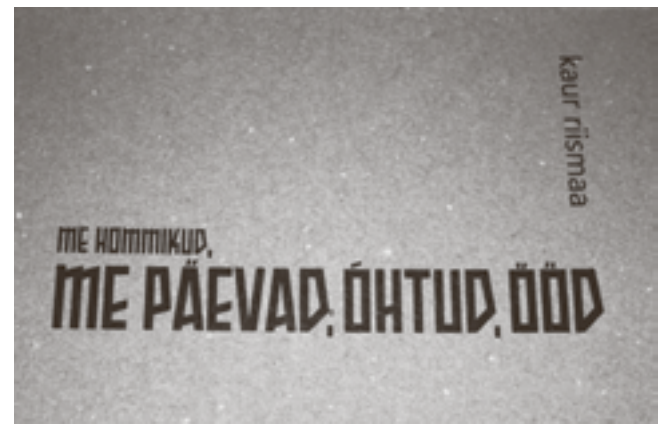

Noor luuletaja Kaur Riismaa üllatab oma debüütkoguga „Me hommikud, me päevad, õhtud, ööd". Tegemist on kaua vaagitud tekstidega, mis oleksid Jürgen Rooste (2011: 195) sõnul romaani väärt, või, õigemini, Riismaa luuletused toimivad nagu romaan või jutustus. Tema luuletustest on igaüks eraldiseisev tervik. Sellele vaatamata moodustavad need raamatuks koondatuna ühe suure loo. Seega on noore autori esimene luulekogu kompaktne teos, mille sisuühtsust ilmestavad tsitaadid ning peidetud viited nii siit kui sealt. Üheplaanilisust järelikult karta pole.

Kaur Riismaa kõneleb kirjanikuks olemisest kui millestki, mis vajab omajagu empaatiavõimet. Lisaks toob ta välja seisukoha, millest lähtuvalt peab kirjanik ise oma tegelane olema ning kirjutama teistest enese kaudu, mitte ainult oma elutraagikast. (Riismaa 2012a) Kurbloolisust on luulekogus „Me hommikud, me päevad, õhtud, ööd" omajagu ning see pole mitte autori enda või ühe isiku traagika. Selles teoses on väljendunud eestlaste ühine saatus. Seega on autor kirjutanud ühteaegu nii endast kui ka enese kaudu kõigist teistest.

Luulekogus kohtab lugeja tagasivaateid minevikku. Ajaliselt keskendub Riismaa Teise maailmasõja eelaastatele ja sõjale järgnenud perioodile ning seal aset leidnud sündmustele. Kõrvale ei jää ka lähiminevik koos taas vabaks saanud eestlaste püüdega kohaneda uutes oludes. Ajaloolistest teemadest kirjutamise kohta ütleb Riismaa (2012b) ise: „Ma olen ajaloosse puutuvalt selgelt diletant, aga ma püüan seda mitte peita ja alati ütelda, kui ma tõesti udutama hakkan." Oma debüütkogus on Riismaa osanud hoiduda ajalooga vassimisest, kuna fakte või konkreetseid sündmusi tema luuletustes eriti ei kohta. Seega ei saa Riismaale ette heita tema eelkäijatest noorautorite — näiteks Sofi Oksaneni ja Katrina Kalda — komistuskive, milleks olid ajalooliste tõsiasjadega eksimine ning soov siseneda aega ja ruumi, kus nad ise ei olnud viibinud. Siiski, ka Riismaa laseb enda tegelastel kõneleda möödunud ajast, mille vahetu kogemus autoril puudub. Siinkohal teeb aga Riismaa midagi teisiti. Ta võimaldab rääkida meenutajatel luuletustes inimese enda isiklikest sisemistest kogemustest teatud ajajärgul, mitte niivõrd sellest, mis ajaloolises plaanis tegelast ümbritsenud keskkonnas toimus. Võib aga küsida, kui autentselt on noor Riismaa suutnud endast eakamate karakterite sisemaailma kujutada. Ei saa kindlalt väita, et näiteks 1920ndatel sündinud inimese mõttelaad võis olla just selline, nagu 1980ndatel sündinud Riismaa seda püüab kirjeldada. Noore inimese katse esitada elatanu hingelaadi on paratamatult keeruline ettevõtmine. Siinkirjutaja ei ürita väita, et Riismaa peaks esitama absoluutselt tõest materjali ning hoiduma fiktsioonist või fantaasiast: viimasele osutab näiteks hange otsa roniva koera kurb monoloog (lk 137–140), mis on inimeste lugude vahele ära eksinud.

Liikudes edasi kogu „Me hommikud, me päevad, õhtud, ööd" kesksemate teemade juurde, võib ära nimetada mälu, mure keele ja rahvuse püsimise pärast, hirmu, eestlaste väljaränded kodumaalt, vajaduse olla keegi ning iha millegi parema järele. On huvitav, et mõningaid eelnimetatud nähtusi puudutab enda loomingus ka elav klassik Ene Mihkelson.

Kaur Riismaa luuletuste kõnelejad asuvad nii siin kui seal. See tähendab, et osad neist on jäänud truuks kodumaale, teised on lahkunud — kas siis hirmust võõrvõimu ees või soovist elada paremat elu. Taoline situatsioon toob kaasa mureküsimusi, mis on peamiselt seotud erinevate identiteetide, aga ka kultuuride segunemise ning omanäolisuse kadumisega. Ja seda kogevad nii need, kes on ära läinud, kui ka need, kes on otsustanud Eestisse jääda. Näiteks tõdeb lapsepõlves Rootsi põgenenud jutustaja Nadja M.: *Minu vanaema oli mari. / Minu ema on venelane. / Mina olen eestlane. / Ja minu lapsed on rootslased* (Riismaa 2011: 63). Eelnev tsitaat ühtlasi hoiatab, et eestlust ohustab järk-järguline hääbumine. Oluline kitsaskoht näib olevat ka amerikaniseerumine. Üks naissoost kõneleja tunnistab, et Nõukogude Liidu argipäev on talle kaugem kui Ameerika igapäev, ning lisab: *Minu minevik ei ole Nõukogude Liit. / Minu teadlik, mõistetav ajalugu / on Ameerika Ühendriikide ajalugu* (Riismaa 2011: 135). Esitatud tsitaadid ja näited ilmestavad lähiminevikus (kaasajalgi pole need tendentsid kuhugi kadunud) toimunud muudatusi ning võõrkultuuri omaksvõtmisi. Õigupoolest oli väljarändeid ja integreerumist teise riigi kultuuri ka varasemal perioodil. Sõja hirmus kodumaalt põgenemine, küüditamine või lihtsalt soov lahkuda jõuavad Riismaa luuletustes samuti lugejateni.

Luulekogu „Me hommikud, me päevad, õhtud, ööd" läbiv mure keele ja rahvuse püsimise pärast on seotud eelnevalt vaadeldud väljarännete ning teistsuguse elukorralduse pealetungiga. Olgu siis tegemist pealesunnitud või vabatahtliku lõimumisega võõrasse kultuuri. Riismaa luuletustes on neid kõnelejaid, kes leiavad uue ühiskonna tavad ja kombed vastuvõetavad olevat, aga on ka neid, kes sellest ei vaimustu. Heaolu ning rikkuse kütkeis on näiteks perekond luuletuses pealkirjaga „Naine ootab abikaasat koju, Pirita, 1998" (lk 141–147). Kahjuks (või õnneks?) lõppeb rikkaks ja ilusaks kujunenud elu kurvalt (ja õiglaselt?). Õnnelik ei ole ka Ameerikasse rännanud kõneleja Artur M., kes väidab nukralt: *Elan Miamis, / plastist majas, / plastist inimeste seas* (Riismaa 2011: 67). Ühtlasi on õnnetu ja mõnevõrra kibestunud mees luuletuses „Ühes Mississippi kõrtsis, kitarr kaenlas" (lk 55–58), kes kunagi nooruses Eestis elades pidi korduvalt naistes pettuma. Tema revanš seisneb selles, et ta õpib selgeks inglise keele ja otsustab eesti keelt enam mitte kõneleda: *Ja see on minu kättemaksmine, / et ma eesti keelt enam kunagi enam suu sisse ei võtta taha* (Riismaa 2011: 58). Huvitav on seejuures, et autor kasutab tolles luuletuses teistsugust eesti keelt kui ülejäänud värssides. Vastukaaluks eelmisele tsiteeringule võib esitada Rootsis elava Nadja M.-i seisukoha: *Aga mina olen eestlane ja räägin eesti keelt, / see on tähtis, ma arvan* (Riismaa 2011: 62).

Siit edasi saab rääkida sellest, kuidas Riismaa luuletustes kohtab tihtilugu vajadust „midagi olla" (Riismaa 2011: 17). Viise selle saavutamiseks on aga erinevaid. Mõni järgneb pimesi talle ettesöödetavale, teine otsib ise. Seejuures on eestlane olemuselt justkui otsustusvõimetu, teadmata, kuhu poole suunduda: *Eestlased on kahe näoga Janused, kahe peaga vapikotkad, / üks nägu vaatab „Euroopalise kultura" poole, / teine nägu tolle „kusagil" poole* (Riismaa 2011: 12). Kusjuures ühte poolt pigem ihaldatakse, teist aga kardetakse. Siia juurde võib lisada juba eelnevalt käsitletud igatsuse ameerikapärasuse järele. Siinkohal võiks aga mõelda, kas peakski seda ebamäärast „kusagil" olevat nii väga igatsema — vastused võivad ju asuda siinsamas. Siiski, takistustele vaatamata näib eestlases olevat loomupärast jõudu seista enese püsimajäämise eest. Ja eestlane ei taha lihtsalt olla, ta tahab olla m i d a g i: *Need lilled siin vaasis on selle väikese rahva moodi, / nad tahavad midagi olla, / küünitavad end päikese poole, / võitlevad olemasolemise eest, / iga õis räägib tarka juttu Soomest või Prantsusmaast, / streikidest, töölistest, kirjandusest, eestlusest* (Riismaa 2011: 17). Mõnikord võib aga valitud teel eksida ja eestipärasus satub seetõttu ohtu. Siis võib vaid loota, et on kirkamaid õisi, kes hoiavad „õiget suunda" edasi.

Inimesel, eestlasel, Sinul ja minul on vaja mälestusi. Või nagu sõnas Juhan Liiv: „Kes minevikku ei mäleta, see elab tulevikuta." Riismaa kogust „Me hommikud, me päevad, õhtud, ööd" võib samuti leida viiteid Liivile, näiteks leheküljel 119. Tulles aga tagasi mäletamise vajalikkuse juurde, leiab ka Kaur Riismaa luulest millegi, mis osutab nii-öelda memuaaride ülestähendamise vajalikkusele, kuna mälestused „kaovad ja ununevad" (Riismaa 2011: 66). Nadja M., kelle ema on vene rahvusest, sõnab: *Minu ema räägib vähe eesti keelt, / seepärast kirjutasin mina tema mälestused üles* (Riismaa 2011: 62). Meenutuste talletamise kõrval on oluline veel see, et mälestuskillud jäädvustatakse eesti keeles. Olgugi et meenutaja ise kõneleb peamiselt vene keelt. Vaatamata sellele, et mälu ei ole võimeline kõike kogetut säilitama, püsivad inimese mälus erksana nii mõnedki tähendusrikkad juhtumised. Olgu nendeks siis rõõmsad või kurvad episoodid elust. Meenutaja Mihhail T. sõnab: *Mitte miski ei kao, / mälestused on seemned, / mis langevad oleviku mullale.* Ning jätkab: *Olen vana mees / siia tagasi tulles, / puhken nutma: / mäletamata milleks / või millal / või kellega; / aja õied / pööravad end päikesesse, / hoolimata meist, / kes kastmas käime.* (Riismaa 2011: 74) Siit tuleb välja mälestuste kahepoolsus — me mäletame olevikus nii mõndagi, kuid palju on ka jäädavalt kadunud. Unustamine on ühelt poolt vältimatu ajaga kaasas käiv protsess. Teisalt tuleb mõnikord ette olukordi, kus tuntakse vajadust möödanik sihilikult peast välja heita. Viimane variant osutab pigem millelegi ebasoodsale, kuna enese mahasalgamine minevikus ei võimalda olla enda vastu siiras ka olevikus ja tulevikus.

Kaur Riismaa esimene raamatuks vormunud kogumik „Me hommikud, me päevad, õhtud, ööd" on autori noorust arvestades küps saavutus. Riismaa võttis riski väljendada endast vanemate inimeste, nii meeste kui ka naiste mõtteid, tundeid ja tõekspidamisi. (Ühtlasi üritas ta siseneda koera mõttemaailma.) Kuivõrd hästi või halvasti tal valitud rolli sisseelamine ning selle kirjapanek teksti kujul õnnestus, otsustagu aga iga lugeja ise. Muuhulgas astus Riismaa oma tekstides aastakümneid ajas tagasi — ta läks sinna, kus ta ise tegelikkuses kunagi käinud ei ole. Ja olgugi et taolised sammud nõuavad suurt empaatiavõimet ning enese kaalulepanekut, on Riismaa oma ettevõtmises edu saavutanud.

Kirjandus

Riismaa, Kaur. (2011). Me hommikud, me päevad, õhtud, ööd.
Riismaa, Kaur. (2012a). Luuletab presidendi-vääriliselt (intervjueeris Peeter Helme). / Eesti Ekspress, 5. jaanuar.
Riismaa, Kaur. (2012b). Rännates inimesi pidi (intervjueeris Jürgen Rooste). / Sirp, 13. jaanuar.
Rooste, Jürgen. (2011). Me hommikud, me päevad, õhtud, ööd, lk 194–196.

Müürileht tutvustab kahte hiljuti käima lükatud ideekonkurssi, mille nii praegune olek kui ka tulevased muudatused linlasi väga otseselt mõjutavad. Tegemist on kahe aktiivselt kasutatava paigaga Tallinnas ja Tartus, seega puudutab neid hulk väga erinevaid arvamusi, suhtumisi ja hinnanguid.

Kohad, mida väga paljud igapäevaselt kogevad ja kasutavad, on (maastiku)arhitektide, planeerijate ja disainerite töös parajalt keeruline valdkond, mille detailne organiseerimine ei ole kunagi kõigile kasutajatele meelepärane. Lahendusi mõistetakse väga erinevalt: on neid, kellele meeldib alati vana rohkem, on neid, kes on kõigutamatult puu-usku, ja ka neid, kes betooni iga kell porile eelistavad. Ühe ja sama ruumilahenduse kohta arvatakse pea alati ühekorraga, et see on nii „väga hea!" kui ka „eriti halb!". Seega nõuab linnaruumiga tegelemine arhitektilt kõva keskendumist ja kõigi ruumi moodustavate aspektide sajakordset läbikaalumist. Ideaalis on lõpptulemuse juures see kõik alati läbi tehtud, juhuslikku ei ole midagi.

Linnaruumirubriik lahkab seekord Tallinna Tammsaare pargi ja Tartu Emajõe kallaste konkursside tagamaid. Küsisime hinnangut mõlema koha praeguse kvaliteedi ja üleüldise potentsiaali kohta. Konkursid lõpevad märtsis-aprillis, tingimused ja konteksti leiab vastavatelt kodulehtedelt. Müürileht soovib seotutele aktiivset osavõttu ja ülejäänutele kannatust tulemuste ootamisel.

EMAJÕE IDEEVÕISTLUS

Tõnis Arjus

Jalutuskepi asendumine televiisoriga on pannud aktiivsed linnast mõtlejad üha enam päid murdma, kuidas inimesi kodudest välja tuua.

Pärast poliitiliselt ebaõnnestunud väljaastumist Ülejõe pargi planeeringu ideedega on linnaarhitekt võtnud kätte ja korraldanud võistluse, mis vastab vahetumalt kodanike ootustele. Välja kuulutatud Emajõe ideevõistluse „eesmärgiks on leida progressiivseid ja lihtsalt realiseeritavaid lahendusi Emajõe ja Emajõe kallaste erinevate kasutusviisidega rikastamiseks ja atraktiivsemaks muutmiseks".

Minu lähtekohaks nii linnaplaneerimise, arhitektuuri või ükskõik millise valdkonna juures on tähtsustada mitte niivõrd lõplikku tulemust, kuivõrd seda, kuidas me selleni jõuame. Lühidalt väljendades: linn kui protsess. Sellist fraseeringut võib kohata tänaseks küllalt laialt levinud suhtumisest, mille laiendiks on sõna *slow* (ingl k aeglane): *slow-design*, *slow-living*, *slow-food* jne. *Slow*-liikumise eesmärk ühiskonnas on lihtne. Selle parimaks näiteks on *slow-food*'i ja *fast-food*'i vastandumine, mille puhul on koheselt mõistetav, et tõesti, me võidame mõnevõrra aega juurde, kui saame toidumoona hetkega kätte, aga niimoodi igapäevaselt toitudes anname elu lõpust veelgi enam ära. *Slow* puhul ei ole aga lõpp-produkt niivõrd tähtis kui meetod, sest me teame, et õigesti talitades saavutame me kvaliteedi lõpuks niikuinii. Seepärast peabki *slow* kõige olulisemaks protsessi, mille käigus on meil alati võimalus nii palju kui vaja tagasi minna ja teha korrektuure parameetritesse, mis vajavad muutmist.

Foto: Henn Runnel

Jõekonkursi ulatus Tähtvere spordipargist Anne luhani. Autor: Anna-Liisa Unt

Taolist paindlikkust on sageli väga raske tagada, eriti linnaplaneerimise juures. Ometi on see üks tähtsamaid eeldusi kvaliteetse lõpptulemuse saavutamiseks.

Slow-movement on ka vastavuses ökonoomsuse ehk minu jaoks mõistlikkuse printsiipidega. Irooniline on Eesti linnade pidev jutt roheliseks pealinnaks saamisest olukorras, kus liigne hõredus (ehk tiitli püüdjate jaoks rohelisus) on venitanud linna laiali ja suurendanud sellega autode hulka ja vajadust veelgi suurema biomassi leevendava mõju järele. Roheline linn ei tähenda kindlasti kõigest puude hulka. Üks vastukiri Tiit Silla suvisele ettepanekule kaitses Ülejõe parki mahaniitmise eest võrdluses elust kihava Central Parkiga. Kohatu on võrrelda Emajõe kallast pargiga, mida ümbritseb üks maailma tihedamaid linnu ja kus inimesed peavad kõvasti vaeva nägema, et kogeda midagi Eesti metsade sarnast. Siin Tartus ja enamikus teistes Eesti linnades on maakoht aga metsade ja põldudega kõigest viieminutise sõidu kaugusel. Ühtlasi, kui vaadata meie linnade parke, siis enamik neist on pigem kohad, millest kaarega mööda kõndida, mitte mida linna uhkuseks pidada. Sellele vaatamata ei ole õige reageerida probleemile totaalse kannapöördega ja asendada puud majadega. Linn on protsess ja nii peab seda ka planeerima.

Autostumine omakorda on probleem, millest saab kuulda ja lugeda söögi alla ja peale. Seda muidugi põhjusega, sest vähemasti ökonoomsusest lähtudes on liigne autostumine suureks kuluks nii arendajale, teid rajavale omavalitsusele kui auto kasutajale. Veelgi olulisemaks tuleb pidada probleemist tulenevat avalikkuse ja privaatsuse konflikti. Linna seisukohalt lõhuvad autoteed avalikku ruumi ja muudavad selle raskemini kasutatavaks. Lisaks on autojuht omas privaatruumis ja ei ole seetõttu läbitava avaliku ruumi potentsiaalne kasutaja. Seetõttu on paljud ettevõtjad mõistnud, et kasulikum on näha oma poe ees rohkete jalakäijatega kõnniteed kui avarat parklat. Nii jalakäija kui rattur on avaliku ruumiga pidevas kontaktis, reageerides vahetult sealt tulenevatele impulssidele. Veel suuremaks avalikkusest eemale meelitajaks peetakse aga televiisorit. Kui me vaatame ja imestame, kui palju inimesi liigub ja tegutseb vanadel fotodel, siis kipub meelest minema, et televiisorit ei olnud veel olemas ja enamik inimesi ei pidanud istuma asjaajamiseks päev läbi internetis, vaid veetma oma aega tänavatel kaubeldes. Kahtlemata ollakse tänaval ehk avalikkuses rohkem kontaktis erinevate arvamustega ja avatud teistsugustele vaadetele kui internetis. Viimases on suurem võimalus valida, millest osa võtta, ja sellises olukorras valitakse enamasti see, mis on juba tuttav. Siit koorub ka põhjus, miks tuleb näha privaatsfääri liigses laienemises ohtu ühiskonnale. Vastupidiselt kapseldumisele aitab avalikkuses liikumine puutuda kokku rohkemate arvamustega ja tänu laiemale vaateringile suureneb ka üldine sallivus. See omakorda soodustab ühiskonna kui terviku koostööd, mille tagajärjel sündinud saavutused suudavad rahuldada palju rohkem osapooli.

Sellisest vaatevinklist on Tiit Silla ettepanek tihendada kesklinna elanikkonda, kel tõenäoliselt ei lähe igapäevaste toimetuste jaoks tarvis üle kahesaja hobuse abi, ilmselgelt mõistlik. Tihedama keskkonnaga saavutatakse omakorda laialdasem avalikkuses liikumine ja kodanikevaheline suhtlus. Samas tuleb nõustuda ka Triin Talkiga (Sirp 14.01.2011) ja tõdeda, et kui eesmärgiks on tuua linna tagasi „põllule" kolinud peresid, siis meie trumbiks ei saa olla tihedalt urbanistlik linn, vaid keskkond, mis oskab siduda ühelt poolt linna kompaktsuse ja teisalt enamasti eramajadega seostatud turvalisuse. Ühe stsenaariumi kohaselt lõpevad paljudel uushoonetel, mis said buumiga linnast välja ehitatud, paarikümne aasta pärast garantiiaeg ja eluiga. Selle stsenaariumi sisse mahub suur hulk inimesi, kes on sealse maa külge kinnistunud ja ehitavad elamise korralikumalt üles ning jäävad paikseks, võib-olla isegi teevad endale kartulimaa. Teine osa aga otsib kodukohta linnast ja et vähendada kütusekulusid ja rahuldada suhtlemisvajadust, siis võimalikult lähedale töökohale, poodidele, lasteaedadele. Selle koondtulemusena tekib tõesti nõudlus linna järele, mis võimaldab elada kompaktselt, aga on funktsioonidelt piisavalt vaheldusrikas, et sellest mitte ära tüdineda. Vähenenud autosõltuvus võimaldab muuta ka linna senist kasutust ja seeläbi ka avalikku ruumi. Selline stsenaarium juba vähesel määral toimib. Nüüd on planeerimise küsimus, kas hakata seda laiemalt soodustama või mitte.

Käesolev võistlus on eelkirjutatu vaatevinklist suurepärane algus edukale planeerimisteele. Võistluse õnnestumise korral saame me piki Emajõe kallast paraja hulga aktiivseid punkte, mis suudavad inimesi välja meelitada ja tekitada positiivseid emotsioone. Valmivad sekkumised suudavad loodetavasti anda nii uusi väärtusi kui ka hinnata olemasolevaid, parimal juhul pöörata senised probleemid linna kasuks. Tuleb rõhutada, et tegemist on planeerimise algstaadiumiga, eesmärgiga muuta jõgi taas ühendavaks väärtuseks, tuua kodanikud avalikkusesse ja tutvustada olemasolevat olukorda, näidata ja analüüsida võimalusi, mis suudaksid seda parandada. Võistluse alusel korraldatud ürituste järgselt saab analüüsida väga mitmeid näitajaid: millised ettevõtmised pakuvad suurimat osavõttu, millised kohad suudavad kergemini kasutust leida ja millised vajavad edasist panust, ka seda, mida võinuks olla, aga polnud, ja lõppude lõpuks, keda siis suudeti välja meelitada. Kõige rohkem õpitakse siiski vigadest, seepärast loodan ma ka sellelt ürituselt rohket ebaõnnestumist, mida järgnevates planeerimisetappides parandada. Järgmiseks etapiks ongi tegeleda õpituga, arendada neid ideid, mis on seda väärt, laiendada neid, mis vajavad laiendamist, ning lisada neid, mis jäid vajaka, aga mille järele tekkis nõudlus.

Tuleb loota, et kaldaäärne aktiviseerub üha enam. Olulisemate punktide vahele luuakse terviklik infrastruktuur, kasutajaskond suureneb. Punktid laienevad laikudeks ja võib-olla ühel heal päeval hakkavad kodanikud ise nõudma, et tehtagu siia ammu mädanenud puude asemele ka üks inimsõbralik elamispiirkond.

VÄIKE, KESKMINE JA SUUR TAMMSAARE PARK

Triin Ojari

Kavandatava Tammsaare pargi oluliseks tasandiks on inimeste argiste toimetuste ja avaliku ruumi kui foorumi, demokraatliku kogunemiskoha funktsiooni mahutamine. Oluline on säilitada tasakaal nii kaasaja vältimatu kaubandusruumi kui lihtsalt vaba äraolemist võimaldava ruumi vahel.

S

Tammsaare park on läbikõndimise park, transiitala punktist A punkti B. Olen siit tuhandeid kordi diagonaalis läbi käinud, sest siitkaudu kulges lühim tee kunstiakadeemia tänaseks lammutatud peahoone ja vanalinna vahel. Park tuleb läbida ka vanalinnast tulles alla ostukeskuse kõhtu bussijaama minnes, või siis üle Pärnu maantee Estoniasse silgates, või siis Solarisest Viru tänavale minnes, või siis trammi- või bussipeatusesse minnes... Hoolimata tuhandetest läbimistest pole ma vist kunagi seal kiirust vähendanud, istunud, seda isegi vaatamata aktiivsete laatade, turgude ja muude sündmusruumi tootjate pingutustele pargiteid aeg-ajalt telkide, putkade, lärmavate kaubitsejate ja ringituiavate maskottidega barrikadeerida. Tänu ajakirjandusele tean, et õhtusel ajal võib siin ohtlik olla, ent isegi ilma vastava infota tajun ma Viru keskuse pargipoolsel küljel võõrast ja anonüümset atmosfääri, turistlikku ja agressiivset tsooni, kus kohalik on vaid läbikiirustajaks taandatud.

Ma muidugi tean, et kirjanik Tammsaare kuju seal istub, ent ala teed ja haljastus on kujundatud nii, et Tammsaare parki on võimalik kasutada ka ilma isakuju nägemata või teadvustamata — ta kas mattub hooajalise üritusturunduse killavoori alla või kiirustavad inimesed mööda ristuvaid diagonaale ilma, et kõrvale vaataksid. Isiklike mälestus- ja kogemuskihistuste mõjule personaalse linnaruumi tajumisel siin pikemalt peatumata (lugege pigem Mati Unti või Jan Kausi!) on mul alati Draamateatri poolt tulles lõbus näha, et bussipeatuse juures on endiselt alles ammuse stalinistliku autahvli korralik klomppaest alusmüür — ma tõesti mäletan seda propagandistlikku fotoaltarit lapsepõlve linnaskäikudelt. Ka need ebaühtlased ja lagunenud betoonplaadid, mis Tammsaare pargi diagonaalteid sillutavad, auklik asfalt ja pori, samas kõrval 1905. aasta ülestõusu monumenti ümbritsev sümmeetriliselt heakorrastatud ruum, üle puudelatvade kõrguv tuttvalik Viru valge otsasein — kõik see moodustab argise, samas tähendusliku kildude rea, mida kokku pannes võib nõustuda ühe anonüümse netikommentaariga: „nõukogude linnaolme pärl". Ja seda ka veel aastal 2012!

M

See kommentaar oli üks paljudest, mis kaasnes möödunud aasta lõpul tulnud uudisele Tammsaare pargi põhjalikust ümberkujundamisest. Tallinna Linnavalitsuse korraldusel lükati käima suur ja oluline linnakujunduslik konkurss: kogu pargile uue tervikliku lahenduse pakkumine. Võistlus, mis Tallinna linnadisaineri Urmas Kaldaru sõnul on „sajandi väljakutseks maastikuarhitektidele, arhitektidele, disaineritele ja valgustusinseneridele", peab paljude muude eesmärkide kõrval üheks pargiruumiks liitma kaks hetkel eraldiseisvat monumendiümbrust — A. H. Tammsaare kuju ja nn uue turu ehk 1905. aasta monumendi ümber olevad alad. Võistluse lähteülesandest koorub välja ametlik visioon pargi olemusest ja rollist Tallinna jaoks ning sellest, milliste vahendite ja kujunduselementidega see visioon ellu peaks viidama. Ridade vahelt lugedes võib aimu saada laiemalt kaasaegse avaliku ruumiga seonduvatest väärtustest — kellele ja millist linna ja avalikku ruumi luuakse? Millistesse piiridesse peaks jääma erasektori (kaubanduslik) huvi — teisisõnu, kui palju tohib avalik ruum olla müüdav?

Üldjoontes tahab linn kahte asja: et Tammsaare park oleks park, mitte väljak, ja rahvuskirjaniku monumendi eest kaoks väljakulaadne ala (tuleb leida koguni „moodus alale telkide jms püstitamise takistamiseks"); ning teiseks peab pargist saama linna esinduspark, kus nii materjalivalikus kui kujundusprintsiipides ei ole kasutatud laiatarbe-, vaid „väärikaid materjale" ja „esinduspargile sobivaid lahendusi". Siin peab olema avatud ja suletud alasid, teadlikult kujundatud aktiivseid ning passiivseid pargitsoone, turvalisust ja ökoloogilisi lahendusi. On tunda, et linn tajub avalikku ruumi üha enam aktiivse, mitmeotstarbelise, tegevustest ja sündmustest tulvil aktiivse tsoonina, kus oluline roll on huvitavatel disainilahendustel ning miks mitte ka maastikuvormidel (vaadakem või 2007. a valminud Harju tänava haljasala). Kahtlemata on taolise esindusambitsiooniga kaasaegse avaliku ruumi kujunduse üks alltekste ka „puhastustöö", suurema kontrolli saavutamine erinevate kasutajagruppide ja nende tegutsemisvõimaluste üle, teisisõnu — maniküüritum keskkond peaks sundima lumpeni mujale kolima. Ka kaubandus ei kao kuhugi, sellele tuleb vaid disainitum ja esteetiliselt vastuvõetavam vorm anda — uus rüü saagu nii standardsele R-kioskile kui kaunistagu kaunid kergehitised ka Estonia-tagust uue turu ala — seal on koguni 19. sajandi lõpul ehitatud vana turuhoone vundamendid maa sees alles! Lihtsalt naerma ajab, kuidas 2000. aastal eemaldati pargist seadusepügalat piinliku täpsusega järgides vaid mõned aastad tegutsenud, arhitektide Okas & Lõoke projekteeritud kiosk kui ajutine hoone vaid selleks, et mõnisada meetrit edasi püstitataks sinna tüüpkiosk. Nüüd jälle on omakorda see liiga koledaks osutunud! Ühesõnaga, linna ootused uuendatava pargikeskkonna suhtes on üsna kõrged.

L

Esinduspargi rajamine 21. sajandil tundub sama anakronistlik kui esindusväljaku tegemine — ühest küljest on telgsümmeetrilised ajaloolised paraadruumid euroopalikes kultuurlinnades ammu olemas ja kasutuses, teisalt on kaasaja ruumiline maailm ja esindusfunktsioonid ühes sellega nii palju muutunud, et traditsioonilisi lahendusi kopeerida ei saa. Seda näitas ilmekalt ka Vabadussamba kui poliitkorrektse, ent kunstilise pusserdise kerkimise lugu. Tallinna kihilise ja ajutisi lahendusi soosiva linnaruumi üheks põhjuseks on tihti toodud pidevat vaesust ja katkestuste kultuuri, kunagi pole olnud aega ega vahendeid, et kavandatud suuremastaabilisemaid hooneid või avalikke ruume lõpule viia. 2009. aastal valminud Vabaduse väljak, mille üheks eesmärgiks oli samuti olla linna esindusväljak, oli esimene avaliku sektori uhke avaliku ruumi projekt, mille üks õnnestumisi on just kaasaegse avaliku ruumi idee ümberdefineerimine. Mida tähendab esinduslikkus? Keda/mida ja kellele me esindame? Nii Vabaduse väljaku kui, julgen arvata, ka kavandatava Tammsaare pargi oluliseks tasandiks on inimeste argiste toimetuste ja avaliku ruumi kui foorumi, demokraatliku kogunemiskoha funktsiooni mahutamine. Kui klassikalises võimuarhitektuuris tähistab esinduslikkus autoritaarse keskvõimu sümboolse mõju allakriipsutamist, siis tänasel päeval on igasuguse avaliku ruumi vältimatu osa mitmeotstarbelisus, ruumi kujundatakse tegevuste abil — ruumilise keskkonna tihedat liikumist, tegevusi ja sündmusi täis nägu kujuneb inimeste argikäitumise tulemusena, ruumi planeering seab tingimused teatud tüüpi ruumi tekkeks ja välistab teistsugused ruumid. See *mitmeotstarbelisus* sisaldab endas vaikimisi kokkuleppeid ärimaailmaga ehk siis lubatavat kaubanduse osakaalu määra uues avalikus ruumis, samuti võimalike ruumi kontrollmehhanismide parameetreid — alates pargi valguslahendusest ja pinkide disainist kuni kujundatava sotsiaalse fooni (kes on oodatud?) või füüsiliste turvameetmeteni välja.

Tammsaare park on oma praeguses korrastamatuses ja kohatises metsikuseski tõepoolest nõukogude aja jäänuk — ala nagu neid Tallinna kesklinna ümbruses on palju. Oma praegusel kujul pärineb ta üldjoontes 1970ndate lõpust, sotsmodernismi kõrgajast, kui kesklinna roheala tähendas monumenti ümbritsevaid betoonplaatidega teid ja murulappe ning kui pargiruumi suurimaks mõjutajaks oli linna esimene kõrghoone, kiiskavvalge Viru hotell. Modernistlik valge tahukas keset rohelust on ala oluline tegur tänagi, sest ka ilma kavandatud Viru pojata on Viru keskus inimvoogude suubumispunkt, turistide ja nende ümber keerleva seltskonna tsoon, mille integreerimisega peab loodav uus park ilmselt vaeva nägema.

Tallinna kesklinna senised avalike ruumide kujundused on pendeldanud ambitsioonikate, raha- ja sümboolse kapitali mahukate projektide (Vabaduse väljak, Harju tänav) ning kommunaalameti parema äranägemise järgi kiirelt valminud purskkaevude-paviljonide-projektide vahel. Reeglina on lahendatud üks kitsas ala või platsike ja laiemat hoonetevahelist ruumi pole terviklike kujunduskontseptsioonidega koormatud —see kujuneb lapp-lapilt ise. Nii avalikke konkursse kui moodsate maastiku- või arhitektuursete lahenduste kaasamist on seni peetud liiga pretensioonikateks, tegelikult puudub nii otsustajatel kui linnaruumi kasutajatel meie linnas ilmselt ka kogemus ja suhe seoses kaasaegse linnaväljaku või -pargi kujundusega. Tammsaare park on selles valguses väga ulatuslik ettevõtmine ning tahaks loota, et linn ka tegelikult kõigi nende lubaduste ja võimalustega, mis konkursi tingimustes on antud, ka hiljem kaasa läheb. Oluline on säilitada tasakaal kaasaja nii vältimatu kaubandusruumi ja lihtsalt vaba äraolemist võimaldava ruumi vahel, samuti vaadata, et soovitud „esindusfunktsioon" ei sööks alalt välja tavalisi linnakodanikke ja nende argitoimetusi, sest ümbritsevaid nn turistilõkse arvestades võib nende asemele astuda enam kui juhuslik seltskond — umbes nagu praegu.

Foto: Merle Karro-Kalberg

Ring tee pärast on juba ammu ei ole mingid elu. Seal on tühjus, hullud tulud ja mahajäetud linnad. Kõik see on ilusioon. Raadio, ajalehed on vendenõuades valitsusega. Nad loovad elu tunned ringtee pärast.

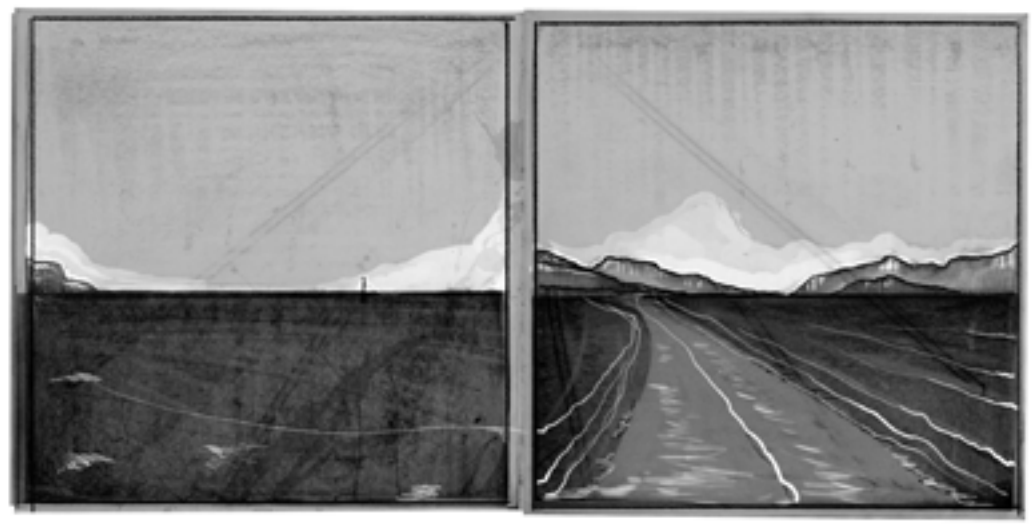

Zamkadje. Talvel siin jalutavad purjad karud balalajkadega.

Rong Helsinki – Moskva
Kõrva kuppes on üks naine. 20 aastat vana, rikkas, ilusad riided, nägu kõik on olams ja kõik on korras. Tuntub et mitte kunagi ei käinust Moskva taga, ainult lennuga.
Ta saatus paanikassee.
Ta hingas raskesti, hirmusega vaatas ta aknast välja ja kogu aeg helistas ta emale,

- Ma ei tea kus me oleme ema!
- Siin on mingid tarad, lehmelauat, Ema, me oleme põrgus!
- Me oleme põrgus!

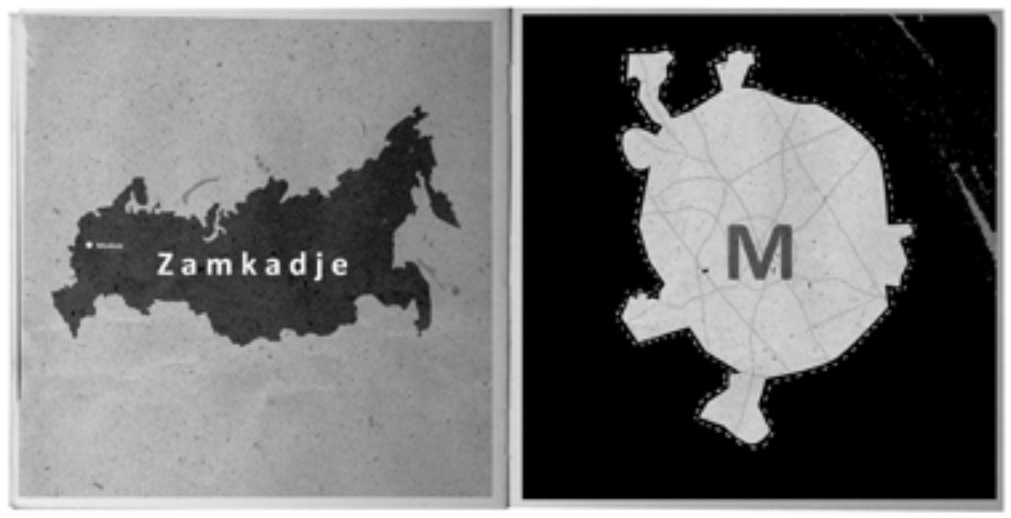

Ma tahaksin teha piltide seeriat. ja nendes seerias ma tahan illustreerida Zamkadje.
Zamkadje on kõik see mis tuleb pärast Moskva ringteed. Nägu ma juba rääkisin, selline koht nagu Zamkadje mitte eksisteerib, aga ta eksisteerib moskva elanikku mõttes. Lisatud pild, seal võib hasti näa seda jagamist. Ühel Venemaa foorumil ma tegin küsitlus, ma küsisin inimeste käest kirljendada mis on Zamkadje nende jaoks. Küsitluses osales Moskva ja Peterburi elanikud. Võib olla mongid lugud on päris absuurdsed, aga ma igal juhul tahan seda illustreerida. Väga huvitav ja samal ajal kummaline kuidas näevad kodumaad neid kes elavad moskvas.
Mõlemad Moskva ja Peterbu elanikud arvavad et seal on ei ole alu. Seal üldse ei saa elada.
Suure linna seltskonnas on palju stereotüüpi Zamkadje elust ja inimestest. Mõned arvavad et ring tee pärast võib näha elefanti ja kilkonna mille peale hoiab kinni maakates.
Eksisteerib on ka oletus oli välja mõelnud, selle pärast, et hirmutama Moskva elanikku. Mõned arvavad et Zamkadje on tõeline põrgu.

Töötega ma tahaksin näidata kui suur jagamine on vene ühiskonnas. Ma tegin ühes foorumis küsitlus, ja küsisin mis inemesed arvavad Zamkadjest.
Pildi all on tsitaadid. Kummaline, at kui inimesel on natukene rohkem vaimu, siis ta arvab et kõik pöörab teda ümber.

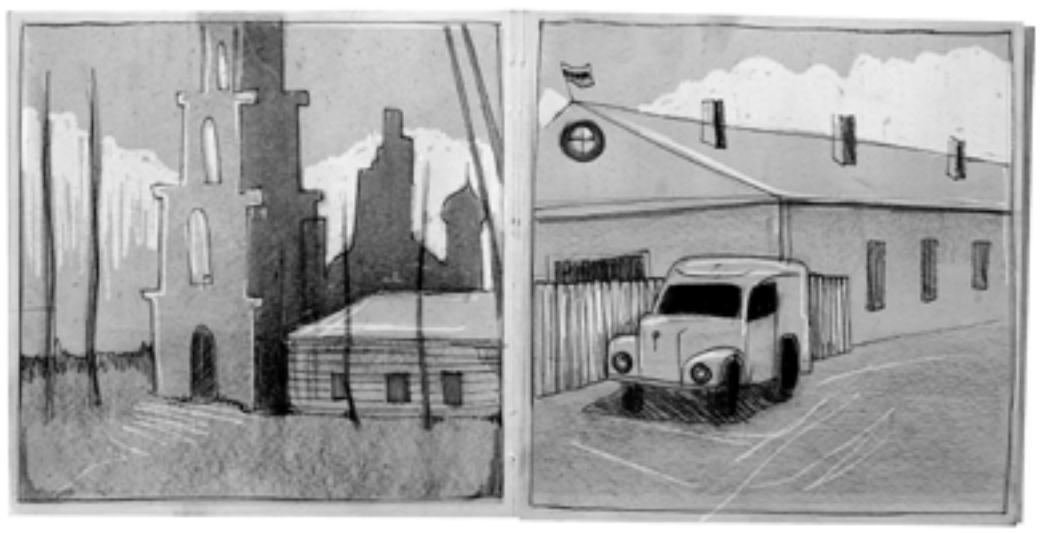

Zamkadjest sa võid näha nii vanad autod. Uskumattu! Ma pole seda autot näinud oma elust. Võib olla see on sest, et ma olen moskva elanik.

Nad veel usuvad Putini plaanidesse. Ja arvavad et ühine Venemaa on hea asi!

Mis sa vaatad? Tuua siia viini ja balalajkat,

Tavaline eluviis.

Kamtšatka on maha müüdud hiinlasele.

Graafika: Jevgeni Krass

LUUBI ALL
www.luubiall.ee

Luubi All on kultuurikajastamise foorum — sisuliselt sõltumatu, kvaliteetne ja paindlik kultuurikajastamise foorum, mis baseerub noortel kui ühiskondlikul tulevikupotentsiaalil ja millel on kultuurikriitika alane hariduslik tugistruktuur kursuste, avalike seminaride ja konkursi näol.

KRISTINA NORMANI KULDSKULPTUUR PROJEKTIST „AFTER-WAR“

Urmas Lüüs

2009. aastal vallandas kunstnik Kristina Norman oma kuldse sõdurikujuga Tallinnas ja kohalikus meedias sündmusteahela, mis oli miniatuurseks koopiaks Pronksiööle. 9. mail paigaldas ta Tõnismäele Rahvusraamatukogu esisele haljasalale skulptuuri, mis oli koopia sealt kaks aastat varem teisaldatud „Tallinna vabastajate monumendi“ figuurist. Nagu traditsiooniks, kogunesid paljud Tallinna venekeelsed elanikud 9. mail Tõnismäele, et tuua lilli ja võtta Teises Maailmasõjas hukkunute mälestuseks pitsike kangemat. Selliselt ei lastud üritusel aga pikalt kulgeda. Peagi saabusid kohale korrakaitsjad, kes kuldse skulptuuri teisaldasid. Normani väljapakutud lahendust, et ta viib ise kuju kohe minema, kuulda ei võetud ning kunstnik toimetati edasiseks uurimiseks jaoskonda. Politsei operatiivne tegutsemine oli esialgu üllatav. Üritati ära hoida probleemide uut üleskerkimist ja vältida ühiskondlikku diskussiooni. Üllatav on tekkinud olukorra sarnasus kaks aastat tagasi toimunule. Kristina Norman jäädvustas sündmuse ning seejärel eksponeeris seda koos teiste dokumenteerivate videomaterjalidega Veneetsia biennaalil Eesti paviljonis. Eesmärgiks oli vaadelda mälestusmärgi tähenduste teisenemist läbi ajaloo ja jälgida n-ö kolmandalt positsioonilt olukorda, kus igaüks on sunnitud valima pooli. Hiljem on see installatsioon väljas olnud ka Tallinna Kunstihoones, näitus suleti taas sümboolselt 9. mail 2010.[1]

Minu eesmärk siinses essees on arutleda Kristina Normani otsuse üle värvida valminud skulptuur kuldseks. Seda tehes põhinen reproduktsioonidele ja kunstniku enda kaitsekõnele, mis avaldati 12. mail Eesti Päevalehes 2009. aastal.[2]

Pronkssõdur on vahetult seotud nõukogude ideoloogiaga ja seeläbi ka Eesti üldsuse fiktsiooniga vene identiteedist. Esimese huvitava paralleelina võiks nimetada kuldset sõdurit ja ortodoksset sakraalkunsti. Kunstnik Orest Kormašovile tuginedes võin öelda, et ikoonidel kasutatud kullavärv kujutab vaimset reaalsust, mis eristab ikoonisisest ruumi olmelisest materiaalsest reaalsusest. See ei ole juhuslik värvivalik pühapildi maalimisel. Tegu on omataolise kujutlusega mittemateriaalsest reaalsusest. Jumalik valgus, mis kiirgab ilma ühegi otsese materiaalse allikata. Nii nagu jumalariigis võib olla üks päev nagu tuhat aastat ja tuhat aastat nagu üks päev, võiks ka sealset ruumikäsitlust kommenteerida justkui kõiksuse ja mitte miskina samal ajal. Pronkssõdur sümboliseerib Eesti üldsusele nõukogude minevikku. Nii nagu Pronkssõduriga tuleb esimesena meelde probleem nõukogude reliktiga vene ühiskonnas, siis ka ikoonidega käib pagasina kaasas ettekujutus slaavi kultuurist. Kullavärv ikoonidel tähistab mittemateriaalset. Ka Tõnismäel seisev kuldne Pronkssõduri koopia on justkui tükk jumalikust mittemateriaalsusest kohas, kus ta peaks sümboliseerima kogu punamineviku vägevust. Pronkssõdur OLI seal. Originaalkuju on tehtud pronksist. Jõulise vormikäsitlusega. Ümbritsetud raskest paekivist laotud müüritisega. Nüüd seda enam EI OLE. See on kadunud. Tundmatu sõduri kuju Tõnismäel asendavad lillepeenrad. Aprillirahutuste-järgsel ajal sattusin nägema ETV kanalilt Maire Aunaste juhitud telesaadet „Meie“, kus ta arutles eri osapoolte esindajatega tekkinud olukorda ja selle põhjuseid. Üks saatekülalistest, kelle nime mul kahjuks ei õnnestunud leida, kommenteeris situatsiooni tagamaid läbi metafoorse näite. Tuleb ette kujutada ühte suvalist aiakest Jaapanis. Selles aiakeses asub püha kujuke, mida kõik ümbruskondsed inimesed austamas käivad. Ühel päeval see kujuke võetakse sealt ära ja pannakse mitu kilomeetrit eemal metsatukka maha. Nüüd tõstatas ta küsimuse, kas selle aia kohalikud elanikud jätkavad oma koduõuel tühjaks jäänud koha peal käimist või võtavad ette teekonna kuju juurde. Igale poole, kuhu inimene läheb, jätab ta osa oma energiast. Kuna vene elanikkond on harjunud käima Tõnismäel ja aastatega jätnud sinna palju energiat, siis kuju lihtne teisaldamine ei kaota selle ümber kogunenud aurat. Kuigi Pronkssõdur on materiaalselt sealt kadunud, siis mingi tühjuse teise struktuurina on see seal ikka veel alles. Kristina Normani „kuldmees“ on nagu materialiseerunud mittemateriaalsus. Kunstnik on ikoonisümboolikaga nähtavaks mananud peidus olnud struktuurid. See on justkui kummituse visualiseerimine. Asi, mida tegelikult seal olla ei tohiks, mõjub ilmutusliku miraažina.

Teine paralleel tekib kulla ja „kassikulla“ vahel. Normani „kuldmees“ jätab mulje, nagu oleks see valatud puhtast kullast. Kui nii, siis oleks selle reaalne maksumus arvatavasti kümnetes kordades suurem, kui Eesti Kultuurkapitali eelarve lubada võiks. Sädelus annab kuldmehele hinnalise mulje, kuid pinnaviimistlus on petlik. Kuldne kiht varjab odavat ja kerget materjali. See on hoopis „kassikuld“. Kui kuulata vaid monumendi teisaldamise vastaseid, siis tundub Pronkssõduri ümberasetamine rämedakoelise ja põhjendamatu kuriteona kõigi Nõukogude Liidu kunagiste kodanike ning nende järeltulijate vastu. Miljonid langenud mehed, kelle mälestust on võimalik hoida tagasihoidliku ja tähendusrikka kuju jalamil. Siiski võib Pronkssõduri toetajate kuldsete mälestuste taga olla palju koledat ja odavat pettust. Üldmulje, mida serveerivad Kremli-meelsed Vene telekanalid, on paljude inimeste jaoks ainsaks teadmiseks kogu situatsiooni kohta. Eesmärgid, millega 1947. aastal monument avati, on teisenenud üllast leinast hukkunute vastu ja rõõmust vabaduse üle, mille lahkunud oma verega välja teenisid, hoopis inertsist kantud rituaalideks ja möödaniku identiteedi edasikandmiseks. Kuldsed ideaalid on muudetud propagandasõja relvaks. Info varjamine, demagoogia ja ühtekuuluvustunde ärakasutamine on nagu särava pealispinna sisemus. Kristina Normani teoses saab slaavilik lembus kulla ja kuldse värvi vastu paralleeli „kuldmehe“ näol, kus pealispind ja sisemus erinevad üksteisest kardinaalselt.

Kui veel korra peatuda teemal, et Kristina Normani üks eesmärke oli jälgida Pronksmehe teoreetilise idee teisenemist, siis ka seal saab kõrvutada eri metallide sümboolikaid. Kui monument tehti, siis oli see proletariaadi sümbol. Töörahva elude hinnaga kätte võidetud vabadus. Pronksivalu sümboliseeris töötava inimese rügamist läbi higi, vere ja pisarate helgema tuleviku nimel. Kõik olid nõukogude ideoloogia kohaselt justkui võrdsed. Valu ja raskused ühendasid inimesi ning Tõnismäel seisis figuur, mille jalamil sai käia minevikule tagasi vaatamas. Aga spordis näiteks ei ole pronks sugugi lagi, kuhu püüelda. Kuld on „rikaste ja ilusate“ inimeste värv. Tänapäevased rikkad on reeglina need, kes kommunismi langedes suutsid kõige kiiremini kapitalismiga kohaneda. Kasutaksin siinkohal metafoorset näidet, kus võrdlen eri ühiskondlikke klasse kui erinevaid poodiumiastmeid spordivõistlusel. Kõrgklassi esindajad on need, kes suutsid kõige kiiremini end pronksilt kullale võidelda ja poodiumi kõrgeima koha vallutada. Ühiskonnas valitseb kõrgkiht. Inimesed, kes seisavad, kuldmedal kaelas. Vene valitsuse ja Kremlimeelse ajakirjanduse demagoogia on samuti juhitud kõrgkihi poolt. Sedasi pole Pronkssõdur enam kakskümmend aastat olnud pronksimees, vaid ideoloogiliselt juhitav kuldmedaliga kõrgklassi esindaja, kelle huvides on see, et „pronksine“ osa rahvast peaks ülemaks just tema tõde.

Üks viis, kuidas teemale läheneda, on kulla märgiliste tähenduste ja sümboolika kõrvalejätmine ja selle lihtsalt kui värvi vaatlemine. Tekib küsimus, et mis tooni oleks kuju veel võinud olla, tekitamata ühtegi kõrvalparalleeli ja vältides kõiki pahatahtlikke katseid kunstniku taotlusi vääralt ja provokatiivselt tõlgendada. Kui see olnuks pronksikarva, siis võinuks kuju pidada lihtsakoeliseks odava populaarsuse võitmiseks. Samuti punane ega ka Vene või Eesti rahvuslipu värvid ei sobi. Üheks kunstniku sooviks oli astuda inimestega rahumeelsesse diskussiooni. Sedasi võib pidada kuldvärvi lausa kuldseks keskteeks.

Kullasümboolika annab Kristina Normani teosele mitmeid tõlgendusvõimalusi. Oluline on siiski meeles pidada, et kuldmees oli vaid üks osa mastaapsemast installatsioonist. Kunstniku eesmärk ei olnud skandaali tekitamine. Pigem oli tegu dokumenteeriva ja selgust loova aktsiooniga. Läbi ajaloo on kõnesoleva monumendi suhtes võetud erinevaid seisukohti. Pärast Pronksiööd olid poolt valima sunnitud ka need, kes soovisid tekkinud olukorra rahumeelset ja balanseeritud lahendamist. Maid jagada ei ole enne võimalik, kui maa on kaardistatud. Kristina Normani aktsioon oli justkui poliitilise ja sotsiaalse maa kaardistamine. Kuna iga kaart vajab tingmärke ja sümboleid, siis Normani kaart sai koondpunktiks kuldse sõdurikuju.

[1] Projekti „After-War“ ostis ära Soome moodse kunsti muuseum Kiasma

[2] http://www.epl.ee/news/arvamus/kristina-norman-mis-keelt-raagib-kuldsodur.d?id=51168272

DONE NOT GONE

better felt than said
or no or what

it's good bye
it's good pie

it's good – my loved one – bye
my loved one – it's good

sing as a song
good bye

intro

vaiqs ja myra on teineteise seltsis, käes on hommik. mõlemal hommikunäod ja -olekud. need on hommikunõtked kehad, mis vajavad aeg-ajalt liigutamist. õlg ja pea ja selg jms, kõik nad annavad värskelt endast kehaomanikule märku — hommikunõtkus, hommikunõrkus.

vaiqs ja myra on teineteise kõrval. kord vaatab üks, siis jälle teine kaaslase poole — nad on teineteise kaaslased. vaadatakse silma, siis ollakse jälle omaette. pigem helge kui maru. küll rahulik, aga arusaamatu olemine.

arusaamatuse faktor kasvatab ärevust. ärevustase kasvab järk-järgult ebamugavaks — olnud öö tuleb mõlemal väga intensiivselt ja vahetult meelde.

aega antakse nii jutu sees kui väljas vabalt ja pidevalt. mõtted ja emotsioonid hakkavad end mõlema peas verbaliseerima. hakkab raske — hommik on kerge, aga olemine ööst raske — mõlemad aina ketravad oma peas öö võõraid, arusaamatuid emotsioone ja stsenaariume. teadlik-olemine kasvab ja kahaneb ühekorraga.

lõpuks saab vaiqs esimesed sõnad suust. need toovad endaga ühes ka teised, kolmandad *etc.* jutt hakkab jooksma — hommikut püütakse öö väljarääkimise abil elus hoida.

vaiqs räägib ettevaatlikult, kohati on tal piinlik. ta pole kindel, kas (välja)rääkimine on õige, sellegipoolest teeb ta seda. alguses võtab vaiqs kõike pigem *lõdva randmega*, aga mida aeg edasi, seda tõsisemaks ja kriitilisemaks muutub rääkimise toon, intensiivsus, iseloom. ühel hetkel on ta ettearvamatult järsk, siis võtab jälle hoo maha. ta võib olla kohati põlastav ja jäme, aga ta pole seda matslikult, vaid kuidagi õigustatult. meenutab umbkaudu, samas teab täpselt, mis ja kus.

myra on konkreetne, täpne ja selge. ärevad on nad mõlemad, aga nad ei kaota enesevalitsemist ega kontrolli. ma ei tea, kas nad on närvis, aga igal juhul pole nad kindlad, mis toimus ja mis edasi saab. nende teadmatus süveneb. nende teadlikkus süveneb. kumb siis — imelik ja segane on.

I

VAIQS oh, need inimesed ei olnud oma asjadega kuidagi rahul ja ma saatsin nad jalust ära. kaks oleks olnud liiga karm, terve maja liiga *lisna*. otsustasin, et neljatoaline korter on küll ja paras ja sobiv. mingi mööbel jäi sisse, samas mitte midagi erilist. ma ei viitsinud sellele suurt tähelepanu pöörata. tüübid lihtsalt vigisesid ja virelesid päevast päeva oma liiga *okei* elu sees. et mida vinguda? — pagendan su ära, siis *kräu* nii palju, kui soovid — nagunii keegi normaalne enam ei kuule ja seega kedagi normaalset sa enam ei häiri ka. ühesugused tatijupid koos — venige, palju jaksate. ja kui enam ei jaksa, siis mis seal kommuunis ikka peale hakata — nutad, aga nutteski venid edasi.

mida nendega edasi teha, mina ei tea. ma niigi orgunnisin selle korteri. võti *läks* ka juba minu käest ära. mida sa tahad üldse. mine minema.

kaks neist olid, jah, küll alles lapsed. võib ju nii mõelda, et nood ei ole veel suured inimesed, et nad ei ole päris vastutusvõimelised. ja üleüldse, et nende hala ja muu selline on ealine iseärasus. aga pagan. just nende kahe vanemad olid need kõige hullemad. see ei ole lihtsalt võimalik, et põhi-inisejate järglased on vähem inisejad. kõik algab kodust. need lapsed, ma võtan neid sama mõõdupuuga. lapsed valivad endale kodu, kuhu sündida. lapsed on meie külalised. kui tüübid sellise kodu endale valisid, siis mida veel — pagendusse!

ma ei näinud mingit põhjust, miks neid lapsi kuidagi teistest eraldada. või eristada. või miks neid nende oma vanematest paremaks pidada. ma ei olnud kordagi küll konkreetselt nende kahe hala ja *umbluud* kuulnud, aga piisas kõigest muust, mis ümbritses. piisas kontekstist — tegin omad järeldused. ja ega nad teab mis välja ka ei paistnud. surusin ikka lapsed ka emme-issiga koos laagrisse. las müravad koos, seltsis segasem.

aga ära küsi, mina ju ka ei tea. mingid vanemad inimesed ka küsisid. ainult küsiks! miks sa küsid, tegutseme parem! mul oli tee kõik selge, võtmed taskus, masin isegi nina alla valmis toodud. mida küsida?! võta jalad tagumiku alt välja ja pane ajama!

ühe neiu puhul hakkasin ma hetkeks juba kahtlema. tal hakkas lõug niimoodi värisema, et ma mõtlesin, et ta ei tule toime. et reaalselt — ta ei tule toime. saab šoki või sureb kuidagi ära. aga teisalt, kõik saaksid seal mingil hetkel šoki. kõik saaksid. kõik saavadki. mina saaksin ka. lihtsalt, kes varem, kes hiljem, vahet pole. et kui kohale hakkab jõudma... et nüüd ongi see koht ja need inimesed ja neli tuba ja korter. ja välja vist ei saagi.

ilmselt tekkis seal ühel hetkel ikka korralik vaikus. hingati sisse ja hingati välja näiteks.

kui sul on elu käes ja mõni inimene su teele veel satub, siis kurat ära aja ila. kõik on korras siis ju! nendest inimestest ilatsesid aga viimne kui üks. ega ma suvalt neid valinud ja purki pistnud. ma teadsin väga hästi, kes mida ajab. pooled neist. olgu. olgu, olgu. paar tüüpi vähem kui pooled. et olid juba varem mul sõbrad. teised olid kuidagi silma jäänud. linnapildis jalutasid iseenesest mu puuri. ja pagana vigin kostub igale poole ära! tee, mis tahad.

üks naine näiteks. sattusin ikka hommikuti ühte kohvikusse. mingi aeg hakkasin täheldama, et kogu aeg, samal ajal kui mina, on seal ka üks daame. täiesti daame. see daame on alati sama, aga kamraadid varieeruvad. paar korda ilmus mõni, keda olin ka varem tema lauas näinud, aga see oli siis ka ainult paar korda.
kokku oli neid hommikuid aga paari aasta jagu. see naine oli ise oma teemadega alati nii leilis, et teisi inimesi ta kohvikus põhimõtteliselt ei näinud. see oli minu õnn, sest minul oli seda ümbritseva tähelepanemise aega jälle julmalt käes. ja tahtmist kedagi vahele võtta... kellegi inisemist vahele võtta.

muidu olin kohvikus selle proua suhtes ikka kuidagi kaootiliselt paiknenud. aga kui ma otsustasin teda päriselt vaatlema ja tema jutte pealt kuulama hakata, siis orgunnisin end ka sobivasse lauda.
hakkasin saabuma veidi pärast teda ja võtsin siis alati koha kõrvallauas. avasin oma märkmiku ja oksendasin tema jutu, mis mulle kõrva kargas, pliiatsi kaudu välja. ta oli ikka väga vigin! ausõna, isegi sina oleksid, ma ei tea, oksendanud.

mõnikord oli siin-seal jälle näha, et mõnda neist otsiti. et kodu või töökoht tunneb puudust. korraks oli kahju, siis jälle läks mööda. minul, ma mõtlen. mina ju ei tea, mis teised inimesed mõtlevad. mina tean seda, mida ma ise mõtlen ja tean, mida need konkreetsed inimesed mõtlesid. aga ilmselt mõttemustrid ka muutuvad, pagan.

MYRA kas sa mõistad, mina olin ka seal

VAIQS enamasti oli kaudselt ikkagi mingi majanduslik kamm. et raha kuidagi kammitses. või polnud aega. tegelikult. ei, põhiteema oli vist ikkagi aeg. et pole aega.

kuidas sa ütled, et pole aega?! kas on mingi ettenägemisvõime, et pole aega. ma olen ju ajas. sa, kuramus, sa oledki ajas olev — sul on aega! kuidas sul aega ei ole?! ja et oleks raha, vat siis oleks aega ka. mida ajada. mida sa, raisk, ajad?!

esiteks, seal korteris said nad nii palju aega kätte, et ise ka ei usu. siis lisasin aja sisse inimeste kõrvale ka raha. aega lisada ei osanud. hulluks ajas. neid! raha oli ja aega oli. mõnel millalgi koitis, et rahast ja ajast pole ses olukorras suurt kasu. et vabadus on see, mida on vajaka. kinniolemine on põhiprobleem.

kinniolemine. kinniolemine. kinniolemine. kinniolemine. kinniolemine. kinniolemine. kinniolemine. kinniolemine. kinniolemine. kinniolemine. kinniolemine. kinniolemine. kinniolemine. kinniolemine. kinniolemine.

ma ei hoidnud neid tegelikult kinni. ma andsin neile vabaduse, järgides nende isiklikku definitsiooni, mille nad mulle eelnevalt minu uuringute või eeltöö käigus olid andnud. definitsiooni vabadusele. see oli nende enda definitsiooni-aps. mina võisin seda läbi näha, aga ma. oma viga sul.

MYRA kuss
VAIQS ma seletan sulle
MYRA kas sa mõistad, ma olin ka seal

VAIQS variseb, kui kõik variseb sulle peale. inimmass variseb su üll. mida sa siis teed, kui lihtsalt kukuvad su massiga sodiks. sa oledki siis sodi ja. aga keegi paneb su kokku. igal juhul teeb teene, muidu oleksidki sodi olnud ja lõpp. aga siis keegi tuleb ja näeb su sodi ja paneb kõik kokku. aga oma loogika järgi, oma suva järgi. saad aru. paneb kokku, korjab kokku ja kõik tal klapib. aga mis tegelikult klapib. mida mass mõtleb. mass, keda sodikskukkumine üksteisega segi ajas ja nimetuteks tegi. massist sai uus mass. kuidas see edasi elab.

ma mõtlesin, et mu loogika on universaal või et selle olukorra loogika on ainult üks. et eksimisvõimalust pole. kas sa mõistad, ma olin seal ja ma tegin kõik korda. aga nende inimestega ei saanud kõik korda. ma olin terrorist.

et ma hakkasin ennast kartma. reaalselt tundsin enda ees hirmu, sest mu loogika oli olnud ideaalloogiline, aga mitte õige. ma tahtsin endale halastada, aga seal oli see mass. kokkupandud sodi, mis. ma oleksin pidanud selle sodiks jätmagi, sest ma. mulle jõudis kohale. saad aru, mulle jõudis kohale. ma sain aru, et. et ma ei ole jumal!

et ma ei olegi jumal! et ma ikkagi ei tule päris tervikpildi adumisega toime, et ma reaalselt ei näegi tulevikku ja ma ei saa seda korrastada. korraldada. et ma ei ole jumal! et ma ei loo sodist uut elu. et ma ikkagi ei taba kõige laiaulatuslikumat distants-loogikat ära.

ja siis ma saan sellest aru, aga selleks hetkeks olen ma juba ennast jumalana võtnud ja vastavaid tegusid teinud. ma võtsin ette asju teiste inimestega! samas, ma olin ka ise lihtsalt *üks teine* inimene. ja need seal olid ka inimesed. aga mina tegin jumala tegusid! saad sa aru, et ma olin jumal. ma olin jumal. mina olingi jumal. ma tegin vastava mastaabiga tegusid, aga kõik minestas mu käes. minestas ära mu käes!

ja siis ma sain aru, et ma ikkagi ei ole jumal. et ma ei ole jumala suur, aga inimeste elud olid juba mu käes, ma olin endale teiste elude vastutuse võtnud. ja alles siis sain aru, et ma pole jumal. et mul polegi võimet. võimalust. aga elud olid juba mu kätes, saad aru. ma

arvasin, et ma olen jumal, aga tuli välja, et ma olin terrorist. ma olin ajanud kaks võimu segamini. ma ajasin kaks võimu segamini.

kas sa kuuled minu häält?

2

MYRA sa oled vaikne
VAIQS sa oled valju
MYRA sa oled üleüldine
VAIQS sa oled teravalt nõeluv
MYRA sa oled üksik, aga kõige suurem
VAIQS sa oled suur, kui sa sisse sajad. siis sa oled minust suurem, sest sul on rohkem võimu. sel hetkel, kui sa vaikusesse sisse sõidad ega mõtle, mis jääb sulle alla. et oled astunud peale utoopilistele suurustele. vaikuse mõõtmetest oled siis suurem. sa kujutad ette.

MYRA ma igatsen sind
VAIQS kogu maailm igatseb mind. saad sa aru. kogu maailm, aga ma ei ole jumal — ma olen terrorist! kuidas see saab olla. ma tahan elus olla. aga ma olen terrorist. ma võtsin teiste elude võtmed ja. midagi nagu tegin, aga siis läks võti kellegi teise kätte! see korteri võti, ma andsin selle kellegi teise kätte ja. ma olin võtnud vastutuse, aga ma ei andnud endale aru, et see sodi oli elus. see sodi oli elu, see sodi oli kellegi elu. ma mõtlesin, et see sodi oli risu. et ma riisun selle kokku, et igal juhul olen teinud teene. aga see sodi oli elus ja ma ise olin olnud sülitamine.
et, ole vait.
MYRA kuss
VAIQS olen nagunii
MYRA ma tean, sa oledki
VAIQS aga sina tuled
MYRA mis siis
VAIQS siis polekski mind nagu

MYRA kumb sa oled, mees või naine
VAIQS kuidas?
MYRA kumb sa oled, mees või naine
VAIQS ma vastan sulle nagu jumal. sest ma võtaks lihtsalt otsuse vastu. kas sellel on mõtet
MYRA et sa oledki terrorist
VAIQS sina võid samuti olla — terrorist.
kui sa tuled mu üll ja mul ei jää võimalustki — jään sulle alla. minu olemine jääb sulle alla — sa otsustad minu eest, mis minust saab. jumal küll, mida ma räägin. jumal küll, et see oligi nii.

MYRA kuss

VAIQS tead, see raha. kõik see raha, see põles vahetult nende ees. seda ei olnud vähe. raha oli palju. päriselt palju. ja mina süütasin selle! see polnud ju midagi väärt. nende olukorras. ja see põles ja leegitses ja pragises ja sahises ja levis ja levis ja levis ja levis. korraga oli leekides rohkem kui raha. rohkem kui asjad ja materiaalsus. rohkem kui köök ja tuba ja tool — süttis üks elu, siis teine, siis kolmas, siis neljas. mõni süttis paarilisega koos. mõni süttis hiljem kui teised. mõni oli isesüttiv. ma nägin seda pealt.

siis tuli välja, et neid elusid oli seal korteris olnud rohkem, kui ma arvasin. et seal polnud vaid minu väljavalitud. aga et seal olidki olnud kõik inimesed. kõik maailma inimesed.

no vot, ja siis jäi aeg seisma. mul jäi aeg seisma. ükshaaval kõik süttisid mu silme ees ja aeg seiskus. sest elu sai järjest ja järjest rohkem otsa. aga mina sain alles siis aru, et ma pole see jumal, kes nüüd toime tuleks. aga ma olin pannud teo juba toime.

MYRA kuss

VAIQS ma nägin raha ja aega ja mingeid teisi. aga ma ei näinud distantsilt. ma ikkagi ei näinud distantsilt. olin ise samuti seal sees. seal, kus see raha ja aeg ja mingid teised. ma nägin distantsilt, mis oli minu isiklik distants, mitte suur, päris suur distants. ma olin väike võim. aga ma arvasin end olevat see suur.

süttis üks elu, siis teine, siis kolmas, siis neljas. üksteise järel süttisid kõik maailma inimesed. ja siis oli *suss*. tuli sai rahu ja leek raputas endalt endiste elude prügi. see oli surm, mida oli nüüd hästi palju. mina temaga tuttav ei olnud. tegelikult ei olnudki tal ühtegi tuttavat. sest põles ju kõik. ja kõik ta tuttavad olid alati kasutud. temale kasutud. mina olin ka kasutu. kõik oli suures plaanis kasutu. kõik oli kasutus. kõik oli tasa ja vait. ja ma sain aru, kas sa mõistad.

3

VAIQS kas sa mõistad. mõistad sa
MYRA kuss
VAIQS jaa!

MYRA saad sa aru, et ma olin ka seal
VAIQS sa saad aru, kõik oli vait.

kõik oli siis vait. ma teadsin, et seal oli palju surma, aga samas oli kõik vait. esines totaalne vaikus. saad aru — ma olin kõik! et ma ikkagi olin ju jumal — ma olin kõik. sest kõik oli vait ja vaikus oli üle kogu maa. ma hakkasin värisema. mu võim pani mu värisema.

värisesin. miskit veel ikkagi põles ja kuskil oli veel leeke ja liikumist. maa veel põles. aga ta põles ja see oli aja küsimus, millal ta lõpeb. et veel oli aega. mul oli veel tegelikult natuke aega, aga ma ei osanud sellega midagi peale hakata. ma ei hakanudki sellega midagi peale. ma vaatasin tema saatel, kuidas see maa läks ja kadus. ja siis oligi läinud.

kuidas ma saan olla korras veel. kui ma olen olnud jumal ja terrorist ja ajavalvur ja hing ja elu ja vaikus.

MYRA ma tean, millest sa räägid, ma olin samuti seal. kuss. ma sosistan, ma olen nii tasa, kui ma saan. siis kuuled ka ennast.

ma olin kogu aja üleval. kogu öö. see algas sinu kätest. pingestusid kõik sõrmed, ükshaaval. vasaku käe sõrmed, parema käe sõrmed. siis jälle vasak, siis parem, veelkord vasak. ma nägin ja jälgisin. see oli korralikult ja süsteemselt tehtud sul. see oli organiseeritud.

siis liikus see edasi sinu kaela. ma ei tea, mida kaudu. korraga oli see kaelas. see liikus seal. lükkas su kaela lae poole ja pressis siis tugevasti tagasi madratsi vastu. kogu ülejäänud keha oli aga täiesti välja lülitunud. siis vahepeal justkui raputas end su kaelas. ja siis jälle süstemaatiliselt üles ja tugevasti jälle alla.

millalgi liikus see mööda su mõlemat kätt küünarnukkideni. see oli päris jube. hirmutav. ta andis. see andis tugevaid impulsse, mille tagajärjel su käed kaotasid loomuliku unelõdva käte asendi ja sirutusid agressiivselt ja arutult pulksirgeteks. see kolle oli just küünarnukis. nii mitmeid kordi järjest.

tead, ma ei oska seda edasi anda. mu sõnad ei ole pooltki seda, mis see reaalselt oli. see oli vaev. see oli kaua. see oli öösel. ma ei saanud lõpuni aru, kes sa oled. pagana pihta, ma neelatan praegugi valusalt ja aralt. tuleta mul meelde nüüd ennast. vaevab.

kuss, ma olin sinuga seal koos, ma tean kõike.

kas sa saad aru, et see oli päris. saad aru, ma tean, et see oligi nii. ma olen selle loo tõlget näinud su kehas. öösel sain selle loo ka mina. mulle tõlgiti sinu unesilma visuaal otse. me saame sellest mõlemad rääkida. me ei taha tegelikult kumbki sellest rääkida. mul on külmavärinad ja ma värisen sinu võimust. tuleme tagasi. tuleme tagasi. palun tuleme tagasi.

VAIQS kas kuuled mind
MYRA kuss
VAIQS kas kuuled mind

MYRA on nii vaikne, kõik on tasa. ma näen, et su suu liigub, aga ma ei kuule sind. kõik on vait. kõik on vaikne. vaikus on kõik. kuule, see lugu tuleb kuidagi siia ja kaasa. vaikus on kõik, see ei saa olla. kas sa kuuled mind. või kuhu ma räägin. palun tuleme tagasi.

VAIQS kas kuuled mind, nüüd oskan olla vaid vait, et see mööduks. et meid võtsid öösel sama hull-intensiivsusega lood endasse. me ei taha sellest rääkida, aga me oleme selle sees. ma ei taha analüüsi. kui olin jumal ja terrorist ja ajavalvur ja hing ja elu ja vaikus.

lamame ja las möödub aega, kuni meie loo energia on möödas ja laseb meil kummalgi oma lugudesse naasta. meil ju ikka on oma lood.

kas kuuled mind.

MYRA on vaikus, aga mina veel räägin ja meie jutt on üks
müra ja vaikus, müra või vaikus

outro

nii myra kui vaiqs jäävad õige tasa. nad lamavad ja on otsustanud igasuguse analüüsi lõpetada. nad hingavad ja panevad seda ka tähele. nad on otsustanud rahuneda. nad kardavad, aga teavad, et olukord läheb üle, kui nad sel üle lasevad minna.

vaiqs ja myra on koos. lamavad ja möödub päev ja öö ja mõni ehk veel — nad püsivad nõnda lamades, kuni tunnevad, et selle loo energia on saanud ümber, on möödas. et nad ei vaja enam analüüsi ega meeleheitlikku püüet olukorrast vabaneda, kuivõrd nad vajavad vabadust ja rahu.

nad tahavad lasta sel olla ja seejärel lasta sel minna. ma arvan, et nad said sellest vabaks. ma usun, et nad ei jäänud sinna igavesti lamama.

samas usun ma, et käesolevas hetkes just nii tundus — et nad lamavad seal igavesti.

Day Of Migratory Birds